

CİLT: 5 Sayı: 1 Yıl: 2024
e-ISSN: 2718-0824

INTERNATIONAL JOURNAL OF MARDİN STUDIES

e-ISSN: 2718 0824
Cilt: 5, Sayı: 1, Yıl: 2024
Volume 5 No 1 Spring 2024
Mardin Artuklu Üniversitesi Adına:
Owner on Behalf of Mardin Artuklu University:
Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR
(Rektör)

EDİTÖR / EDITOR
Dr. Aysel FEDALİ (Mardin Artuklu Üniversitesi)

EDİTÖR KURULU / EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ö. Osman UMAR (Firat Üniversitesi)
Prof. Dr. Selma YEL (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Enver ÇAKAR (Firat Üniversitesi)
Prof. Dr. Özden Zeynep OKTAV (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Numan ARUÇ (Makedonya Üsküp Bilimler ve Sanatlar Akademisi)
Prof. Dr. Shohistahon ULJAEVA (Özbekistan)
Prof. Dr. Mustafa BUDAK (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet AKSİN (Firat Üniversitesi)
Prof. Dr. Necdet HAYTA (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilsen İnce ERDOĞAN (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman KÖSE (Ankara Polis Akademisi Güvenlik Bil. Ens.)
Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi),
Dr. Aysel FEDALİ (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Dr. Sabri MENGİRKAON (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Dr. Murat TURAN

BİLİM/DANIŞMA KURULU - SCIENCE/ADVISORY BOARD
Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR (Mardin Artuklu Üniversitesi), Prof. Dr. Ömer Osman UMAR (Firat Üniversitesi),
Prof. Dr. Selma YEL (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Mustafa BUDAK (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Özden Zeynep OKTAV (İstanbul Medeniyet Üniversitesi),
Prof. Dr. Necdet HAYTA (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Enver ÇAKAR (Firat Üniversitesi), Prof. Dr. M. Sait TOPRAK (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Prof. Dr. Ü. Gülsüm POLAT (Dumlupınar Üniversitesi), Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Dilşen İnce ERDOĞAN (Dokuz Eylül Üniversitesi),
Prof. Dr. Numan ARUÇ (Makedonya/Üsküp Bilimler ve Sanatlar Akademisi), Prof. Dr. Beyhan KANTER (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Prof. Dr. Ahmet AKSİN (Firat Üniversitesi), Prof. Dr. Yunus CENGİZ (Mardin Artuklu Üniversitesi), Prof. Dr. Yıldız Deveci BOZKUŞ (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi),
Doç. Dr. Mehmet BİÇİCİ (Gaziantep Üniversitesi), Doç. Dr. Cebi BEHRAMOV (Azerbaycan-Millî Bilimler Akademisi),
Doç. Dr. İrade MEMMEDOVA (Azerbaycan İlimler Akademisi Tarih Ens.), Doç. Dr. Mirzahan EGAMBERDİYEV (Kazakistan-Al-Farabi Kazak Millî Üniversitesi),
Doç. Dr. Dirk KRAUSMÜLLER (Avusturya), Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK (Mardin Artuklu Üniversitesi), Doç. Dr. Ahmet SELÇUKOĞLU (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Doç. Dr. İsmail ŞAHİN (Bandırma Onyedî Eylül Üniversitesi), Doç. Dr. Mehmet İŞİK (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Doç. Dr. Meliha KÖSE (Gazi Üniversitesi) Doç. Dr. Zafer DUYGU (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Doç. Dr. Cengiz KARTIN (Erciyes Üniversitesi), Doç. Dr. Veyssi UNVERDİ (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Doç. Dr. Süleyman TEKİR (Sinop Üniversitesi), Dr. Aysel FEDALİ (Mardin Artuklu Üniversitesi), Dr. Murat TURAN,
Dr. Sabri MENGİRKAON (Mardin Artuklu Üniversitesi), Dr. Murat ÇAĞLAYAN (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Dr. Shahlaa Wali Jabbar (Sallahaddin Uni-Erbil, IRAQ), Dr. Latif ÇELİK (İKG-Kültür, Tarih ve Entegrasyon Araş. Ens.-Almanya),
Dr. Tuğba BATUHAN (Mardin Artuklu Üniversitesi), Dr. Entela MUÇO (Arnavutluk),

REDAKSİYON (Türkçe)
Dr. Özlem ÇAYILDAK (Mardin Artuklu Üniversitesi), Öğr. Gör. Bestami BOZOĞULLARI (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Araş. Gör. Dr. Gamze MUTLU (Mardin Artuklu Üniversitesi), Araş. Gör. Burcu Ece ERKİNAY (Mardin Artuklu Üniversitesi)

REDAKSİYON (İngilizce)
Öğr. Gör. Abdülkadir ERCAN (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Öğr. Gör. Erhan ADEN (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Öğr. Gör. Zana HANAR (Mardin Artuklu Üniversitesi)

Yazı İşleri Müdürü | Editor In Chief
Dr. Öğr. Üyesi Murat Çağlayan

Yayinevi | Publisher
Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları

Mizanpaj ve Tasarım Layout and Design
Araş. Gör. İzzettin KUTLU

Yönetim Yeri | Head Office
Mardin Artuklu Üniversitesi Mardin Araştırmaları Uygulama ve
Araştırma Merkezi Artuklu Yerleşkesi, Diyarbakır Yolu Artuklu/Mardin
Tlf: +90 482 213 4002 Fax: +90 482 213 4004
e-mail: ijms@artuklu.edu.tr web: <http://www.artuklu.edu.tr/ijms>

Mardin Artuklu Üniversitesi Mardin Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin akademik ve bilimsel bir yayın organı olan International Journal of Mardin Studies (IJMS) dergisi, uluslararası hakemli bir dergi olup, altı ayda bir (Ekim-Nisan) yılda iki sayı olmak üzere İngilizce veya Türkçe olarak hazırlanmış çalışmaları kabul etmektedir. Dergide; sosyal ve beşeri bilimler (dil, edebiyat, tarih, halkbilimi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, antropoloji, arkeoloji, sanat tarihi vb.) ile Mardin kentine katkıda bulunması vesilesiyle her türlü interdisipliner konuları ele alan, topluma ilişkin tüm konularda yapılacak olan bilimsel çalışmalara yer verilecektir. The International Journal of Mardin Studies (IJMS), an academic and scientific journal of the Mardin Artuklu University Mardin Researches Application and Research Center, is an international refereed journal and is published every six months (October-April) twice a year in English or Turkish. It accepts prepared studies. In the magazine; Social and human sciences (language, literature, history, folklore, sociology, psychology, philosophy, anthropology, archeology, art history, etc.), as well as scientific studies on all kinds of interdisciplinary issues related to society, through its contribution to the city of Mardin, will be given.

İçindekiler / Contents

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), Nisan 2024 / April 2024

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

- Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Programlarının Etkililiğine İlişkin Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi (Mardin Artuklu Üniversitesi Örneği)**
Examining Student Perspectives on the Effectiveness of Non-Thesis Master's Programs in Educational Management: A Case Study of Mardin Artuklu University
Azize CEYLAN DALKILIÇ, Ömer Murat ÖTER
7-24
- Mardin İlinin Somut Olmayan Kültürel Mirası: Ulusal Envantere Kayıtlı Unsurlar Üzerinden Bir İnceleme**
Intangible Cultural Heritage of Mardin Province: A Review Through the Elements Registered in the National Inventory
Bestami BOZOĞULLARINDAN
26-38
- Okul Müdürlerinin Kuantum Liderlik Düzeylerinin İncelenmesi: Mardin İli Örneği**
Examining the Quantum Leadership Levels of School Principals: The Case of Mardin Province
Halil KARADAŞ, Rıdvan ISIRGAN
40-52
- Öğretmenlerin Tükenmişlik Deneyimi: Nedenler ve Çözüm Önerileri**
Teachers' Burnout Experience: Causes and Solution Suggestions
Engin İŞ, Eren GÜÇLÜ
54-66
- Kasımiye Medresesi'nin Tarihi ve Kültürel Değeri**
The Historical and Cultural Value of Kasımiye Madrasa
Nilgün FIRAT
68-79

KİTAP TANITIMI - ARAŞTIRMA NOTLARI / BOOK REVIEWS - RESEARCH NOTES

- Zeynep Gül KÜÇÜK, Mardin Çevresinde Süryaniler**
Assyrians Around Mardin
Eyyüp EFEOĞLU
82-85
- Mehmet Zeki KUTLU, Mezopotamya Turu**
Mesopotamia Tour
İbrahim ATALAN
87-90

Editörden

Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde yer alan Mardin Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin, bilimsel ve akademik yayın organı olan International Journal of Mardin Studies (IJMS), Nisan 2024 tarihli 8. sayısıyla bir kez daha akademik camiaya sunulmaktadır. Bu sayımızda; 5 araştırma makalesi, 2 kitap tanıtımına yer verdik.

Bu sayının ilk makalesi, Azize Ceylan DALKILIÇ ve Ömer Murat ÖTER'in birlikte hazırladıkları "Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Programlarının Etkililiğine İlişkin Öğrenci Görüşlerinin İncelenmesi (Mardin Artuklu Üniversitesi Örneği)" adlı çalışmasında, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarının etkililiğine ilişkin öğrenci görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

İkinci makalemiz, Bestami BOZOĞULLARINDAN tarafından kaleme alınan "Mardin İlinin Somut Olmayan Kültürel Mirası: Ulusal Envantere Kayıtlı Unsurlar Üzerinden Bir İnceleme" başlıklı yazıdır. Bu çalışma ile il envanterleri temel alınarak oluşturulan ulusal envantere günümüz itibarıyla 1497 unsurun kaydedildiği görülmekte ve bu unsurlardan on beş adedi, Mardin ili adına kayıtlı bulunmaktadır. Bu unsurlara odaklanan çalışmada; unsurların bugünkü durumu, yürütülen koruma faaliyetleri ile Mardin ilinin somut olmayan kültürel miras açısından potansiyeli değerlendirilmiştir.

Halil KARADAŞ ve Rıdvan ISIRGAN'nın kaleme aldığı "Okul Müdürlerinin Kuantum Liderlik Düzeylerinin İncelenmesi: Mardin İli Örneği" adlı çalışmalarında ise öğretmenlerin görüşlerine dayanarak, okul müdürlerinin kuantum liderlik yetkinliklerinin gerçekleştirme düzeylerini belirlemeyi amaçlayan nicel bir araştırmanın sonucu elde edilmeye çalışılmıştır.

Engin İŞ ile Eren GÜÇLÜ'nün birlikte hazırladıkları "Öğretmenlerin Tükenmişlik Deneyimi: Nedenler ve Çözüm Önerileri" adlı çalışma kapsamında, öğretmenler arasında sıklıkla gözlemlenen tükenmişlik olgusunun nedenleri, etkileri ve bu sorunun üstesinden gelmek için yapılması gerekenlerin belirlenmesi, araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Bu sayının son araştırma makalesi, Nilgün FIRAT'ın kaleme aldığı "Kasımiye Medresesi'nin Tarihi ve Kültürel Değeri" adlı çalışmada, Kasımiye Medresesi'nin tarihi sürecini, mimari özelliklerini ve kültürel etkilerini ele alarak, eserin toplumsal hayattaki yeri irdelenmiştir.

Dergimizin kitap tanıtımı bölümünde, Eyyüp EFEÖĞLU tarafından, Zeynep Gül Küçük'ün, "Mardin Çevresinde Süryaniler" adlı eserinin kritiği yapılarak, Süryanilerin siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi yapılarını, bilimsel araştırma metoduna uygun hassasiyetle incelenerek hem akademik çevre hem de genel okuyucu kitlesine hitap edilmiş hem de Süryaniler hakkında inceleme yapacak olan araştırmacılar için hacimli bir kılavuz sunulmuştur.

İkinci kitap tanıtımı bölümünde ise İbrahim ATALAN tarafından, Mehmet Zeki Kutlu'nun, "Mezopotamya Turu" adlı eser incelenmiş, Mardin ve bölgenin spor alanındaki yetkinliği ele alınarak, okuyuculara yazarın doğup büyüdüğü coğrafyayı özellikle Mezopotamya bölgesini duyurması bakımından büyük önem arz etmiştir.

Dergimizin bu sayısına çalışmalarını göndererek katkıda bulunmuş tüm yazarlara, bu çalışmaların değerlendirme sürecinde yer alan tüm hakemlere ve editöryel&danışma kuruluna teşekkürü bir borç bilir; ulusal ve uluslararası akademik camiadan dergimize yönelik ilginin sürmesini dileriz.

Zengin içerikli yeni sayılarda görüşmek temennisiyle...

Dr. Aysel FEDAI
Editör

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2024, 5(1), s. 7-24.

**Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans
Programlarının Etkililiğine İlişkin Öğrenci
Görüşlerinin İncelenmesi
(Mardin Artuklu Üniversitesi Örneği)**

Öğretmen Azize CEYLAN DALKILIÇ
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER

**Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Programlarının Etkililiğine İlişkin Öğrenci
Görüşlerinin İncelenmesi (Mardin Artuklu Üniversitesi Örneği)***

**Azize CEYLAN DALKILIÇ¹
Ömer Murat ÖTER²**

Özet

Araştırmada, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarının etkililiğine ilişkin öğrenci görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımının olgubilim ve durum çalışması deseni ile gerçekleştirilen araştırmanın çalışma grubu, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programı öğrencileri arasından amaçlı örnekleme yönteminin maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği ile belirlenen 22 katılımcıdan oluşmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen görüşler, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmada, katılımcıların eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programını daha çok meslekte niteliksel artış sağlama, uzman öğretmenlik, kariyer yapma ve kendini geliştirme amacıyla tercih ettikleri; eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının eğitim yönetimi alanındaki çalışmalar, eğitim sistemleri, eğitim yönetimini tanıma, bilgi birikimi ve yasal haklar, alandaki sorunları tartışma, değişim, deneyim, farklı bakış açısı ve bireysel farklılıklar gibi konularda teorik ve uygulamalı katkılar sağladığı; programın öğrencilerin beklentilerini genel olarak iyi düzeyde karşıladığı; ancak programın uygulama aşamasının geliştirilmesi gerektiği, programın işlevselliğinin artırması için derslerin teori ve pratiğin birleşerek işlenmesi ve güncellenmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarındaki ders yoğunluğu azaltılması, ders içerikleri güncellenmesi, uygulamaya ağırlık verilmesi, üniversiteler ile MEB arasında işbirliğinin artırılması önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lisansüstü Eğitim, Eğitim Yönetimi, Öğrenci Görüşleri, Nitel Araştırma.

**Examining Student Perspectives on the Effectiveness of Non-Thesis Master's Programs
in Educational Management: A Case Study of Mardin Artuklu University**

Abstract

The research aims to investigate student perspectives on the effectiveness of non-thesis master's programs in educational management. The study group of the research, which was carried out with the phenomenology and case study design of the qualitative research approach, consisted of 22 participants determined by the maximum diversity sampling technique of the purposeful sampling method among the students of the non-thesis master's program in educational management. The insights obtained through semi-structured interview forms were analysed using content analysis. The findings of the research indicate that participants predominantly chose the non-thesis master's program in educational management to enhance qualitative aspects of their profession, pursue expertise in teaching, advance their careers, and foster personal development. The program was found to contribute theoretically and practically to various aspects of educational management, including studies in the field, understanding educational systems, knowledge acquisition, legal rights, discussion of field-

* Bu çalışma için Batman Üniversitesi Etik Kurulu'nda 19.09.2023 tarih ve 128560 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. This study has been approved by the Ethics Committee of Batman University on September 19, 2023, with protocol number 128560.

¹ Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, azizeceylan83gmail.com, ORCID ID:0009-0005-8109-1163.

² Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, omermuratoter@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3721-3259.

related issues, change, experience, diverse perspectives, and individual differences. Overall, the program was perceived to meet students' expectations at a satisfactory level. However, it has been concluded that the implementation phase of the program needs improvement; to enhance the functionality of the program, it is essential to integrate and update courses by combining theory and practice. In line with the results obtained, suggestions were made to reduce the course density in non-thesis master's programs in educational management, to update course contents, to focus on practice, and to increase cooperation between universities and the Ministry of Education.

Keywords: Graduate Education, Educational Administration, Student Opinions, Qualitative Research.

1. Giriş

Geçmişten günümüze değişen ve gelişen dünyanın artan rekabet ortamında, toplumların bilgiyi üretme ihtiyacı ve buna bağlı olarak eğitimin önemi artmaktadır. İnsanın doğasında bulunan öğrenme merakının da etkisiyle anne karnında başlayan öğrenme, yaşam boyu devam etmektedir. Öğretme ve öğrenmenin eğitim örgütlerinde planlı ve programlı olarak yürütülen şekli olarak ifade edilen öğretim faaliyetlerinin sonucunda bireyin bilgi, duygu ve davranışlarında istenilen yönde değişimler oluşturulması hedeflenmektedir (Sönmez, 1994, s.43). Değişen yaşam koşullarının yanında bireylerin ihtiyaç ve beklentilerindeki değişimlere bağlı olarak eğitim sistemlerinde değişim ve dönüşümler yaşanması kaçınılmazdır. Eğitim sistemlerinin insan kaynakları, bina, teknoloji gibi öğelerindeki değişimin yanında eğitim talebinde yaşanan değişimlere bağlı olarak özellikle yükseköğretim düzeyinde program çeşitliliğinde artışlar yaşanmaktadır.

Eğitim görme talebinde yaşanan artışla birlikte üniversite sayılarında ve program türlerindeki artış, lisans düzeyinde verilen eğitimin kalitesini tartışmaya açmıştır. Yaşanan bu durum dolayısıyla bireylerin lisansüstü eğitim tercihleri artmıştır (Kilmen, 2007, s.179). Lisansüstü eğitime olan talep, üniversitelerin lisansüstü eğitim programlarının sayılarında da artışa neden olmuştur (Bozan, 2012, s.178). Kendisi dışında yaşanan gelişmeleri yakalayabilmesi adına kendini geliştirebilmek için bireyin atabileceği önemli adım, lisans eğitiminin ardından, lisans eğitimi geliştirecek ve uzmanlık oluşturabilecek bir lisansüstü eğitim almasıdır (Yağız ve Bozkurt, 2022, s.262). Bu yönüyle lisansüstü eğitim, lisans eğitimi tamamlayan ve bu eğitimi geliştirmek isteyen bireylerin kaçınılmaz tercihi haline gelmiştir. Lisans eğitiminin ardından bireyler, belli bir alanda kendini geliştirmek, araştırma yapmak, bilgi düzeyini artırmak amacıyla lisansüstü eğitim sürecine katılmaktadırlar. Lisansüstü eğitim bireye araştırma yapma, bilgiyi geliştirme ve üretme, karmaşık problemleri çözme ve problem durumlarına çözüm önerileri sunmak gibi beceriler kazanma fırsatları sunmaktadır (Karaman ve Bakırcı, 2010, s.95).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın uzman öğretmen ve başöğretmen kariyer basamakları için alanında veya eğitim bilimlerinde lisansüstü yapmış olmayı kariyer basamakları için yapılacak sınavdan muaf olma şartı (oygm.meb.gov.tr) olarak kabul etmesinin de etkisi ile özellikle eğitim bilimleri alanında tezsiz ve tezli yüksek lisans ve doktora eğitimlerine olan talebi artırmıştır. Akademik lisansüstü eğitim sınavına girme ve yabancı dil puanına sahip olma zorunluluğu bulunmayan tezsiz yüksek programları daha çok tercih edilmeye başlanmıştır. Tez hazırlama zorunluluğu bulunmamakla birlikte, en az on ders ile dönem projesi dersinden oluşan tezsiz yüksek lisans programları, mesleki konularda bilgi kazandırarak mevcut bilginin uygulamada nasıl kullanılacağını göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Tezsiz yüksek programlarının çeşitlerinde ve öğrenci sayılarında yaşanan artışlar, bu programların içeriğini ve alınan eğitimi sorgulatır hale gelmiştir. Çünkü alınan lisansüstü eğitim sonunda bireyde oluşturulan değişim, eğitimin niteliğini belirleyebilmektedir. Bu eğitimin niteliği ise eğitim alınan üniversitenin verdiği eğitimin niteliğini, üniversitede alınan eğitimin niteliği ise zamanla birlikte topluma etki ederek özellikle işgücü niteliğini geliştirebilir (Alhas, 2006, s.34). Bu çerçevede, daha çok öğretmen ve eğitim yöneticileri tarafından tercih edilen eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programına ilişkin bu programlarda eğitim görmüş eğitimcilerin görüşlerinin araştırılması; programları tercih etme nedenleri, programın amaçları, programdan beklentileri, programın kendilerine katkıları ve programın geliştirilmesine yönelik önerilerin belirlenmesi ile hem literatüre ve üniversiteler ve MEB'deki uygulayıcılara katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarının etkililiğine ilişkin öğrenci görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır. Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programı öğrencilerinin; (1) Programa ilişkin bakış açıları ve programı seçme nedenleri, programın amacı hakkındaki görüşleri nelerdir? (2) Programın öğrencilere katkılarının neler olabileceği, program hakkındaki beklenti düzeylerinin neler olduğu ve programa yönelik öğrenci görüşleri nelerdir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımının olgubilim ve durum çalışması desenleri ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmaların temel amacı, bir probleme özgü bakış açısını ortaya çıkarmak ve deneyimleri anlamlandırmaktır (Tekindal ve Arsu, 2020, s.153). Fenomenoloji (olgubilim), bireylerin deneyimlerine odaklanan bir yaklaşım olup Edmund Husserl'in felsefi temellerine dayanmaktadır (Öktem, 2005, s.28). Bu metodoloji, yaşantılarda bilimsel olarak araştırma ve değerlendirme yapmayı amaçlar (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41). Durum çalışması ise elde edilen verilerin sistematik olarak işlendiği bir ortam içinde gerçekte nelerin olduğunu gösteren bir yöntemdir (Subaşı ve Okumuş, 2017, s.420). Bu bağlamda gerçekleştirilen bu çalışmada, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarının tercih edilme nedenleri, programın amacı, etkililiği, programdan beklentileri ve programa yönelik önerileri programda eğitim alan öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak incelenmesi hedeflenmiştir.

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu nitel araştırma, Mardin Artuklu Üniversitesi Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans programı öğrencilerinin görüşlerine odaklanmaktadır ve amaçlı örnekleme yönteminin maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği kullanılmıştır. Tavşancıl ve Arslan (2001) tarafından tanımlanan amaçlı örnekleme, seçilen çalışma grubunun tüm bakış açılarını temsil etmesini hedefler. Maksimum çeşitlilik örnekleme, araştırmanın problemine ilişkin farklılıkları incelemek amacıyla kullanılan bir örneklem türüdür (Gürbüz, 2018). Çalışma grubu, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Programı'na devam eden veya bitiren 22 eğitimciden (okul müdürü, okul müdür yardımcısı ve öğretmen) oluşmaktadır. Katılımcıların gizliliği gözetilerek K-1, K-2, K-3, K-4 gibi kodlar kullanılarak bilgi toplanmıştır. Araştırmanın katılımcılarına ilişkin bilgiler Tablo 1.'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Kişisel Bilgiler

Katılımcı	Görevi	Cinsiyet	Mesleki Kıdem	Branş	Görevdeki Okul Kademesi	Mezuniyet Durumu
K-1	Öğretmen	Kadın	9 Yıl	İngilizce	Ortaokul	2. Dönemde
K-2	Okul Müdürü	Kadın	18 Yıl	Okulöncesi	Anaokulu	Mezun
K-3	Müdür Yar.	Kadın	10 Yıl	Okulöncesi	Anaokulu	Mezun
K-4	Okul Müdürü	Erkek	23 Yıl	Motorlu Araçlar Teknoloji	Lise	2. Dönemde
K-5	Öğretmen	Erkek	10 Yıl	Fen Bilimleri	Ortaokul	2. Dönemde
K-6	Öğretmen	Kadın	5 Yıl	Sınıf	İlkokul	2. Dönemde
K-7	Müdür Yar.	Kadın	7 Yıl	Türkçe	Ortaokul	2. Dönemde
K-8	Öğretmen	Kadın	3 Yıl	İlköğretim Matematik	Ortaokul	2. Dönemde
K-9	Müdür Yar.	Erkek	11 Yıl	Okulöncesi	Anaokulu	Mezun
K-10	Öğretmen	Erkek	10 Yıl	Psikolojik Danışman	Anaokulu	2. Dönemde
K-11	Okul Müdürü	Erkek	16 Yıl	Sınıf	İlkokul/ Ortaokul	2. Dönemde
K-12	Okul Müdürü	Erkek	22 Yıl	Okulöncesi	Anaokulu	2. Dönemde
K-13	Öğretmen	Kadın	10 Yıl	İngilizce	Ortaokul	2. Dönemde
K-14	Öğretmen	Kadın	4 Yıl	Sınıf	İlkokul	2. Dönemde
K-15	Öğretmen	Kadın	17 Yıl	Sınıf	İlkokul	2. Dönemde
K-16	Müdür Yar.	Erkek	8 Yıl	Sınıf	İlkokul	2. Dönemde
K-17	Öğretmen	Erkek	7 Yıl	Beden Eğitimi	Ortaokul	2. Dönemde
K-18	Müdür Yar.	Erkek	9 Yıl	Okulöncesi	Anaokulu	Mezun
K-19	Okul Müdürü	Kadın	24 Yıl	Okulöncesi	Anaokulu	Mezun
K-20	Öğretmen	Kadın	8 Yıl	Okulöncesi	Anaokulu	2. Dönemde
K-21	Öğretmen	Erkek	7 Yıl	Sınıf	İlkokul	2. Dönemde
K-22	Öğretmen	Erkek	10 Yıl	Sosyal Bilgiler	Ortaokul	2. Dönemde

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lisede görev yapan eğitimcilerden oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların 11'i kadın, 11'i ise erkeklerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılarak görüş bildiren öğretmenlerden 17'si Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Programı'nın 2. Döneminde, 5'inin ise mezun durumunda olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Veri toplama sürecinde; öncelikle literatür taraması ve araştırmanın genel ve alt amaçlarına uygun görüşme soruları belirlenmiş ve uzman görüşleri doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Pilot uygulama niteliğinde dört öğretmenle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen dönütler dikkate alınarak son şekli verilen yarı yapılandırılmış görüşme formu, gerekli etik ve uygulama izinlerini alındıktan sonra Mardin Artuklu Üniversitesi'ndeki Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Programını tamamlamış veya halen devam eden 22 eğitimciye uygulanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri, nitel araştırmanın içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde amaç benzer bilgileri tema, alt tema ve kategorilere ayırıp sonrasında bilgileri tablolaştırılarak bir bütün halinde okuyucuların anlayacağı şekilde düzenlemek ve açıklamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.41). Araştırmada elde edilen veriler öncelikle kodlanmış ve daha sonra ilişkili kodlar bir araya getirilerek, kategoriler ve alt kategoriler

oluşturulmuştur. Katılımcılara ait verilen doğrudan alıntılarda öğretmenlerin isimleri yerine kodlar kullanılarak gizlilik sağlanmıştır. Araştırmaya katılım gösteren her bir öğretmene K1, K2, K3, ... biçiminde kodlar verilmiş olup veri analiz süreci tamamlanmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Araştırmada elde edilen veriler, araştırmanın amacı doğrultusunda cevabı aranan sorular dikkate alınarak oluşturulan alt amaçlar altında verilmiş ve literatür ışığında tartışılmıştır.

3.1. Birinci Alt Amaca İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın birinci alt amacı olan katılımcıların eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programını seçme nedenlerine ilişkin görüşleri, kendilerine yöneltilen “*Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programını seçme nedeniniz nedir?*” sorusuyla elde edilmiştir. Yapılan içerik analizleri sonrasında verilen yanıtlar “kişisel gelişim”, “mesleki gelişim” ve “bilimsel bakış açısı” olmak üzere 3 ana kategoride ve 7 alt kategoride açıklanmıştır. Katılımcı görüşleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Programı tercih etme nedenlerine ilişkin katılımcı görüşleri

Kategoriler	Alt kategoriler	Katılımcılar
Kişisel gelişim	1. Monotonluktan kurtulma	K-1
	2. Sosyalleşme	K-2, K-21
	3. Kendini geliştirme	K-10, K-12, K-22
Mesleki gelişim	1. Meslekte niteliksel artış	K-1, K-3, K-4, K-5, K-6, K-8, K-9, K-10, K-11, K-12, K-13, K-15, K-17, K-19, K-20, K-22
	2. Yöneticilikte ve yer değiştirmede ek puan	K-2, K-16
	3. Uzman öğretmenlik	K-1, K-7, K-11, K-16, K-20
	4. Kademede ilerleme	K-16
Bilimsel bakış açısı	1. Eğitim yönetimini tanıma	K-4, K-8
	2. Tezli yüksek lisansa geçiş yapma	K-9, K-14, K-16, K-18

Tablo 2 incelendiğinde, bazı katılımcıların programı seçmede birden fazla neden ifade ettikleri ve görüşlerin en çok “mesleki gelişim” kategorisinde (24) ve “meslekte niteliksel artış” alt kategorisinde (16) toplandığı görülmektedir.

Kişisel gelişim kategorisi

Katılımcı görüşleri, “kişisel gelişim” kategorisinde 3 alt kategoride incelenmiştir. Görüşleri “monotonluk kurtulma” alt kategorisinde değerlendirilen bir katılımcı, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programını seçmesinin temel sebebini, “*öğretmenlik mesleğinde yılların getirdiği monotonluktan kurtulmak*” şeklinde ifade etmiştir. İki katılımcı ise “sosyalleşme” amacıyla bu programa yöneldiklerini, “*iş hayatına başladıktan sonra eğitime devam etme şansı bulamadıklarını, bilgilerini canlandırma, farklı insanlarla tanışma ve deneyimlerden faydalanma arzusuyla bu tercihi yaptıklarını*” dile getirmişlerdir. Ayrıca, “*yeniden üniversite ortamını görmek ve iletişimi artırarak kişisel ufku genişletme*” hedeflerinin de lisansüstü eğitim görme motivasyonlarını desteklediği görülmüştür. Görüşleri “kendini geliştirme” alt kategorisinde yer alan katılımcılar üç katılımcı ise “*eğitim sonrası mesleki körelme hissini giderme ve kendilerini geliştirme*” amacıyla tezsiz yüksek lisans programını tercih etmişlerdir. Bu kişiler, “*yöneticilik deneyimi kazanmış olmalarına rağmen, daha nitelikli kişisel gelişim için*” bu programı seçtiklerini ifade etmişlerdir. Sonuç olarak, katılımcıların eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programını tercih etmelerinde;

monotonluktan kurtulma, sosyalleşme ve kendini geliştirme alt kategorileri ile ifade edilebilecek kişisel gelişim fırsatı sağlayacağı düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir.

Mesleki gelişim kategorisi

Katılımcı görüşleri, "mesleki gelişim" kategorisinde dört alt kategoride incelenmiştir. "Meslekte niteliksel artış" alt kategorisindeki 16 katılımcı, "akademik ve mesleki anlamda gelişme", "işlerini daha iyi yapabilmek için bilgi birikimi kazanma", "eğitim yönetimi hakkında bilgi sahibi olma", "kariyerlerinde ilerleme" ve "yöneticilikte kendilerini geliştirme" şeklinde ifade edilen amaçlara yönelik olarak tezsiz yüksek lisans programını tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. İki katılımcı, "yöneticilikte ve yer değiştirmede ek puan" elde etmek amacıyla programı okuduklarını; 5 katılımcı ise "uzman öğretmenlik sınavına girmemek için" programı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bir katılımcı "ayrıca kademe ilerlemesi elde etmek" amacıyla tezsiz yüksek lisans programını tercih etmiştir.

Bilimsel bakış açısı kategorisi

Bu kategorideki 6 katılımcının görüşleri, "tezli yüksek lisansa geçiş yapma" ve "eğitim yönetimini tanıma" şeklinde isimlendirilen iki alt kategori altında ele alınmıştır. "Eğitim yönetimini tanıma" kategorisindeki katılımcılar, "eğitim yönetimi konusunda bilgi sahibi olma" ve "ileride yönetici olma" hedefleriyle tezsiz yüksek lisans programını tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Diğer yandan 4 katılımcı "tezli yüksek lisansa geçiş yapma" alt kategorisinde yer alacak şekilde, "uzmanlık alanlarında tezli yüksek lisans yapma isteğine yönelik programı bir basamak olarak kullanma", "ALES puanı almakta zorlananlar için alternatif bir seçenek oluşturma", "alt yapı oluşturma" ve "ilerleyen dönemlerde tezli yüksek lisans yapma" hedefi doğrultusunda bu programı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu çerçevede, katılımcıların eğitim yönetimi alanındaki bilimsel bakış açısını geliştirmek ve tezli yüksek lisans yapma planlarını hayata geçirmek adına tezsiz yüksek lisans programını tercih etmeleri dikkat çekmektedir.

Programın tercih edilme nedenine ilişkin verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde, dile getirilen toplamda 36 nedenin 24'ünün "mesleki gelişim" ve 6'sının "kişisel gelişim" ve "bilimsel bakış açısı" kategorilerinde yer aldığı; en çok üç tercih nedeninin sırasıyla 16 katılımcı "meslekte niteliksel artış", 5 katılımcı "uzman öğretmenlik" ve 4 katılımcı "tezli yüksek lisansa geçiş yapma" alt kategorilerinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda, katılımcıların daha çok mesleki gelişim sağlama, mesleki niteliğini artırma, uzman öğretmen olma, tezli yüksek lisansa devam edebilme fırsatlarını sağlayacağı düşüncesiyle eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programını tercih ettikleri söylenebilir.

Yağız ve Bozkurt (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, katılımcıların tezsiz yüksek lisans yapma nedenleri sırasıyla *yönetici olma*, *kariyer geliştirme*, *sınav şartının olmaması* şeklinde ifade edilmiştir. Kahraman ve Tok (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da lisansüstü eğitim alan öğrencilerin büyük çoğunluğu *kendini geliştirmek* ve *kariyer yapmak* amacıyla eğitime başladıkları tespit edilmiştir. Bu çalışmanın bulguları ile anılan araştırma sonuçları benzerlik göstermektedir.

3.2. İkinci Alt Amaca İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın ikinci alt amacı olan katılımcıların eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarının amacı hakkındaki görüşleri, kendilerine yöneltilen "Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarının amaçları hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?" sorusuyla elde edilmiştir. Soruya katılımcıların verdiği cevaplara ilişkin içerik analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Programın amaçlarına ilişkin katılımcı görüşleri

Kategoriler	Alt kategoriler	Katılımcılar
Bilimsel çalışma yapma	1. Yüksek lisans düzeyinde eğitim ve araştırmalar	K-1, K-7, K-13, K-15, K-21,
	2. Bilim olarak eğitim yönetimi	K-2, K-8, K-7
	3. Eğitim yönetimi ders içerikleri	K-2, K-8, K-9, K-20, K-22
	4. Eğitim yönetimindeki sorunlara çözüm getirme	K-13, K-22
Eğitim kurumlarına yönetici yetiştirme	1. Okullarda nitelikli liderlik	K-1, K-3, K-4, K-5, K-6, K-10, K-11, K-12, K-14, K-15, K-17, K-19, K-20, K-22
	2. Değişen eğitim sistemi	K-4, K-5, K-17
	3. Alanda deneyim	K-6, K-9, K-11, K-20
Belli bir amaç belirleyememe	1. Programın amacı hakkında belirsizlik	K-16, K18

Tablo 3 incelendiğinde, bazı katılımcıların programın amaçlarına yönelik birden fazla görüş ifade ettikleri, görüşlerin en çok sırasıyla “eğitim kurumlarına yönetici yetiştirme” ve (21), “bilimsel çalışma yapma” (15) kategorilerin yer aldığı, iki katılımcının ise programın amacına yönelik net görüşler ortaya koymadıkları görülmektedir. Alt kategoriler açısından ise 14 katılımcı “okullarda nitelikli liderlik” ve 5’er katılımcı “yüksek lisans düzeyinde eğitim ve araştırmalar” ve “eğitim yönetimi ders içerikleri” alt kategorilerinde yer alacak şekilde görüşler dile getirmişlerdir.

Bilimsel çalışma yapma kategorisi

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının amaçları hakkında programın “bilimsel çalışma yapma” amacı taşıdığını belirten 15 katılımcının görüşleri 4 alt kategori ile açıklanmışlardır. Beş katılımcının programın amacına yönelik düşünceleri, “yüksek lisans düzeyinde eğitim ve araştırmalar” alt kategorisinde yer almıştır. Programın temel amacının “yüksek lisans düzeyinde eğitim vermek” ve “eğitim alanında araştırmalar yapmak” olduğunu belirten katılımcılar, bu programı “kendilerine akademik olarak yeterlilik kazandırma” hedefiyle tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar, “başlangıçta programa para verip sadece bir formalite olarak başladıklarını” belirtmiş ancak “süreç içinde aktif düşünme, çalışma ve araştırma becerilerini geliştirdiklerini fark ederek programın değerini anladıklarını” belirtmişlerdir. Ayrıca, “Türk eğitim sistemine farklı bir bakış açısı getirme ve sistemdeki sorunlara çözüm üretecek çalışmalara katkı sağlama” amacı da öne çıkan motivasyonlardan kaynaklarından bir olmuştur. Katılımcıların eğitim ve araştırmalara yönelik bu olumlu bakış açıları, programın akademik gelişime katkı sağlama potansiyelini vurgulamaktadır.

Görüşleri “bilim olarak eğitim yönetimi” alt kategorisinde yer alan 3 katılımcı programın amacını, “genel olarak eğitim yönetimi alanına bilimsel bir bakış açısı kazandırmak” ve “bu alandaki konuları bilimsel bir çerçevede ele almak” olarak dile getirmişlerdir. Bir katılımcı, programın amacını “bilim olarak eğitim yönetimine dâhil her şey” olarak tanımlamıştır. Diğer bir katılımcı ise “eğitim yönetimini bilimsel açıdan ele alarak eğitim vermeyi” amaçladığını ifade etmiştir. Aynı şekilde, bir diğer katılımcı da programın hedefinin “eğitim sistemleri ve politikaları hakkında bilimsel çerçevede yüksek lisans

düzeyinde çalışmalar yapmak” olduğunu belirtmiştir. Bu görüşler, programın temel hedefinin eğitim yönetimi alanındaki konuları bilimsel bir temelde inceleyerek öğrencilere yüksek lisans düzeyinde bilgi kazandırma olarak değerlendirilebilir.

Görüşleri “eğitim yönetimi ders içerikleri” alt kategorisinde yer alan 5 katılımcı programın amacını, “*programın amacını, ders içerikleri aracılığıyla eğitim planına katkı sağlamak ve farklı ülkelerdeki eğitim yönetimini karşılaştırmalı bir perspektifle ele almak*”, “*eğitim yönetimi alanında teorik ve pratik bilgilerle eğitim yöneticiliği konusundaki bilgi ve becerileri geliştirmek*”, “*eğitim yöneticiliğine dair temel kavramları öğretmek ve etkileşimli ortamlarda paylaşımlar aracılığıyla katkı sağlamak*” ve “*programın eğitim yönetimi alanındaki sorunlara çözüm getirmek*” şeklinde ifade etmişlerdir.

Görüşlerini “eğitim yönetimindeki sorunlara çözüm getirme” alt kategorisinde yer alan 2 katılımcı programın amacını, “*eğitim sistemlerindeki sorunları tespit etmek ve eğitim yönetimi alanındaki sorunlara yönetim stratejileri öğretmek*” şeklinde ifade etmişlerdir.

Eğitim kurumlarına yönetici yetiştirme kategorisi

Katılımcıların eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının amaçları hakkındaki görüşlerinden 21’inin “eğitim kurumlarına yönetici yetiştirme” kategorisinin altındaki 3 alt kategoride yer aldığı görülmüştür.

Görüşleri, “okullarda nitelikli liderlik” alt kategorisinde yer alan 14 katılımcı programın amacını, “*eğitim yönetimi alanına bilgi birikimi katkısı sağlayarak nitelikli eğitim liderleri yetiştirmek*”, “*okul idaresinin güçlenmesi ve yönetim kalitesinin arttırmak, böylece iyi yönetilen bir okulda kaliteli eğitim-öğretim sağlamak*”, “*eğitim yöneticilerine farklı bakış açıları kazandırmak*”, “*liderlik becerilerini geliştirmek*”, “*öğretmen motivasyonunu artırmak*” ve “*eğitimcilere evrensel beceriler kazandırmak*” olarak ifade etmişlerdir.

Görüşleri “değişen eğitim sistemi” alt kategorisinde yer alan 3 katılımcı programın amacını, “*eğitim sistemlerindeki değişimlere uyum sağlayacak eğitim liderlerini yetiştirmek*” şeklinde ifade etmişlerdir.

Görüşleri “alanda deneyim” alt kategorisinde yer alan 4 katılımcı ise programın amacını, “*yöneticilikle ilgili deneyimler sunmak*” ve “*eğitim liderlerine pratik bilgilerle yeterlilik kazandırmak*” olarak ifade etmişlerdir.

Programın amacı hakkında belli bir çerçeve belirleyemeyenler kategorisi

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının amaçları hakkında belli bir çerçeve belirlemeyen 2 katılımcının görüşleri “programın amacı hakkında belirsizlik” alt kategorisi altında değerlendirilmiştir. Bu katılımcıların görüşlerinde, programa yönelik daha çok eleştirel bir yaklaşımı yansıttıkları görülmüştür. Bir katılımcı, “*tezsiz yüksek lisans eğitiminin çokça bir amacı olmadığı, bu tür eğitimin üniversiteye öğretim görevlisi olarak girmek veya alanda görev almak adına herhangi bir katkı sunmadığı*” şeklinde görüş bildirirken, diğer katılımcı “*tezsiz yüksek lisans eğitiminin amacına hizmet etmediğini, genellikle diploma almak için tercih edildiğini*” belirtmiştir.

Programın amacına yönelik verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde, dile getirilen toplamda 36 amacın 21’inin “eğitim kurumlarına yönetici yetiştirme” ve 15’inin “Bilimsel çalışma yapma” kategorisinde yer aldığı; en çok ifade edilen amacın sırasıyla 16 katılımcı ile “okullarda nitelikli liderlik”, 5’er katılımcı ile “yüksek lisans düzeyinde eğitim ve araştırmalar” ve “eğitim yönetimi ders içerikleri” alt kategorilerinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda, katılımcıların eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının daha çok eğitim kurumlarına yönetici yetiştirme, eğitim yönetimi alanıyla ilgili bilimsel çalışmalar yaparak sorunlara çözümler getirme, eğitim sistemlerindeki

değişimleri takip edecek nitelikli liderlik becerilerine sahip okul yöneticileri yetiştirmeyi amaçladığını dile getirdikleri söylenebilir. Eğitim yönetimi bilim alanı, olarak lisansüstü eğitiminin etkisiyle da sürekli gelişmiş, eğitim ve yönetimdeki değişen değerlere uygun olarak hızlı bir gelişme süreci içine girmektedir (Günay, 2004).

3.3. Üçüncü Alt Amaca İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın üçüncü alt amacı olan programın teorik ve pratikteki katkıları hakkındaki görüşleri, kendilerine yöneltilen “Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının eğitim yöneticilerine teorik ve uygulama boyutunda ne tür katkılar sağladığını düşünüyorsunuz?” sorusuyla elde edilmiştir. Yapılan içerik analizleri sonrasında verilen yanıtlar “teorik katkı” ve “uygulamaya katkı” şeklinde 2 ana kategoride ve 10 alt kategoride açıklanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Programın katkılarına ilişkin katılımcı görüşleri

Kategoriler	Alt kategoriler	Katılımcılar
Teorik katkı	1. Eğitim yönetimi alanını tanıma	K-1, K-3, K-5, K-6, K-7, K-8, K-10, K-11, K-12, K-14, K-15, K-16, K-18, K-20, K-22
	2. Eğitim sistemlerini tanıma	K-2, K-13, K-19, K-20
	3. Bilgi birikimini artırma	K-4, K-9, K-17
	4. Yasal haklarını öğrenme	K-22
Uygulamaya katkı	1. Uygulamaya katkı düzeyinin yetersizliği	K-3, K-6, K-7, K-12, K-15, K-16, K-18, K-21
	2. Deneyim edinme	K-5, K-9, K-11, K-17, K-22
	3. Farklı bakış açısı	K-4, K-10, K-13, K-19
	4. Alandaki sorunları tartışma	K-1, K-14, K-20
	5. Değişim	K-2, K-22

Tablo 4 incelendiğinde, bazı katılımcıların programın katkılarına ilişkin birden fazla görüş ifade ettikleri ve görüşlerin “teorik katkı” (24) ve “uygulamaya katkı” (22) kategorilerinde birbirine yakın sayıda olduğu; “eğitim yönetimi alanını tanıma” (15) ve “uygulamadaki yetersizliklerin farkına varma” (8) alt kategorisinde görüşlerin toplandığı görülmektedir.

Teorik katkı kategorisi

Katılımcıların, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının teorik katkılarına ilişkin görüşleri 5 alt kategoride açıklanmıştır. Bunlar;

Programın teorik katkılarına ilişkin görüşleri “eğitim yönetimi alanını tanıma” alt kategorisinde değerlendirilen 15 katılımcı görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir: “Program teorik anlamda eğitim yönetimi alanında kapsamlı bilgiler sunmakta”, “program eğitim yöneticilerine yöneticilik, liderlik, örgütsel davranış ve insan kaynakları yönetimi teorileri konularında katkı sağlamakta, teorik açıdan gelişmelerine olanak tanımakta”, “program eğitim yöneticilerinin liderlik becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmakta”, “bütçe yönetimi, iletişim ve organizasyon becerilerini öğretmekte”, “eğitim yönetimi alanındaki konuları, araştırma metodolojilerini ve uygulama stratejilerini kapsayarak öğrencilere eğitim sistemlerinin yapısal ve işlevsel özelliklerini anlama fırsatı vermekte”, “program eğitim yöneticilerinin bilimsel bilgi ve becerilerini artırmakta”, “güncel bilgilerle donanmalarına katkı sağlamakta”, “eğitim yönetimi alanındaki yenilikleri takip ederek rekabet edebilir hale gelmelerine yardımcı olmakta”, “yöneticileri teorik ve pratik açıdan geniş bir perspektif sunarak bilgi birikimlerini artırmakta ve bu alandaki profesyonelliklerini geliştirmelerine yardımcı olmakta”, “teorik boyutta eğitim yönetimi alanında kapsamlı araştırmalar yapma becerilerine katkı sağlamakta”, “eğitim yöneticilerinin araştırma yeteneklerini geliştirmekte”,

“makale yazma, inceleme yapma becerilerinin gelişimine katkı sağlamakta” ve “eğitim yönetimi alanındaki kişisel gelişime katkı sağlamaktadır.”

"Eğitim sistemlerini tanıma" alt kategorisinde ise 4 katılımcı görüşlerini programın; “eğitim yönetimi alanındaki teorik bilgilerle dünya genelindeki eğitim sistemlerini inceleme ve karşılaştırma imkânı sağlamakta”, “eğitim sistemlerindeki aksaklıkları belirleme ve çözüm önerileri sunma yeteneğini artırmakta”, “özellikle farklı ülkelerin eğitim yönetim şekillerini incelenmesiyle ufuk zenginliği katkısı sağlamakta”, “dünyadaki eğitim sistemlerini tanıma ve ülkemizdeki sistemle karşılaştırma imkânı sağlamakta” şeklinde olumlu katkılar sağladığını ifade etmişlerdir.

Görüşleri “bilgi birikimini artırma” alt kategorisinde değerlendirilen 3 katılımcı programın teorik katkılarına ilişkin görüşlerini; “eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programı yönetim bilimi ve iletişim ile ilgili bilgi birikimini artırmaktadır” şeklinde ifade etmişlerdir.

Görüşleri “yasal haklarını öğrenme” alt kategorisinde değerlendirilen bir katılımcı programın katkılarına ilişkin görüşünü, “eğitim yönetimi alanındaki yasal düzenlemeler teorik olarak öğrencilere öğretilerek yasal haklar öğrenilmekte, eğitim yönetimi alanında karşılaşılabilecekleri yasal sorunlar ve bu sorunlara karşı alınabilecek çözüm önerileri öğrenilmektedir” şeklinde ifade etmiştir.

Uygulamaya katkı kategorisi

Katılımcıların eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının “uygulamaya katkı” kategorisindeki görüşleri 5 alt kategoride açıklanmıştır.

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarının, uygulama açısından beklentinin altında katkı sağladığını dile getirerek programa yönelik eleştiri yapan 8 katılımcının görüşleri “uygulamaya katkı düzeyinin yetersizliği” alt kategorisinde değerlendirilmiştir. Katılımcılar görüşlerini; “programın teorik bilgilerini uygulamada kullanma noktasında bir eksiklik oluyor”, “öğrenilen teorik bilgiler uygulama aşamasında yeterince etkili olmuyor”, “teorikte öğrenilenler okul kültürü, kişilik özellikleri ve diğer faktörlerle birleşmemekte ve bu nedenle uygulama alanında etkisiz kalmaktadır” şeklinde ifade etmişlerdir.

Görüşleri “deneyim edinme” alt kategorisinde değerlendirilen 5 katılımcı, programın uygulamaya katkılarına yönelik görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir: “Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programları, öğrencilere eğitim yönetimi konularında pratik beceriler kazandırmaktadır”, “program, öğrencilere okul yönetimi, eğitim politikası, bütçe yönetimi, personel yönetimi, öğrenci davranışlarına müdahale, program değerlendirme ve kalite güvence gibi konularda uygulama becerilerini geliştirmelerine yönelik deneyim sağlamaktadır. Bu sayede eğitim yöneticiliği alanında edinilen bilgilerin saha içinde etkili bir şekilde kullanılabilmesi için öğrencilere pratik deneyim kazandırılmaktadır”, “program, öğrencilere sağladığı uygulama boyutuyla, ders içinde gerçek yaşantılardan ve okul örneklerinden yola çıkarak, eğitim yöneticilerinin günlük işlerinde kullanabilecekleri deneyimleri sunmaktadır” “program sosyal ortamı geliştirerek öğretmenler arasında bilgi alışverişine katkıda bulunmakta” “program mesleki deneyim edinmeye yardımcı olmaktadır”.

Görüşleri “alandaki sorunları tartışma” alt kategorisinde değerlendirilen 3 katılımcı, programın uygulamaya katkıya ilişkin görüşlerini; “eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programı öğretmenler ve yöneticilerle sınıf ortamında birebir iletişim fırsatları sağlamakta”, “alandaki sorunların daha sistematik bir şekilde ele alınmasını sağlamakta”, “eğitim içinde var olan sorunlar öğretmenler arasında tartışılarak çözüm önerilerine katkı sağlamakta” şeklinde ifade etmişlerdir.

İki katılımcının “değişim” alt kategorisinde değerlendirilen görüşleri; “*program öğrencilere eğitim yönetimi alanında meslektaşları ile tanışma ve bilgileri tartışarak uygulamada değişime katkı sağlama noktasında önemli bir rol üstlenmekte*”, “*program eğitimde öğrenilen bilgileri pratikte nasıl uygulayabileceklerini düşünerek değişimi sorgulama ve bu süreçte katkıda bulunmaya olanak sağlamaktadır*” şeklindedir.

Programın uygulamaya katkılarına ilişkin görüşleri “farklı bakış açısı” alt kategorisinde yer alan 4 katılımcı görüşlerini; “*program farklı bakış açıları kazandırmakta*”, “*program karşılaşılan olumsuzluklara farklı bir perspektiften yaklaşmayı öğretmekte*”, “*mutlu personel ile yüksek performans arasındaki ilişkiyi anlama konusunda bakış açılarını değiştirmektedir*”, “*bireysel farklılıkların uygulama sürecinde önemli bir rol oynadığı ve bireysel farklılıkları ve bakış açılarını göz önüne alma gerektiği konusunda farkındalığı arttırmaktadır*” şeklinde ifade etmişlerdir.

Bağlıbel ve Aslan (2014) tarafından eğitim yönetimi, teftişi, planlaması ve ekonomisi tezsiz yüksek lisans programına ilişkin mezun görüşlerinin incelendiği bir çalışmada, katılımcılar tarafından programın, teorik bilgileri pratiğe çevirme, mesleğe ilişkin güncel konuları takip, mesleki hataları fark etme, kariyer planlama, farkındalık, öz güven duygusunda artış, empatik düşünce, zamanı değerlendirme, eleştirel düşünme ve sorgulama, analitik düşünme, kişilerarası iletişim ve iş birliğiyle çalışma gibi alanlarda katkıda bulunduğu ifade edilmiştir. Turgut (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, uzman eğitimci kadrosunun bulunması nedeniyle programın kişisel gelişim fırsatı sağladığına, ayrıca ekonomik anlamda kazanım elde edilmesi açısından faydalı bulunduğu dair sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmalarda ulaşılan sonuçların bu çalışmanın bulgularına benzerlik gösterdiği, başka bir ifade ile birbirlerini destekler sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir. Eğitim yönetimine ilişkin tezsiz yüksek lisans çalışmaları içinde bulunan okul idarecileri ve idareci adaylarına katkıları teorik ve pratiğe yönelik bilgi ve becerilerin uygulamaya yansıtılabilmesi için, okul idarecilerinin okulun gayesi doğrultusunda yönetim alanında tüm yeteneklerini ve yönetim sürecini iyi kullanmaları gerekir (Günay, 2004).

3.4. Dördüncü Alt Amaca İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın dördüncü alt amacı olan eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının katılımcıların beklentilerini karşılama düzeyine ilişkin görüşleri, kendilerine yöneltilen “*Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programı, beklentilerinizi ne düzeyde karşıladı? Lütfen açıklayınız.*” sorusuyla elde edilmiştir. Yapılan içerik analizleri sonrasında verilen cevaplar, “fazlasıyla karşıladı”, “karşıladı”, “orta düzeyde karşıladı” ve “beklentinin altında kaldı” olmak üzere 4 kategoride ve 8 alt kategoride açıklanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Programdan beklentilere ilişkin katılımcı görüşleri

Kategoriler	Alt Kategoriler	Katılımcılar
Fazlasıyla karşıladı	1. Mesleki gelişim	K-5, K-8, K-10, K-19
	2. Bilimsel yönden gelişim	K-7, K-17, K-20
Karşıladı	1. Beklentiye yakın	K-9, K-18
	2. Uygulama artırılabilir	K-2, K-22
	3. Eğitime farklı bakış açısı	K-13
Orta düzey karşıladı	1. Programın yoğunluğu	K-1, K-3, K-4, K-12
	2. Uzaktan eğitim beklentimi düşürdü	K-11, K-14, K-15, K-21
Beklentinin altında kaldı	1. Programın içeriği	K-6, K-16

Tablo 5 incelendiğinde, programın beklentilerini karşılama düzeyine ilişkin görüşlerin sırasıyla “orta düzeyde karşıladı” (8), “fazlasıyla karşıladı” (7), “karşıladı” (5) ve “beklentinin altında kaldı” (2) kategorilerin yer aldığı; alt kategoriler açısından ise 5’er katılımcının “mesleki gelişim”, “programın yoğunluğu” ve “uzaktan eğitim beklentimi düşürdü” alt kategorilerinde yer alacak şekilde görüşler dile getirdikleri görülmektedir.

Fazlasıyla karşıladı kategorisi

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programında eğitim alan öğrencileri program hakkındaki beklentilerine ilişkin “fazlasıyla karşıladı” kategorisi 2 alt kategoride açıklanmıştır.

Katılımcılar 7’si, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının genel olarak beklentileri karşıladığı, 3 katılımcı beklentilerin üzerinde bir gelişim sağladığı yönünde görüş belirtmişlerdir. “Mesleki gelişim” alt kategorisinde yer alan 4 katılımcı görüşlerini; “*programın eğitim yönetimi teorisindeki kilit kavramları, liderlik, örgütsel davranış ve insan kaynakları yönetimi teorilerini kapsayan teorik bilgileri, katılımcılara geniş bir perspektif kazandırmıştır*”, “*okul yönetimi, eğitim politikası, bütçe yönetimi, personel yönetimi, öğrenci davranışlarına müdahale, program değerlendirme gibi konularda uygulama becerileri edinme fırsatı sunarak mesleki gelişimlerine katkı sağlamıştır*” şeklinde dile getirmişlerdir.

“Bilimsel yönden gelişim” alt kategorisinde yer alan 3 katılımcı ise görüşlerini; “*program bilimsel açıdan gelişime katkı sağladı*”, “*bilimsel çalışma yöntemlerini öğrenmeye katkı sağladı*” şeklinde ifade etmişlerdir. Değerlendirmelerin genelinde, programın katılımcıların eğitim alanındaki bilgi birikimini genişletme, mesleki becerilerini geliştirme ve bilimsel yönden gelişim sağlama konusunda olumlu bir etki yarattığı görülmektedir.

Karşıladı kategorisi

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programında eğitim alan öğrencileri program hakkındaki beklentilerine ilişkin “karşıladı” kategorisi 3 alt kategoride açıklanmıştır.

Katılımcıların 5’i, programın genel olarak beklentileri karşıladığı yönünde görüş bildirmişlerdir. “Beklentiye yakın” alt kategorisinde yer alan 2 katılımcı görüşlerini; “*programın içeriği, özellikle uygulama odaklı ödevler ve öğretmenlerin saha deneyimleri paylaşımı ile olumlu olmuştur*” şeklinde ifade ederken, “*uygulama artırılabilir*” alt kategorisinde yer alan iki katılımcı “*program daha fazla uygulama odaklı olması gerekir*” ve “*uygulamaya daha fazla yer verilirse eğitimcilere daha fazla katkı sağlar*” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bir katılımcı ise “*program eğitime farklı bakış açısında bakabilmeyi sağlama açısından beklentimi karşıladı*” ifadesi ile programın beklentilerini karşıladığını dile getirmiştir.

Bazı katılımcılar, beklentilerin programdan programa değişebileceğine vurgu yapılarak, öğrencilerin program seçmeden programlardaki dersleri ve ders içeriklerini dikkatli bir şekilde incelemeleri gerektiğini dile getirmişlerdir. Programın eğitim sistemine farklı bir bakış açısı kazandırdığı ve öğrencilerin okullardaki aksaklıkları daha net görmelerine yardımcı olduğu vurgulanmıştır. Katılımcıların beklentilerini karşılamak adına programın içeriği, uygulama olanakları ve eğitim formatları hakkındaki değerlendirmeleri çeşitlilik göstermiştir.

Orta düzey karşıladı kategorisi

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programında eğitim alan öğrencilerin program hakkındaki beklentilerine ilişkin “orta düzeyde karşıladı” kategorisi 2 alt kategoride açıklanmıştır.

Katılımcıların 8'i, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının beklentilerini orta düzeyde karşıladığı yönünde görüş bildirmişlerdir. "Programın yoğunluğu" kategorisinde yer alan 4 katılımcı görüşlerini; "okuldaki görevlerimizle birlikte programlardaki derslerin yoğun olması, bizleri yordu, beklentilerimizi tam anlamıyla karşılayamadık", "programın sıkıştırılmış ve yoğun bir formatta olması, eğitim kalitesini düşürdü", "programın uygulama aşamasında, kurum kültürü, yöneticilerin kişilik özellikleri ve mevzuat arasındaki denge yeterince sağlanamadı", "teorik bilgilerin daha eleştirel bir bakış açısıyla işlenmesi ve daha fazla uygulama imkânının sağlanması gerekirdi" şeklinde ifade etmişlerdir.

Program kapsamında yer alan bazı derslerin uzaktan eğitimle verilmesi nedeniyle beklerinin düştüğünü ifade eden ve görüşleri "uzaktan eğitim beklentimi düşürdü" alt kategorisinde yer alan 4 katılımcı; "yüz yüze yapılan dersler daha verimli geçerken uzaktan öğretimle işlediğimiz derslerde verimlilik düştü", "uzaktan öğretim, bilgi paylaşımı ve uygulamalar açısından sınırlamalara neden oldu", "ders sayısının fazlalığı nedeniyle bazı dersler uzaktan yapılmak durumunda kaldı, bu dersler beklentimizi karşılamadı" şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Beklentinin altında kaldı kategorisi

Programı içerik açısından değerlendiren 2 katılımcı, programın beklentilerinin altında kaldığı yönünde görüş bildirmişlerdir. "Program içeriği" alt kategorisinde yer alan katılımcı görüşleri şu şekildedir: "Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programı, bazı öğrencilerin beklentilerini karşılamada başarısız olmuş, içerik yeterince donanımlı olmamıştır", "derslerin yeterince sistemli olmaması, beklentileri karşılanmasında önemli bir eksiklik olarak kendini göstermiştir. Bu durum, öğrencilerin derslerden sıkılmalarına ve programın genel verimliliğinin düşmesine neden olmuştur." Katılımcılar, programın içeriğinin daha kapsamlı ve sistemli olmasını bekledikleri için beklentilerinin altında bir deneyim yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının beklentilerine tam anlamıyla cevap veremese de mesleki değerlerine katkı sağladığını düşünerek programla ilgili olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Ancak, sistemsel sorunlar, uzaktan öğretimle işlenen dersler nedeniyle bilgi ve deneyim aktarımında verimlilik sorunlarının yaşanması, programın beklentilere tam olarak yanıt verememesine sebep olmuştur. Programın genelinde beklentilere yakın bir deneyim yaşanmış olsa da yoğunluğun ve sıkıştırılmış formatın katılımcıların değerlendirmelerinde belirleyici olduğu görülmektedir.

Lisansüstü eğitimdeki sorunları ve çözüm önerileri araştıran Kahraman ve Tok'un (2016) çalışmalarında ulaştıkları, lisansüstü eğitim gören öğrencilerin bilgi ve becerilerini artırma beklentisi içinde oldukları ve çoğunlukla bu beklentilerin karşılandığı şeklinde sonuçlar, bu araştırma sonuçlarını desteklediği görülmektedir. Koşar ve diğerleri (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada katılımcılar, lisansüstü eğitim programlarda teori ve uygulama arasındaki bağlantıların yeterince kurulamadığını ve program sonucunda elde edilen kazanımların yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir. Turgut (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, katılımcılar programda uygulamalı eğitimin ve rehberlik hizmetlerinin eksik olduğunu dile getirmişlerdir.

3.5. Beşinci Alt Amaca İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın beşinci alt amacı olan eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programına ilişkin öneriler, katılımcılara yöneltilen "Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının işlevselliğinin artırılması amacıyla dersler, ders içerikleri ve öğretim sürecine yönelik neler önerirsiniz?" sorusuyla elde edilmiştir. Yapılan içerik analizleri sonrasında verilen cevaplar,

“programa yönelik öneriler”, “YÖK’e yönelik öneriler” ve “MEB’e öneriler” olmak üzere 3 kategoride ve 12 alt kategoride açıklanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Programa yönelik önerilere ilişkin katılımcı görüşleri

Kategoriler	Alt Kategoriler	Katılımcılar
Programa yönelik öneriler	1. Uygulamaya ağırlık verilmesi	K-1, K-5, K-14, K-15, K-18, K-19, K-20, K-21, K-22
	2. Teori ve pratiğin birleşmesi	K-3, K-4, K-5, K-6
	3. Derslerin güncellenmesi	K-5, K-8, K-19, K-22
	4. Derslerin etkileşimli işlenmesi	K-2, K-17, K-22
	5. Online eğitimin zenginleştirilmesi	K-5, K-10, K-12
	6. Derslerin yüz yüze işlenmesi	K-9, K-14, K-16
	7. Geri bildirimlerin artırılması	K-5, K-22
	8. Ders yoğunluğunun azaltılması	K-11, K-16
	9. Ders içerikleri sadeleştirilmesi	K-9
	10. Sistemdeki sorunların çözümüne ağırlık verilmesi	K-13
YÖK’e öneriler	1. Başvuru ölçütleri	K-3, K-18, K-20
MEB’e öneriler	1. Programa önem verilmesi	K-7, K-20

Tablo 6 incelendiğinde, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programına ilişkin bazı katılımcıların birden fazla öneride bulunduğu ve toplamda 37 önerinin 32’sinin “programa yönelik öneriler” kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Alt kategorilerde ise görüşlerin en çok “uygulamaya ağırlık verilmesi” (9), “teori ve pratiğin birleştirilmesi” (4) ve “derslerin güncellenmesi” (4) alt kategorilerinde toplanmıştır.

Programa yönelik öneriler kategorisi

Katılımcılar, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarının işlevselliğinin ve etkililiğinin artırılmasına ilişkin 10 alt kategorisinde yer alan görüşlerinde bazıları şu şekildedir: “Programlar teorik ağırlıklı olmaktan ziyade daha çok uygulama odaklı olmalı”, “araştırma temelli derslere daha çok yer verilmeli”, “öğrencilere pratik beceriler kazandırmalı”, “güncel konulara ağırlık verilmeli”, “uzaktan öğretimle işlenen derslerde çeşitli yöntem ve teknikler kullanılmalı”, “öğrenciler arasında etkileşimi artırmak için farklı öğretim yöntemleri uygulanmalı”, “öğrenci geri bildirimlerinin düzenli olarak alınmalı”, “programdaki dersler ve ders içerikleri sürekli olarak güncellenmeli”, “daha fazla uzman konuşmacı davet edilmeli”, “saha deneyimi kazandırmak amacıyla okul işbirlikleri artırılmalı”, “sahadaki sorunların daha yakından tanınması sağlamak adına farklı üniversiteler ve ülkelerle etkileşim kurulmalı”, “programların içerikleri zenginleştirilmeli”, “tüm dersler yüz yüze işlenmeli”, “programın zaman takvimi öğrencilerin iş yaşamına daha uygun hale getirilmeli”, “ders sayısı ve yoğunluğu azaltılmalıdır”.

YÖK’e öneriler kategorisi

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programına yönelik önerilerden “YÖK’e öneriler” kategorisinde değerlendirilen 3 katılımcı görüşlerini; “eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programına yöneticiler veya yönetici olmayı düşünen adayların ağırlıklı olarak kabul edilmelidir”, “ALES şartı getirilmelidir”, “programın isim değişikliklerine ve açılış kriterlerine YÖK tarafından belirli bir çerçeveye getirilmelidir”. Bu kategoride yer alan önerilerin, programın açılma ve başvuru ölçütlerine yönelik olduğu görülmektedir.

MEB’e öneriler kategorisi

Milli Eğitim Bakanlığı’na yönelik önerilerde bulunan 2 katılımcı “programa önem verilmesi” alt kategorisinde yer alan görüşleri; “program, çalışmadan geçirilemeyecek bir niteliğe sahiptir, bu nedenle Bakanlık tarafından program süresince çalışanların iş yükünü azaltacak düzenlemeler yapılmalıdır”, “Bakanlık, programa yeterli önem vermemektedir, programın kalitesinin artırabilmesi için somut adımlar atılmalıdır”, “MEB, eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarına daha fazla önem vermeli ve desteklemelidir” şeklindedir. Katılımcılar, programın öğretim süresi ve içeriği konusunda genel olarak memnuniyet ifade edilmiş olmakla birlikte, eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesine katkıda bulunan bu programlara Bakanlığın daha fazla önem vermesi ve bu alanda MEB tarafından yapılacak düzenlemelerle desteklenmesi gerektiğine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Koşar ve diğerleri (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların lisansüstü eğitim programlara devam ederken görev yapılan kurumlarda yaşanan sorunlar nedeniyle programa devam etmenin güç olduğunu ve eğitim gören öğrencilere bu konuda kolaylık sağlanmasını; derslerde teori ve uygulama arasındaki bağlantıların daha iyi kurulması gerektiğini vurguladıkları görülmektedir. Turgut (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, eğitim yönetimi lisansüstü eğitime yönelik olarak katılımcılar, programın daha fazla katkı sağlaması için alanla ilgili çalıştayların düzenlenmesi, programa giriş şartlarının geliştirilmesi ve ders içeriklerinin ihtiyaç analizlerine göre düzenlenmesi yönünde önerilerde bulunmuşlardır.

5. Sonuç ve Öneriler

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programında eğitim gören eğitimcilerin program hakkındaki görüşlerinin nitel araştırma yöntemiyle incelendiği çalışmada, katılımcılarla yapılan bireysel görüşmeler sırasında kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen görüşleri üzerinde yapılan içerik analizleri sonrasında ulaşılan bulgulardan çıkarılan sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programını seçme nedenlerine ilişkin katılımcı görüşleri mesleki gelişim, kişisel gelişim ve bilimsel bakış açısı kategorilerinde yer almıştır. Katılımcıların programı genel olarak; mesleki niteliğini artırma, uzman öğretmen olma, tezli yüksek lisans programına geçiş yapma, mesleki körelme hissini gidererek kendini akademik ve mesleki alanda geliştirme, sosyalleşme, monotonluktan kurtulma, bilgilerini canlandırma, farklı insanların deneyimlerinden faydalanma, kariyer yapma, yöneticilik becerilerini geliştirme, yöneticilikte ve yer değiştirmede ek puan elde etme, eğitim yönetimi alanını tanıma, kademe ilerlemesi elde etmeyle tercih ettikleri görülmüştür.

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarının amaçlarına ilişkin katılımcı görüşleri, bilimsel çalışma yapma ve eğitim kurumlarına yönetici yetiştirme kategorilerinde yer almıştır. Katılımcıların programların amaçlarını; yüksek lisans düzeyinde eğitim ve araştırma yapmak, bilim olarak eğitim yönetimini tanımak, eğitim yönetimi ders içerikleri hakkında bilgi vermek, eğitimdeki sorunlara çözüm bulabilmek, liderlik becerilerini geliştirmek, okul yönetimlerini güçlendirerek yönetim kalitesinin artırmak, eğitim sistemlerindeki değişimlere uyum sağlamak ve alanda deneyim edinilmesini sağlamak şeklinde ifade ettikleri görülmüştür.

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarının eğitim yöneticilerine teorik ve uygulamada sağladığı katkılara ilişkin katılımcı görüşlerinin teorik katkı ve uygulamaya katkı kategorilerinde yer almıştır. Katılımcıların programın eğitim yöneticilerine teorik ve pratik katkılarını: Eğitim yönetimi alanının yöneticilik, liderlik, örgütsel davranış, eğitim politikaları, insan kaynakları yönetimi, öğrenci davranışlarına müdahale etme, program

değerlendirme, kalite güvence sistemi, bütçe yönetimi, iletişim ve organizasyon gibi konularıyla ilgili teorik bilgi ve uygulamalı beceriler kazandırma; alandaki sorunları belirleme, meslektaşlarıyla tartışma ve çözüm yolları üretme; liderlik becerilerini geliştirme; eğitim yönetimi konularında pratik beceriler kazandırma; araştırma yapma ve makale yazma ile ilgili yöntem ve uygulama becerilerini kazanma; eğitim sistemlerinin yapısal ve işlevsel özelliklerini anlama; güncel bilgilerle donanmalarına katkı sağlama; diğer ülkelerdeki eğitim sistemlerini inceleme ve karşılaştırma yapma; bilgi birikimini geliştirme; farklı bakış açılarını tanıma, bireysel farklılıklar ile yasal haklarını öğrenme şeklinde ifade etmişlerdir. Bunun yanında bazı katılımcılar, programların teorik bilgilerin uygulamaya katkı düzeyinin yetersiz olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının beklentilerini karşılama düzeyine ilişkin katılımcı görüşleri fazlasıyla karşıladı, karşıladı, orta düzeyde karşıladı ve beklentinin altında kaldı kategorilerinde yer almıştır. Programın, katılımcıların mesleki ve bilimsel yönden gelişim açısından beklentilerini fazlasıyla karşıladığı ve geniş bir perspektiften bakma, bilimsel çalışma yapma açısından beklentilerini karşıladığı görülmüş olmakla birlikte, bazı katılımcıların programdaki derslerin ve içeriğin yoğunluğu, görevli oldukları okuldaki işlerinin yoğunluğu, uygulamaya yeterince yer verilmemesi, bazı derslerin uzaktan yapılması gibi nedenlerle beklentilerinin orta düzeyde karşılandığı veya beklentilerinin altında kaldığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programının işlevselliğinin artırılması amacıyla dersler, ders içerikleri ve öğretim sürecine yönelik katılımcı önerileri programa, YÖK'e ve MEB'e öneriler kategorilerinde yer almıştır. Katılımcı önerilerinin büyük oranda programa yönelik yapıldığı görülmüştür. Uygulamaya ağırlık verilmesi, teori ve pratiğin birleşmesi, araştırma temelli derslere ağırlık verilmesi, derslerin ve içeriklerinin güncellenmesi, derslerin etkileşimli işlenmesi, online eğitimin zenginleştirilmesi, derslerin yüz yüze işlenmesi, geri bildirimlerin artırılması, ders yoğunluğunun azaltılması, ders sayısı ve yoğunluğunun azaltılması, ders içeriklerinin sadeleştirilmesi, sistemdeki sorunların çözümüne ağırlık verilmesi, diğer üniversiteler ve okullarla işbirliğinin artırılması gibi konularda programa yönelik önerilerde bulunulmuştur. YÖK'e yönelik programlara kabulde ALES puanı şartı getirilmesi ve yöneticiler veya yönetici olmayı düşünen adaylara ağırlık verilmesi önerileri sunulmuştur. MEB'in programı daha fazla önemsemesi ve programda eğitim gördükleri süre içinde çalışanların iş yüklerinin azaltılması önerilerinde bulunulmuştur.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulmuştur: Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarındaki ders yoğunluğu azaltılmalı, ders içerikleri güncellenmeli, uygulamaya ağırlık verilmeli, derslerin yüz yüze işlenmeli, sistemdeki sorunlara ve çözümlere ağırlık verilmelidir. Eğitim yönetimi tezsiz yüksek lisans programlarına öğrenci alımında halen eğitim yöneticisi olarak görev yapanlara kontenjan ayrılmalıdır. Programların içeriği ve yürütülmesinde üniversiteler ile MEB arasında iş birliği artırılmalı ve programdan daha fazla istifade edebilmeleri amacıyla öğrencilere, görevlerinde kolaylıklar sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Alhas, A. (2006). **Lisansüstü Eğitim Yapmakta Olan Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmenlerinin Lisansüstü Eğitime Bakış Açıları**, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi EBE.
- Aslanargun, E. (2003). Postmodernizm ve Bir İnsan Bilimi Olarak Eğitim Yönetimi, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 50, 195-212

- Bağlıbel, M. ve Arslan, M. C. (2014). Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Tezsiz Yüksek Lisans Programına İlişkin Mezun Görüşleri: Gaziantep Üniversitesi Örneği. **Gaziantep University Journal of Social Sciences**. 13(4), 1079-1095.
- Bozan, M. (2012). Lisansüstü Eğitimde Nitelik Arayışları, **Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi**, 4(2), 177-187.
- Günay, E. (2004). **Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme, Yetiştirme ve Atamaya İlişkin Yönetici ve Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi (Ankara ili örneği)**, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi EBE.
- Gürbüz, B. (2018). Evren Örneklem Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemesi. <https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=14> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).
- Kahraman, Ü. ve Tok, T. (2016). Eğitim Yönetimi Denetimi Planlaması ve Ekonomisi Lisansüstü Öğrencilerinin Aldıkları Eğitim Hakkındaki Görüşleri, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 9(1), 147-164.
- Karaman, S. ve Bakırcı, F. (2010). Türkiye’de Lisansüstü Eğitim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2, 94-114.
- Koşar, D., Er, E. ve Kılınç, A. (2020). Öğretmenlerin Lisansüstü Öğrenim Görme Nedenleri: Nitel Bir Araştırma, **E-Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (MAKÜ)**, (53). s.370-392
- Kilmen, S. (2007). Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavının ve Lisans Diploma Notunun Yüksek Lisans Başarısı Yordama Gücü, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 7(2), 176-189.
- MEB *Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü*, https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/30113919_2023_YILI_OYRET_MENLYK_KARYYER_BASAMAKLARINDA_YLERLEMEYE_YLYYKYN_BYL_GYLENDYRME.pdf 26.03.2024 tarihinde 08.57 de sitesinden alınmıştır.
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl’de apaçıklık (Evidenz) problemi, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi** 45(1) 27-55.
- Sönmez, V. (1994). **Eğitim Felsefesi** (3. baskı). Pegem Yayıncılık.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21(2),419-426.
- Tavşancıl, E. ve Aslan E. A. (2001). **Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri**, Epsilon Yayınları.
- Tekindal, M. ve Uğuz, A. Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme, **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, 20(1), 153-182.
- Turgut, O. V. (2022). **Eğitim Yönetimi Alanında Lisansüstü Eğitim Alan Mezunların Eğitim Yönetimi Programına İlişkin Görüşleri**, Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale: Pamukkale Üniversitesi EBE.
- Yağız, A. ve Bozkurt, A. T. (2022). Eğitim Yöneticisi ve Öğretmenlerin Eğitim Yönetimi Alanında Tezsiz Yüksek Lisans Yapma Nedenlerinin İncelenmesi, **ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities**, 6, 260-276.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık.
- Yoğun, M. S. (2020). **Sürekli Mesleki Gelişim Programında Akran Koçluğu Yoluyla Ders Gözleminin Analizi: Öğretmenlerin Mesleki Gelişim Algıları, Etkililik ve Geri Bildirim** Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi EBE.

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2024, 5(1), s. 26-38.

**Mardin İlinin Somut Olmayan Kültürel Mirası:
Ulusal Envantere Kayıtlı Unsurlar
zerinden Bir İnceleme**

Öğr. Gör. Bestami BOZOĞULLARINDAN

**Mardin İlinin Somut Olmayan Kültürel Mirası:
Ulusal Envantere Kayıtlı Unsurlar Üzerinden Bir İnceleme**

Bestami BOZOĞULLARINDAN¹

Özet

Kültürel mirası koruma düşüncesi, uzun yıllar boyunca sadece obje ve yapı odaklı olarak şekillenmiştir. UNESCO'nun 2003 yılında hazırladığı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile birlikte kültürel miras anlayışı değişmiş ve korunması planlanan miras kapsamına somut olmayan kültürel ürünler de dâhil edilmiştir. Söz konusu sözleşmeye Türkiye 2006 yılında taraf olmuştur. Sözleşmeye taraf devletlerin ulusal ve uluslararası alanda yerine getirmesi gereken çeşitli yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülüklerin en önemlilerinden biri olan listeleme çalışmaları, ulusal düzeyde il envanterleri ile temsil edilmektedir. İl envanterleri temel alınarak oluşturulan ulusal envantere günümüz itibarıyla 1497 unsurun kaydedildiği görülmektedir. Bu unsurlardan on beş adedi, Mardin ili adına kayıtlıdır. Bu unsurlara odaklanan çalışmada unsurların bugünkü durumu, yürütülen koruma faaliyetleri ile Mardin ilinin somut olmayan kültürel miras açısından potansiyeli değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Somut Olmayan Kültürel Miras, Envanter, Koruma.

Intangible Cultural Heritage of Mardin Province:

A Review Through the Elements Registered in the National Inventory

Abstract

The idea of conserving cultural heritage has been shaped only by focusing on objects and structures for many years. With the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage prepared by UNESCO in 2003, the understanding of cultural heritage has changed and intangible cultural products have been included in the scope of the heritage planned to be conserved. Türkiye became a party to this convention in 2006. There are various obligations that the states parties to the Convention must fulfill nationally and internationally. One of the most important obligations among these is the listing activities, which are represented at the national level through provincial inventories. As of today, it appears that 1497 elements have been recorded in the national inventory, which was created based on provincial inventories. 15 of these elements are registered in the name of Mardin province. In the study focusing on these elements, the current status of the elements, the conservation activities carried out and the potential of Mardin province in terms of intangible cultural heritage have been evaluated.

Key Words: Mardin, Intangible Cultural Heritage, Inventory, Conservation.

¹ Öğr. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü, Türk Dili Ana Bili Dalı, bestamibozogullarindan@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6820-821X.

1. Giriş

Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler -bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar- olarak tanımlanmaktadır (Oğuz, 2009: 57). Somut olmayan ürünlerin kültürel miras kapsamında değerlendirilmesi birdenbire olmamış, uzun bir hazırlık aşaması söz konusu olmuştur. İlk etapta UNESCO'nun da dünyadaki genel algılayışa paralel olarak kültürel miras ürünlerini obje ve yapı odaklı kabul ettiği görülmektedir. 1950 tarihli “Eğitimsel, Bilimsel ve Kültürel Objelerin Taşınması Üzerine Uzlaşma”, 1954 tarihli “Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Protokolü”, 1970 tarihli “Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme”, 1972 tarihli “Kültürel ve Doğal Dünya Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” adlarını taşıyan UNESCO belgeleri (Oğuz, 2013: 6-7) obje ve yapı odaklı kültürel miras anlayışının bir yansımasıdır. Bu süreçten sonra, sözü edilen belgelerin korumayı hedeflediği kültürel miras dışında kalan kültürel unsurların korunması gerekliliği tartışılmış ve 1973 tarihli “Bolivya Deklerasyonu” ile birlikte 2003 yılında hazırlanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ne uzanan süreç başlamıştır. Sonuç olarak 2003 tarihli UNESCO 32. Genel Konferansı’nda “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” kabul edilmiş ve Türkiye, sözleşmeye 2006 yılında taraf olmuştur (URL.1).

Sözleşme, taraf olan ülkeleri SOKÜM unsurları konusunda envanter çalışmaları yapmakla yükümlü tutmaktadır. Bu noktada ülkelere ait unsurların SOKÜM listelerinde temsil edildiği görülmektedir. UNESCO, sözleşme dâhilinde uluslararası ölçekte üç adet liste özelinde çalışmalarını yürütmektedir:

- 1) İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi
- 2) Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi
- 3) Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı (URL.2)

Uluslararası listelere önerilecek unsurların tespiti noktasında ulusal ölçekteki çalışmalar önemlidir. Bu noktada il envanterleri üzerinden oluşturulan ulusal envanterler, hemen her ilden somut olmayan kültürel miras unsurlarının listede temsil edildiği alan olarak karşımıza çıkmaktadır. SOKÜM sözleşmesinin 12. maddesi, taraf devletlere envanterlerini kendi durumlarına uygun şekilde oluşturma imkânı tanımaktadır. Kültürel çeşitlilik açısından son derece zengin olan ülkemizin bu zenginliklerinin belgelenmesinde ulusal envanterlerin önemi yadsınamaz. Türkiye, ulusal envanterlerini oluşturma aşamasında dünyadaki en iyi uygulamaları inceleyerek işe başlamıştır. İlk envanter çalışmasına ise “Yaşayan İnsan Hazineleri Programı” ile başlanmıştır. Daha sonra ulusal ölçekte ikinci envanter olarak “Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri” oluşturulmuştur (Karabaşa, 2009: 180). Ulusal envanterin oluşturulma aşamaları aşağıdaki gibidir (URL.3):

- “İllerde öncelikle ilgili kurum/kuruluş, araştırma merkezi/enstitü, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile uzmanlar ve gerekli durumlarda bizzat somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının katılımıyla İl Tespit Kurulları oluşturulur.”
- “Bu kurullar, kendi illerindeki somut olmayan kültürel miras unsurları ile yaşayan insan hazinesi aday önerilerini, gerekli formları doldurulmuş hâlde, periyodik olarak yılda iki kez Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’ne gönderir.”
- “Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, illerden gelen verileri kendi bünyesinde ilgili kurum/kuruluş, araştırma merkezi/enstitü, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile uzmanlar ve gerekli durumlarda somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının katılımı ile oluşturduğu değerlendirme kurulunda inceleyerek; envantere alınacak unsurları belirler ve Makam Onayı’na sunar.”
- “Envantere alınması kararlaştırılan unsurlar, envanter sistemine kaydedilir ve Genel Müdürlüğün web sitesinden kamuoyuyla paylaşılır.”

Literatür taramasıyla elde edilen verilerin doküman analizi yöntemiyle incelendiği bu çalışma, “Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri”ne Mardin özelinde bakmayı hedeflemektedir. 2024 Mart ayı itibariyle ulusal envantere kayıtlı 1497 unsurdan 15 adedi Mardin adına kayıtlıdır. Çalışmada bu unsurlarla ilgili koruma noktasında yapılan çalışmalar ve Mardin’in somut olmayan kültürel miras özelindeki potansiyeli ele alınacaktır. SOKÜM il ve ulusal envanterlerinde Mardin adına kayıtlı unsurlar aşağıda belirtilmiştir (URL.4):

Tablo 1. Somut Olmayan Kültürel Miras İl Envanteri.

Unsur Grup Başlıkları	Unsur Grup Başlık Kodları	Unsurlar	İl Envanteri /Yerel Uygulamalar	İller
Geleneksel el sanatı ustalığı (Geleneksel zanaatkarlık)	1.002	Cam Altı Resmi	Cam Altı Resmi	MARDİN
Geleneksel el sanatı ustalığı (Geleneksel zanaatkarlık)	1.002	Bakırcılık	Bakırcılık	MARDİN
Geleneksel el sanatı ustalığı (Geleneksel zanaatkarlık)	1.002	Telkâri Sanatı	Telkâri	MARDİN
Geleneksel el sanatı ustalığı (Geleneksel zanaatkarlık)	1.002	Demircilik	Sıcak Demir İşlemciliği	MARDİN
Geleneksel el sanatı ustalığı (Geleneksel zanaatkarlık)	1.002	Semercilik	Semercilik	MARDİN
Geleneksel mimari ve yapı ustalığı (Taş, tuğla, kerpiç, metal, ahşap, cam vb.)	1.003	Geleneksel taş yapı ustalığı/Taş işlemciliği	Taş yontmacılığı, taş süslemciliği, taşçılık	MARDİN
Geleneksel toplantılar ve teşkilatlanmalar	1.009	Barana, sıra gecesi, yâren vb. geleneksel sohbet toplantıları	Leyli Gecesi	MARDİN
Doğum öncesi / sonrası ve çocukluk çağı gelenekleri	1.015	Diş hediği geleneği	Diş aşı, diş bulguru, diş buğdayı	MARDİN
İnanç ve inanışlara bağlı gelenek ve uygulamalar	1.018	Yağmur Duası Törenleri	Yağmurun Gelini (Buka Barane)	MARDİN
İnanç ve inanışlara bağlı gelenek ve uygulamalar	1.018	Geleneksel Dövme Dövme Uygulaması	Dövme, Dövün, Döğün	MARDİN
Takvime bağlı inanış, kutlama ve gelenekler	1.022	Hıdırellez	Bahar Bayramı	MARDİN
Takvime bağlı inanış, kutlama ve gelenekler	1.022	Hesit Merene Şenliği	Hesit Merene	MARDİN
Takvime bağlı inanış, kutlama ve gelenekler	1.022	Çoban Bayramları: Koç katımı, yünüm-koyun yüzdürme	Berivan	MARDİN

Takvime bağlı inanış, kutlama ve gelenekler	1.022	Serisali	Sersal	MARDİN
Geleneksel Halk Dansları	1.029	Reyhani	Reyhani halk oyunu ve müziği	MARDİN

2. Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye İl Envanterlerinde Mardin Adına Kayıtlı Unsurlar

Tarihte pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Mardin, farklı etnik ve dini grupları bünyesinde barındırması sebebiyle çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Bu kültürel çeşitlilik, Mardin şehrini halk bilimi açısından yaşayan bir müzeye dönüştürmektedir. Şehrin mutfak kültürü, halk dansları, geçiş dönemi pratikleri, sözlü anlatıları, halk inanışları, halk takvimi, halk mimarisi ve folklorun hemen her şubesiyle ilgili sahip olduğu kültürel belleğin, belgelenmesi ve kayıt altına alınması son derece önem arz etmektedir. Söz konusu kültürel bellekle birlikte Mardin, turizm açısından da önemli duraklardan biri olmuştur. Çağımızda dijitalleşmenin de etkisiyle birlikte kentlerin belirli özellikleriyle ön plana çıkma çabası artmaktadır (Avcı, 2021: 261). Bu çerçevede Mardin, zengin kültürel yapısıyla kent imgesi olma potansiyeline sahip çok sayıda unsura sahiptir. Bu unsurların belgelenmesi ve çağın şartlarına uygun biçimde işlenebilmesi noktasında SOKÜM çalışmalarının önemi bir kat daha artmaktadır. Ulusal envantere Mardin adına kayıtlı unsurların sayısının artması, hem koruma politikalarının geliştirilmesini sağlayacak hem de söz konusu unsurların görünür olmasında etkili olacaktır. Bu çerçevede, Mardin adına ulusal envantere kayıtlı unsurlar konu edilecektir.

Geleneksel El Sanatları

Geleneksel kültürün maddi ürünleri olan ve insanın günlük yaşantısını kolaylaştırmayı hedefleyen el sanatları, ekonomik işlevlerinin yanında sosyal ve kültürel işlevlere de sahiptir. Usta-çırak geleneği içerisinde öğrenilen bu sanatlar, fabrikasyon ürünlerin artması, talebin azalması, yeterli ilginin gösterilmemesi, mesleği öğrenmeye gönüllü çırak sayısının azalması vb. sebeplerden dolayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Ulusal envantere “geleneksel el sanatı ustalığı” başlığı altında Mardin adına kayıtlı olan unsurlar, Cam Altı Resmi, Bakırcılık, Demircilik, Telkâri Sanatı ve Semercilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal envantere Mardin adına kaydedilmiş unsurlardan biri olan “Cam Altı Resmi”, cam üzerine desenleri ters olarak uygulayıp resmetme şeklinde tanımlanabilir. Bu sanatın günümüzdeki merkezleri Konya, Mardin, İstanbul illeri ile Muğla’nın Datça ilçesidir (Baysal, 2010: 1). Yörelerin kültürel özelliklerine ve ustaların sanat anlayışına göre şekillenen cam altı resim sanatında halkın gelenekleri, dinî ve millî değerleri ile yaşanan dönemin sosyal olayları yansıtılır (Nas, 2016: 95; Nas, 2018: 76). Bu noktada cam altı resimleri, içerisinden çıktıkları yörelerden bağımsız olarak düşünmek mümkün görünmemektedir. Mardin ilinde yapılan cam altı resimlerde şahmeran figürünün en çok karşılaşılan figür olması bu bağlamda düşünülebilir. Şahmeran, evrensel bir motif olmakla birlikte bu motifin Anadolu’da daha çok Mersin ve Mardin’de yoğunlaştığı görülmektedir. Kolektif bellekteki şahmeran efsanelerinin bu durumun temel sebeplerinden olduğu açıktır. Mardin’de yılanların tılsımlı olduğuna ve ev iyesi olarak olumlandığına yönelik inanışlar mevcuttur (Balıkçı, 2018: 60). Bu halk inanışı, söz konusu figürün yöre halkınca benimsenmesinde etkili olmuştur. Şahmeran figürü dışında Mardin’deki cam altı resim sanatı ustalarının işlediği diğer temalar arasında ön sırayı “Mardin güvercini” almaktadır (Baysal, 2010: 62). Zikredilen kültürel arka plan, Mardin’i

söz konusu figürün yöre halkınca benimsenmesinde etkili olmuştur. Şahmeran figürü dışında Mardin'deki cam altı resim sanatı ustalarının işlediği diğer temalar arasında ön sırayı "Mardin güvercini" almaktadır (Baysal, 2010: 62). Zikredilen kültürel arka plan, Mardin'i Anadolu'nun cam altı resim sanatı merkezlerinden biri hâline getirmektedir. Günümüzde Mardin çarşılarında bu sanatın örneklerine rastlanmakla birlikte diğer geleneksel el sanatlarında olduğu gibi yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu el sanatının envantere kaydedilmesi önemli bir adım olmakla beraber bu adımın koruma yaklaşımlarıyla pekiştirilmesi gerekmektedir. Mardin cam altı resim sanatının ustalarından Tacettin Toparlı, 18 Aralık 2023 tarihinde katılmış olduğu "Umayla Yaşam" isimli Youtube kanalında cam altı resim sanatının eğitim müfredatında aktif biçimde yer aldığı takdirde gelecek nesillere aktarılabilirliğini belirtmektedir. Kendisine çırak olmak için çok sayıda kişinin başvurduğunu belirten Toparlı, bu grubu çoğunlukla yaz aylarında çocuklarını bir yere emanet etmek isteyen ailelerin oluşturduğunu ifade etmektedir. Söz konusu sanatın aktarılmasında bu sürenin yeterli olmadığını belirtmekte ve örgün eğitim içinde bu sanatın yer almasının gerekliliğini vurgulamaktadır (URL.5).

Cam altı resim sanatı, Mardin kent kimliğinin belirgin unsurlarından biri olarak görünmektedir. Kenti temsil kabiliyetine sahip bu unsur, şehre katma değer oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Cam altı resimler, yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu bağlamda söz konusu sanatın medyadaki görünürlüğünün artırılması, gelecek kuşaklara aktarılabilirliği için çeşitli kursların açılarak ilgi duyanlara öğretilmesi gerekmektedir. Ayrıca sanatını icra etme noktasında gerekli şartları sağlayan ustaların Yaşayan İnsan Hazine programına dâhil edilmesi yönünde çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

Ulusal envantere geleneksel el sanatları başlığı altında Mardin adına kayıtlı bir diğer unsur, bakırcılıktır. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Mardin ilinin de en eski el sanatlarından olan bakırcılık, günümüzde kendi adıyla anılan çarşısında icra edilmeye devam etmektedir. Sofra takımı, çanak, kaşık, kepe, kevgir, sini, leğen, kazan, ibrik ve su güğümü gibi mutfak ürünlerinin üretildiği bu el sanatı, Anadolu'daki diğer örneklerde olduğu gibi yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Mardin Artuklu Belediyesi tarafından yayımlanan "Artuklu Alan Yönetim Planı 2022-2026" isimli belgede, bakırcılık sanatına tehlike oluşturan en önemli unsurlardan biri, fabrikasyon ürünlerin artması olarak ifade edilmiştir (URL.6). Bakırcılık sanatını devam ettiren ustaların yakındığı konuların başında çırak bulamama sorunu gelmektedir. Çarşının eski ihtişamını kaybettiğini belirten ustalar, eskiden çok sayıda bakırcı dükkânının bulunduğunu, günümüzde ise bu sayının tek hanelere düştüğünü ifade etmektedirler (URL.7).

Telkâri, genel olarak saf haldeki altın ve gümüşün yüksek dereceli ateşte eritilerek ince tel hâline dönüştürülmesi ve bu tellerin çift ile eğip bükülerek işlendiği bir el sanatıdır (Serçek ve Akyüz, 2021: 24). Telkâri, ustaların büyük emeği sonucunda günümüzde de Mardin çarşılarında varlığını sürdürmektedir (Yeşilbaş, 2018: 798). Ustaların ifadelerine göre Mardin'i telkâri sanatında diğer yörelerden ayıran en önemli özellik, ince ve zarif işçiliktir. Geçmişte ağırlıklı olarak Süryaniler tarafından yapılmakla birlikte son yıllarda Müslüman ustalarının sayısının arttığı görülmektedir. Ustalar, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Halk Eğitim Merkezleri ve Mardin Olgunlaşma Enstitüsü ile Aile Destek Merkezi (ADEM), Artuklu Üniversitesi, Belediye'ye bağlı İnovasyon Merkezi, Yaşayan Müze ve Telkâri Müzesi gibi yerlerde sanatlarını yaşatmaktadır (Allak, 2024: 1386). Telkâri, Mardin ilinin turizmi açısından da son derece önemli bir yere sahiptir. Turistler tarafından ilgi gören bu ürünlerin ekonomik bir girdi oluşturduğu görülmektedir. Telkâri sanatı üzerine yapılan çalışmalarda yeni neslin bu sanata ilgisinin azaldığı ifade edilmektedir. Belediye ve üniversite merkezli olarak yürütülen çalışmalar, sanatın yaşatılması ve korunmasına katkı sağlayacak olumlu çabalardır.

Envantere Mardin adına kayıtlı geleneksel el sanatlarından olan semercilik ve demircilik yok olma tehlikesini en yakından yaşayan sanatlardır. Mardin ilinde eskiden sayısı otuza yaklaşan semerci dükkânının olduğu belirtilmektedir. Günümüzde Mardin’de mesleği icra eden son semerci ustaları da mesleğini bırakmak üzeredir. Mesleğin bu duruma gelmesindeki temel sebep, binek hayvanlarına duyulan ihtiyacın azalmasıdır. Sıcak demir işlemeciliği de semercilik ile benzer kaderi yaşamaktadır. Artuklu ilçesinde demircilik mesleğini icra eden son usta olduğunu ifade eden Mehmet Artukluoğlu: “Satır, orak, çekiç, balta, kazma, çapa, taş kırma ürünleri üretiyorum. O da köylülerin verdiği sipariş üzerine üretiyorum. Artık kendi yağımızda kavruluyoruz.” ifadelerini kullanmaktadır (URL.8-9).

Geleneksel Mimari ve Yapı Ustalığı

Ulusal envanterde Geleneksel Mimari ve Yapı Ustalığı” başlığı altında Mardin adına “Geleneksel taş yapı ustalığı/Taş işlemeciliği” unsuru kaydedilmiştir.

Mardin, coğrafi özellikleri sebebiyle; usta-çırak ilişkisi içerisinde öğrenilen geleneksel taş işlemeciliği ustalığında önemli merkezlerdendir. Geleneksel Mardin evleri, taş işlemeciliğinin izlerini taşıyan motiflerle süslenmiştir. Anadolu Sigorta’nın Kültür ve Turizm Bakanlığı danışmanlığında gerçekleştirdiği “Bir Usta Bin Usta” isimli proje kapsamında 2011 yılında taş işlemeciliği kursu açılmıştır. Projenin amacı, yok olmak üzere olan geleneksel meslekleri canlandırmaktır. Söz konusu unsuru koruma noktasında bahsedilen proje önemli bir adım olmakla birlikte günümüzde mesleğin usta sayısının azaldığı görülmektedir.

Geleneksel Toplantılar ve Teşkilatlanmalar

Sözlü kültürün taşıyıcısı geleneksel toplantılar, sohbet ve eğlence odaklıdır. Bu toplantılar, yörelere göre farklı isimler almaktadır. Elazığ-Kürsübaşı Geceleri, Erzincan-Sıra Gecesi ve Herfene, Afyonkarahisar-Gezekler, İzmir-Delikanlı Odaları, Kütahya-Yaren Teşkilatı ve Gezek, Manisa-Kula Yarenleri, Adıyaman-Harfane Gecesi, Diyarbakır-Eyvan Geceleri, Şanlıurfa-Sıra Gecesi ve Dağ Yatı Geleneği, Çankırı-Yaran, Konya-Konya Oturakları, Bolu-Birikme, Gümüşhane-Herfene, Balıkesir-Barana, Bursa-Gezek, Kocaeli-Keten Helva Çekimi, Van-Oturmah, Ankara-Ferfene, Gaziantep-Barak Oda Geleneği, Sakarya-Yalaza, Kırşehir-Helebiş Gecesi isimleriyle geleneksel toplantılarını ulusal envantere kaydettirmiştir. Mardin adına kayıtlı olan unsur ise Leyli Gecesi adını taşımaktadır.

Eğlence odaklı bir geleneksel toplantı olan Leyli Gecesi, uzun yıllar geçiş dönemi eğlencelerinden biri olarak varlığını sürdürmüştür. Son yıllarda geçiş dönemi eğlencelerindeki yerini kaybetmeye başlamasına karşın çeşitli icra ortamlarında devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Mardin’in çok kültürlü kimlik yapısının bu eğlencelere yansıdığı görülmektedir. İcra yeri, zamanı, süresi ve sırası açısından herhangi bir kısıtlamanın bulunmadığı Leyli Gecesi, kendi içerisinde bazı kurallara sahiptir. Kadın-erkek karışık düzenlenen gecelerde alkol alınmaması, eğlence ortamının adabına uygun davranışlar sergilemeyen katılımcıların ortamdaki uzaklaştırılması, müzik icrası esnasında sessizliğin sağlanması, bu kurallar arasında sayılabilir. İkramlar, geceyi düzenleyen bütçesine göre değişmektedir. Türkçe, Arapça, Kürtçe ve Süryanice türkülerin okunduğu eğlence, giyim-kuşam açısından kesin bir sınırlama bulunmamaktadır (Uygur, 2014: 87-92). Günümüzde düğün, sünnet, asker uğurlama gibi geçiş dönemi eğlencelerinin yanı sıra çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından da Leyli Gecesi düzenlendiği görülmektedir. Mardin Büyükşehir Belediyesi ve Mardin Müzesi Müdürlüğü, belirli aralıklarla bu geceleri düzenlemektedir. Bunlara ek olarak turistik amaçlı olarak çeşitli eğlence mekânlarında da Leyli Gecesi yapılmaktadır. Eğlence mekânlarında düzenlenen Leyli Geceleri, geleneksel icra ortamındaki

pek çok özelliğini kaybetse bile söz konusu unsurun canlı tutulmasını sağlamaktadır. Mardin Müzesi Reyhani Müzik Grubu, çevredeki çeşitli illerin belediyeleri tarafından düzenlenen etkinliklere katılarak Leyli Gecesi yapmakta ve unsurun görünürlüğüne hizmet etmektedir (URL.10-11).

Doğum Öncesi / Sonrası ve Çocukluk Çağı Gelenekleri

Kutlu bir olay kabul edilen doğum geçişine ait pratikler, Anadolu'nun hemen her yerinde küçük farklarla yaşatılmaktadır. Bu pratikler; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak tasnif edilmektedir. Ulusal envantere Mardin adına bu pratiklerden sadece “Diş Hediği” kaydedilmiştir. Diş hediğine yörede “Selika” adı verilmektedir. Çocuğun ilk diş sebebiyle akrabalar ve komşular davet edilmekte, nohut ve buğday pişirilerek hedik yapılmaktadır (Ayan, 2012: 150).

Envanter detaylı incelendiğinde söz konusu unsur başlığı altında kırklama, beşik hazırlama, sünnet, kütük atma, köstek kırma, aydeş pişirmesi, adım çöreği gibi unsurların çeşitli yörelerce ulusal envantere işlendiği görülmektedir. Bu pratiklerden bazıları, küçük farklılıklarla Mardin yöresinde de yaşatılmaktadır. Doğum sonrası çevredekilere ikram edilen Meryem tabağı (Ayan, 2012: 147), kırk demir halkadan oluşan kırklık tası ile yapılan kırklama (Balaban ve Çınar, 2021: 80) ve bebek çeyizi bunlar arasında sayılabilir. Bu aşamada doğum ve çocukluk çağı hususunda il envanterinin güçlendirilmesi gerektiği ifade edilebilir.

İnanç ve İnanışlara Bağlı Gelenek ve Uygulamalar

Başlık altında Mardin ili adına Yağmurun Gelini (Buka Barane) ve Geleneksel Dövme Sanatı (Dövme, Dövün, Döğün) kaydedilmiştir.

Yağmurun uzun süre yağmadığı ve kuraklığın arttığı dönemlerde tekrar yağmur yağdırmak için bazı ritüeller gerçekleştirilir. Türbe ziyaretleri, çeşitli halk inanışlarından kaynaklanan uygulamalar ve çocuk oyunları bu ritüeller arasında sayılabilir. Anadolu’da ve Türk dünyasında yağmur yağdırmak için çocuklar tarafından oynanan ve farklı adlarla anılan Çömçeli Gelin oyununun bir benzeri Mardin ilinde Yağmurun Gelini adıyla oynanmaktadır. Bu oyunda çocuklar bir kukla yapmakta ve bu kuklayı ev ev dolaştırarak tekerleme söylemektedir. Ev sahiplerinden bulgur istenmekte ve diğer evleri dolaşmak üzere ayrılan çocukların arkasından su dökülmektedir. Aynı oyuna Ağrı ve Diyarbakır yörelerinde de rastlanmaktadır (Konya, 2014: 212-213; Ayan, 2012: 218).

İnanç ve inanışlara bağlı uygulamalar ve gelenekler kapsamında Mardin adına kaydedilen bir diğer unsur, dövme sanatıdır. Envanter incelendiğinde bu sanatın sadece Mardin adına kaydedildiği, diğer yörelerin benzer bir kaydı olmadığı görülmektedir. İnsanın kendisini sembollerle ifade etme aracı olan dövme, günümüzde dinî ve ekonomik sebeplerden dolayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalsa da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde sürdürülmektedir. Sayılan bölgelerde en çok Mardin ilinde dövmelere rastlanmaktadır. Bu durum, Mardin’in çok kültürlü yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Süryaniler, Müslümanlar ve Ezidilerin dövmelerinin benzer araçlar kullanılarak yapılması ve benzer figürler taşıması, bu durumun bir yansımasıdır (Anşin ve Kara, 2023: 76). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde dövme sözcüğü “dek” kelimesi ile karşılanmakta olup dövme yapan erkeğe “dek kak”, bayana “dekkake”, dövme yaptıran erkeğe “medkuk”, kadına “medkuke” denilmektedir (Önal Çapık, 2020: 8). Dövme, en çok lohusa kadının sütü, öd ve is karışımından yapılmaktadır. Çoğunlukla ellerde ve yüzün çene ile alın kısmında görülen dövme yapımının arkasında; nazardan ve hastalıklardan korunma, uğur, süsleme ve Süryaniler özelinde kimlik

ifadesinin aracı olma motivasyonları yatmaktadır. Günümüzde dövme yapımı azalmakla birlikte Mardin yöresinde özellikle kadınların, kız çocuklarına bu geleneği öğrettiği ifade edilmektedir. Mazıdağı ilçesinde yapılan bir araştırmada en az üç neslin temsilcileri arasında dövme yapma geleneğinin sürdürüldüğü tespit edilmiştir (Karakaş ve Yaşar, 2022). Buna ek olarak zaman zaman medyada yer alan “Güneydoğulu Kadınların Asırlardır Vazgeçemediği Acılı Güzellik: Dövme”, “Duyguların işareti ‘dek’”, “Güneydoğunun dövmesi ‘dek’ tarihe karışıyor” (URL.12-13-14) başlıklı haberlerde dövme geleneğinin günümüz koşullarında var olma çabası içerisinde olduğu aktarılmaktadır. Sınırlı ölçüde devam ettirilen bu gelenek, Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan kadim geleneklerden biridir. Mardin ilinde yapılan dövmelerin Orhun Yazıtları, Özgür Turfan Yazmaları, Uyuk Arjan Yazıtları, tamgalar ve ilk yazılı Türk kaynaklarındaki işaret, motif ve harflerle benzeşmesi, bu durumun bir yansımasıdır (Hazar, 2007: 350; Begiç ve Önal Çapık, 2020: 160). Söz konusu geleneğin günümüz şartlarında varlığını devam ettirme olanağının zorlaştığı görülmektedir. Bu noktada geleneğin modernite ile harmanlanarak geleneksel dövme sanatına yeni formlar kazandırılması gerekmektedir. Dövmelerdeki motiflerin moda sektörüne taşınarak giysilerde kullanılması bu adımlardan biridir. Konu ile ilgili yapılmış olan bir çalışmada (Önal Çapık, 2020) bu yönde tasarımların yapıldığı görülmektedir. Bu ve benzeri yaklaşımlarla geleneksel dövme sanatı, Mardin kent kimliğinin yansıtılmasındaki sembollerden biri hâline getirilebilir.

Takvime Bağlı İnanış, Kutlama ve Gelenekler

İnsanın zamanı kontrol etme çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkan halk takvimi, uzun yıllar sonucu elde edilen deneyime dayanmakta ve insan-tabiât ilişkisini düzenlemektedir. Halk takviminin şekillenmesindeki en önemli unsur, toplumların ana geçim kaynaklarıdır. Tarım ve hayvancılık toplumları, doğanın ve mevsimin şartlarına göre üretim faaliyetlerini planlamak zorundadırlar. Dolayısıyla doğanın üreme ve üretmeye izin verdiği zamanlar bu tür toplumlarda önemsenmiş, kutsanmış ve kutlana gelmiştir (Erol, 2018: 120). SOKÜM envanterine “Çoban Bayramları: Koç katımı, yünüm-koyun yüzdürme” unsuru olarak Mardin ili adına kaydedilen “Berivan” da hayvancılık eksenli törenlerden biridir. Bu tören, davaların yılın ilk süt sağma günü için ağıl dışına çıkmalarını kutlamak amacıyla düzenlenmektedir. Sağılan ilk süt, hayvanı olmayan ailelere dağıtılmaktadır. Ayrıca bu günü kutlamak amacıyla şölenler düzenlenmekte ve ziyafetler verilmektedir (URL.15).

Anadolu sahasında Hıdırellez, çiğdem aşısı, mayıs yedisi, nevrüz, koç katımı gibi takvime bağlı birçok inanış ve uygulama bulunmaktadır. Türkler tarafından baharın gelişini ve doğanın canlanışını kutlamak amacıyla düzenlenen Hıdırellez törenleri, SOKÜM ulusal envanterine pek çok il adına kaydedilmiştir (Karabudak, 2023: 734). Mardin de bu illerden biridir. Hıdırellez kutlamalarında şans, bereket, bolluk, şifa ve nazardan korunma amaçlı pek çok pratik geliştirilmiştir. Mardin’de doğanın uyanışını kutlamak için halk takvimine bağlı olarak kutlanan başka bir bayram, Hessit Merene adıyla SOKÜM envanterine kaydedilmiştir. Bu bayram, Mayıs ayı içerisinde bir hafta süren etkinliklerle kutlanmaktadır. Halk takvimine bağlı kutlama geleneği olarak envantere kaydedilen son unsur, Serisali adını taşımaktadır. Yeni yılın gelişi sebebiyle 13 Ocak tarihinde kutlanmaktadır (URL.16).

Geleneksel Halk Dansları

Halk dansları, ait oldukları toplumun sosyal yaşantısını, kültürel zenginliğini ve bilgi birikimini yansıtmaktadır. Geleneksel halk danslarında insan-tabiât, insan-hayvan, toplumsal ilişkiler ve üretim konu edilmektedir (Bali, 2017: 81). Ulusal envantere Mardin adına geleneksel halk dansı olarak “Reyhani” kaydedilmiştir. Reyhani, yukarıda bahsi geçen Leyli gecelerinin ve geçiş dönemi eğlencelerinin en önemli parçalarından biridir. Mardin’in çok kültürlü yapısının etkilediği Reyhani dansının ortaya çıkışı ile ilgili çeşitli efsaneler

anlatılmaktadır. Bir eğlencede daha henüz o zamanlar adı konulmamış olan Reyhani müziğinin icrası esnasında bir yılanın ağzında iki çiçek tohumu ile gelmesi ve bu tohumlardan “Reyhan” bitkisinin çıkması, sarhoş olan bir papazın oyunu ve duası bu efsaneler arasındadır. Reyhani müziğinin icrasında kanun, cümbüş, ud, keman, darbuka ve zilli def gibi enstrümanlar kullanılmaktadır. Dansın temel figürleri arasında yelpaze, fiske, üçlü figür ve çökmeler yer almaktadır. Hasat sonrası yaratıcıya şükür, sevgiliye edilen bağlılık yemini figürlerin sembolize ettiği anlamlardandır. Beden folkloru bağlamında Reyhani dansı fiziksel, zihinsel ve ruhsal açıdan terapi işlevlerini yerine getirmektedir. Günümüzde geleneksel icra bağlamının yanında turistik mekânlarda icra edilen Reyhani dansının yapısal açıdan bazı dönüşümlere uğradığı görülmektedir. Dansın korunması ve yaşatılması noktasında Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin Müzesi gibi kurum-kuruluşların yürüttüğü canlandırma faaliyetleri, söz konusu unsurun kent imgesi hâline gelmesinde kıymetli çabalar olarak görülmektedir (Uygur, 2015: 480-495; Altun ve Öztokmak, 2019: 841-846).

Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler

Ulusal envantere kayıtlı 1497 unsurun 15 adedi Mardin adına kayıtlıdır. Bu unsurlar; geleneksel el sanatı ustalığı, geleneksel mimari ve yapı ustalığı, geleneksel halk dansları, geleneksel toplantılar ve teşkilatlanmalar, takvime bağlı gelenek, inanış ve kutlamalar olmak üzere 5 alanda kaydedilmiştir. Ulusal envanter incelendiğinde toplam 36 adet unsur başlığının bulunduğu görülmektedir. Mardin’in 31 unsur başlığı altında herhangi bir unsur kaydı bulunmamaktadır.

Unsur kaydedilmeyen alanlardan biri, ahiretlik, yol kardeşliği ve akrabalık gelenekleridir. Mardin’de etnik-dini gruplar arasında kurulan manevi sanal akrabalık biçimlerinden süt akrabalığı ve kirvelik bulunmaktadır. Envanter incelendiğinde kirvelik unsurunun Iğdır, Muş, Batman, Sivas ve Şanlıurfa yörelerince kaydedildiği görülmektedir. Toplumsal kabul görmüş bu akrabalık biçimleri envantere kaydedilebilir.

Unsur kaydedilmeyen bir diğer alan, mutfak kültürüdür. Çok kültürlü yapısıyla zengin bir mutfak kültürüne sahip olan Mardin’in bu alanda unsur kaydettirmesi, zenginliğin belgelenebilmesi açısından önem arz etmektedir.

Doğum öncesi/ sonrası ve çocukluk çağı gelenekleri başlığında dış hediğinin envantere eklendiği görülmektedir. Ancak evlilik ve ölüm geçişiyle ilgili herhangi bir unsur kaydedilmemiştir.

Geleneksel festival ve şenlikler alanında Mardin adına herhangi bir unsur kaydedilmemiştir. Önceki yıllarda bağ-bozumu, kiraz ve uçurtma festivallerinin düzenlendiği Mardin’de bu festivallerden bazıları; çeşitli sebeplerle günümüzde yapılmamaktadır. Festivallerin sürekliliği hem turizm alanına hem de şehrin görünürlüğüne katkı sağlayacaktır.

Envantere kaydedilen geleneksel el sanatlarından cam altı resmi ve telkârının turizm açısından önemli bir potansiyel oluşturduğu görülmektedir. Mardin Artuklu Üniversitesi ve belediyeye bağlı çeşitli oluşumların koruma ve yaşatma faaliyetlerinin bu noktada etkili olduğu ifade edilebilir. Semercilik, binek hayvanlarına ihtiyacın azalması; bakırcılık ve demircilik ise fabrikasyon ürünlerin artması sebebiyle yok olma tehlikesi yaşamaktadır.

Ulusal envanterdeki diğer unsurlardan Reyhani halk dansı ve Leyli Gecesi icra bağlamlarında değişiklik olmakla birlikte yaşatılmaya devam etmektedir. Geleneksel dövme uygulamasının ise çeşitli sebeplerle eski yerini kaybetmeye başladığı görülmektedir. Bu noktada daha önce belirtildiği gibi dövme motiflerinin moda tasarımı alanına taşınması gibi yeni yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak pek çok uygarlığın buluşma noktası olan Mardin, zengin kültürel yapısıyla dikkat çekmektedir. Bu zenginliğin SOKÜM il ve ulusal envanterlerinde yer alması, şehrin görünürlüğüne katkı sağlayacaktır. Hâlihazırda “UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı” yolculuğunu sürdüren Mardin’in hak ettiği kültürel potansiyele ulaşmasında SOKÜM çalışmaları önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

Allak, F. (2024). Mardin’deki Gümüş Telkâri Atölyeleri ve Ustaları Üzerine Bir Araştırma. **Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi**. 14, 1370-1391.

Altun, I. ve Akyüz Öztokmak, Ç. (2019). Reyhanî: An Authentic Combination of Music and Dance in Mardin. **Folklor/Edebiyat**. 25(100), 839-848.

Anşin, G., ve Kara, B., (2023), Mardin’de Din ve Dövme (Deq) İlişkisi. **Milli Kültür Araştırmaları Dergisi**. 7 (1), 70-83.

Avcı, C. (2021). Kaşar: Ekolojik Bir Kent İmgesi Örneği. **Kültür Araştırmaları Dergisi**. (9), 259-276.

Ayan, A. Ü. (2012). **Mardin Folkloru**. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE.

Balaban, T., ve Çınar, C. (2021). Geçiş Dönemlerinde Kadının Rolü: Savur Örneği. **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**. 14(33), 71-93.

Balıkçı, Ş. (2018). Şahmeran Efsanesi ve Yılan Tılsımlarının Psikanalitik Açidan Değerlendirilmesi. **Uluslararası Folklor Akademi Dergisi**. 1 (1), 53-64.

Bali, A. (2017). Halk Oyunları Üzerine Halkbilimsel Bir Araştırma: Mersin İli Silifke İlçesi Örneği. **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**. 33(33), 78-91.

Baysal, M. (2010). **Bir halk sanatı olan camaltı resim ve günümüz örneklerinde gözlenen temalar**. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE.

Begic, H. N. ve Çapık, Ö. H. (2020). Anadolu Kültüründe Damga/Tamga/Dövme: Mardin Örneği. **Milli Folklor**, 16, (126),153-74.

Çapık, Ö., H. (2020). **Mardin ve Çevresinde Dövme Geleneği Ve Giysi Tasarımlarına Uygulanabilirliği**. Yüksek Lisans Tezi. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Erol, M., (2018). “Kilis ve Çevresinde Zeyrat Günleri Geleneği”. **Gaziantep University Journal of Social Sciences**. 17 (1), 113-122.

Hazar, M. (2007). Mardin Kızıltepe-Bozhöyük Yöresinde Beden İşaretleri. **Diyarbakır ve Makalelerle Mardin Cilt III**, İstanbul: İmak Ofset, 347-365.

Karabaşa, S. (2009). Somut olmayan kültürel miras envanteri. **Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi**. (7), 179-182.

Karabudak, G. (2023). Kültürel Mirasın Korunması: Gaziantep SOKÜM İl Envanteri Analizi. **100. Yılında Cumhuriyet Dönemi Gaziantep**. Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları. 726-742.

Karakaş, R. ve Yaşar, F. (2022). Kadim Bir Geleneğin Taşıyıcısı Mazıdağı Kadınları ve Dövme Sanatı Üzerine Bir Değerlendirme. **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 10 (2),19-28.

Kobya, E. Ş. (2014). **Türkiye’de Yağmur Törenleri ve Yağmurla İlgili İnanışlar**. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, SBE.

Nas, E. (2016). Türk Halk Resminde Eklektik Bir Üslup: Camaltı Resimler. **Milli Folklor** (112), s. 95-106.

Nas, E. (2018). Türk Kültüründe Camaltı Resimler”. **II. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalıştayı Bildiri Kitabı**. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü. 75-84.

Oğuz, M. Ö. (2009). **Somut olmayan kültürel miras nedir?**. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Oğuz, M. Ö. (2013). Terim olarak somut olmayan kültürel miras. **Milli Folklor**. (100), 5-13.

Özaltaş S., G. ve Akyüz, İ. (2021). Telkari Sanatı’nın Kültürel Miras ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi. **International Journal of Mardin Studies**. 2(2), 18-30.

Uygur, H. K. (2013). Geleneksel Mardin Leyli Gecelerinin Dans İcrası: Reyhani. **8. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiriler-I**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi. 479-500.

Uygur, H. K. (2014) Mardin’in geleneksel eğlencesi: Leyli Gecesi. **Milli Folklor**. 13 (102), 86-98.

Yeşilbaş, E. (2018). Mardin Müzesi’nde Bulunan 17.-19. Yüzyıl Gümüş Bilezik Örnekleri. **Journal of Turkish Studies**. 13(3), 793 - 808.

WEB Kaynakları

URL.1: <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf> (e.t. 24.02.2024).

URL.2:<https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri> (e.t. 24.02.2024).

URL.3:<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50839/somut-olmayan-kulturel-miras-envanter-calismalari.html> (e.t. 25.02.2024).

URL.4:<https://aregem.ktb.gov.tr/Eklenti/120540,somutolmayankulturelmirasturkiyeulusalenvanterisayisaltabloxlsx.xlsx?0> (e.t. 07.03.2024).

URL.5:https://www.youtube.com/watch?v=_ohAbcbSo9s&ab_channel=UmaylaYa%C5%9Fam (e.t. 08.03.2024).

URL.6:<https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/100706,uyp---artuklu-yonetim-planipdf.pdf?0> (e.t. 08.03.2024).

URL.7: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/mardinde-3-kusak-bir-arada-unutulmaya-yuz-tutmus-bakircilik-isini-yapiyor/2987338> (e.t. 08.03.2024).

URL.8:<https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/mardin/yok-olmaya-yuz-tutmus-semercilik-teknolojiye-direniyor-12943678> (e.t. 08.03.2024).

URL.9:<https://www.mardinsoz.com/haber/mardinin-son-demircisi-16603.html>(e.t. 09.03.2024).

URL.10:<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/mardinde-300-yillik-leyli-gecesi-yasatiliyor/732381> (e.t. 11.03.2024).

URL.11:<http://www.mardin.bel.tr/mardinin-tarihi-ve-kulturel-degerleri-gelecek-nesillere-aktariliyor> (e.t. 12.03.2024).

URL.12:<https://www.haberler.com/guncel/guneydogulu-kadinlarin-asirlardir-vazgecedigidegi-7045786-haberi/#:~:text=Mardin'in%20K%C4%B1z%C4%B1ltepe%20%C4%B0l%C3%A7esi%20Alaku%C5%9F,de%20'Deq'%20olarak%20adland%C4%B1r%C4%B1l%C4%B1yor.>(e.t. 14.03.2024)

URL.13: <https://gazete.firat.edu.tr/duygularin-isareti-deg.html#:~:text=Her%20%C3%A7izgisinin%20anlam%C4%B1%20ve%20hikayesi,bereketi n%20ve%20g%C3%BCc%C3%BCn%20sembol%C3%BC%20olmu%C5%9Ftur.> (e.t.14.03.2024).

URL.14:<https://www.aa.com.tr/tr/yasam/guneydogunun-dovmesi-dek-tarihe-karisiyor/1040769#:~:text=%C5%9Eanl%C4%B1urfa%20ve%20%C3%A7evresinde%2060%20ya%C5%9F,Arap%C3%A7a%20'Medkuke'%20deniliyor.> (e.t. 14.03.2024).

URL.15:<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mardin/kulturatlasi/berivan>(e.t. 14.03.2024).

URL.16:<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mardin/kulturatlasi/hesit-merene>(e.t. 14.03.2024).

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2024, 5(1), s. 40-52.

**Okul Müdürlerinin Kuantum Liderlik
Düzeylerinin İncelenmesi: Mardin İli Örneği**

Doç. Dr. Halil KARADAŞ
Öğretmen Rıdvan ISIRGAN

Okul Müdürlerinin Kuantum Liderlik Düzeylerinin İncelenmesi:*
Mardin İli Örneği**

Halil KARADAŞ¹
Rıdvan ISIRGAN²

Özet

Bu çalışma, öğretmenlerin görüşlerine dayanarak, okul müdürlerinin kuantum liderlik yetkinliklerinin gerçekleştirme düzeylerini belirlemeyi amaçlayan nicel bir araştırmadır. 2023-2024 akademik yılında, Mardin’de görevli 470 öğretmen, bu çalışmanın örneklem grubunu teşkil etmektedir. Ölçme aracı olarak Konan ve Mermer (2021) tarafından geliştirilen "Kuantum Liderlik Ölçeği" kullanılmıştır. *Yapılan kontrollerden sonra hatalı olan 94 form değerlendirilmeye alınmayarak, 376 veri seti ile analizler yapılmıştır.* Araştırmanın sonuçlarına göre, okul müdürlerinin kuantum liderlik davranışlar gösterme eğilimleri öğretmen algılarına göre yüksek düzeydedir. Okul müdürlerinin kuantum liderlik davranışları, öğretmenlerin görev yaptıkları okul kademesi, cinsiyetleri, eğitim düzeyleri ve görev unvanlarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermezken mesleki deneyim ve mevcut okul müdürüyle çalışma süresi gibi değişkenlerde ise anlamlı düzeyde farklılaşmalar saptanmıştır. 0-5 yıl mesleki tecrübeye sahip olan öğretmenlerin algılarının diğer öğretmenlere göre yüksek düzeyde olduğu rapor edilmiştir. Mevcut müdürle çalışma süresine göre karşılaştırıldığında ise, 1 yıldan daha kısa süre mevcut müdürle çalışmış öğretmenlerin, müdürlerin kuantum liderlik düzeylerini 3-4 yıl ve 5 yıldan daha fazla çalışanlara göre daha yüksek düzeyde algıladıkları görülmüştür. Araştırma bulguları bağlamında okul müdürlerinin belirsiz durumlara baş etmeleri için hizmet içi seminerler görmeleri ve bu alanda okumalar yapmalarının teşvik edilmesinin, kuantum liderlik becerileri kazanmalarına katkı sunacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kuantum Liderlik, Liderlik, Okul Müdürleri, Öğretmenler.

**Examining the Quantum Leadership Levels of School Principals:
The Case of Mardin Province**

Abstract

This study is a quantitative research that aims to determine the realization levels of school principals' quantum leadership competencies, based on teachers' opinions. 470 teachers working in Mardin in the 2023-2024 academic year constitute the sample group of this study. "Quantum Leadership Scale" developed by Konan and Mermer (2021) was used as a measurement tool. After the checks, 94 incorrect forms were not evaluated and analyzes were carried out with 376 data sets. According to the results of the research, school principals' tendency to display quantum leadership behaviors is at a higher level compared to teachers' perceptions. While the quantum leadership behaviors of school principals do not differ significantly according to the school level where teachers work, their gender, education level and job titles, significant differences were detected in variables such as professional

* Bu çalışma için Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 07/02/2024 tarih ve 131467 sayılı etik kurulu onayı alınmıştır. This study has obtained ethical approval from the Scientific Research and Publication Ethics Committee of Mardin Artuklu University on February 7, 2024, with protocol number 131467.

** Bu makale 7-9 Mart 2024 tarihleri arasında düzenlenen 17. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresinde özet olarak sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir. This article is an expanded version of the abstract presented at the 17th International Education Management Congress held on March 7-9.

¹ Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü halil.karadas@hotmail.com ORCID ID: 0000-0003-0855-3702.

² Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, isirgano47@gmail.com, ORCID ID: 0009-0000-9845-7073.

experience and length of time working with the current school principal. It has been reported that the perceptions of teachers with 0-5 years of professional experience are at a higher level than other teachers. When compared according to the duration of working with the current principal, it was observed that teachers who had worked with the current principal for less than 1 year perceived the quantum leadership levels of the principals at a higher level than those who had worked with the current principal for 3-4 years and more than 5 years. In the context of the research findings, it can be said that encouraging school principals to attend in-service seminars and read in this field to cope with uncertain situations will contribute to their acquisition of quantum leadership skills.

Key Words: Quantum Leadership, Leadership, School Principals, Teachers.

Giriş

Eğitim örgütleri toplumsal alanda meydana gelen değişimlere uyum sağlamak, yeniliklere hazır olmak, değişime ayak uydurmak, gerektiğinde yenilikleri topluma sunmak ve kendisinden beklenen değişimleri gerçekleştirmek durumundadır. Eğitim örgütlerinden beklenen görevler yönetim, örgütlenme ve liderliğe ilişkin anlayışları değiştirmiştir (Konan ve Mermer, 2021). Eğitim örgütleri diğer tüm örgütler gibi kuruluş ve yaşama amaçlarını gerçekleştirebilmek için liderlere ihtiyaç duymaktadırlar (Dağlı ve Ağalday, 2018; Turan ve Özkan, 2023). Eğitim kurumlarının etkililiği ve başarısı üzerinde liderlik yaklaşımlarının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Son dönemlerde, geleneksel liderlik modellerinin ötesine geçerek yeni liderlik yaklaşımlarına olan ilginin arttığı gözlemlenmiştir (İş ve Balcı, 2017).

Newtoncu görüşe göre geleneksel bir anlayışla yönetilen örgütlerin bakışıyla, yaşadığımız evrende meydana gelen olaylar basit sebep-sonuç ilişkileriyle açıklanabilir. Evreni mekanik bir saat gibi işleyen, gözlenebilir ve çözümlenebilir bir yapıda gören Newton tipi örgütler; düzenlilik, doğrusallık, otorite, kesinlik, hiyerarşik yapı ve belirlenmiş kuralların hakimiyeti gibi özellikleri benimsemektedir (Değirmenci ve Utku, 2000; Keskinlik Kara, 2013; Konan ve Mermer, 2021). Ancak evrenin doğrusal olmadığı, düzenlilik göstermediği, bunun aksine kuantum terimi ile açıklanan karmaşıklık içerdiği son yıllarda daha çok benimsenmektedir. Kuantum terimi, Latince'deki "quantum" kelimesinden gelir ve "miktar" ya da "nicelik" gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Bu kelime, özellikle miktar veya büyüklük kavramlarını ifade etmek için kullanılır (Yücebalkan, 2020). Kuantum liderlik yaklaşımı, liderliği "belirsiz, öngörülemez, tanımlanamaz" bir gerçeklik şeklinde betimlemektedir (Erçetin, 2008; Ertürk, 2018). Bu metodoloji, klasik liderlik teorilerine kıyasla daha yenilikçi bir perspektif sunar ve liderliği çok daha karmaşık ve dinamik bir fenomen olarak değerlendirir. Kuantum liderlik, liderlerin sürekli değişen koşullara ve belirsizlik durumlarına karşı adaptif olmalarını destekler, liderliğin öngörülemez bir yolculuk olduğunu vurgular. Bu yaklaşım, liderliği katı kurallar ve statik metotlar ile sınırlamaz, aksine daha esnek ve canlı bir biçimde yaklaşır. Kuantum fiziğinin temel prensiplerinden ilham alınarak liderlik literatürüne kazandırılan kuantum liderlik; belirsizlik, karmaşıklık ve evrim gibi anahtar kavramları ön plana çıkarır ve liderlerin bu zorluklarla nasıl başa çıkabileceklerini inceler (Lewis ve Wigen, 2017).

Kuantum liderlik modeline dayanarak bu yaklaşımın bir dizi karakteristik özelliği bulunduğu belirlenmek mümkündür. Bu özellikler arasında süreçlere odaklanma, ortak bir vizyon geliştirme, sinerji ve etkileşim oluşturma, örgütsel çevreye duyarlılık, işbirliği yapma, örgüt üyelerine destek sunma, örgütsel ve kişisel çıkarılara yönelik bir odaklanma, her örgüt üyesini potansiyel bir lider olarak kabul etme, durağanlık ve statükoya meydan okuma, öğrenmeye açık olma, fırsatları tanıma ve fırsat yaratma gibi çeşitli dinamikler yer almaktadır.

Bu liderlik türü, özellikle değişim ve gelişime açık, dinamik bir yaklaşımı temsil eder (Erçetin vd., 2018).

Yönetim ve organizasyon alanındaki araştırmacılar; kuantum teorisinden esinlenerek kuantum sistemleri, kuantum organizasyonları ve kuantum liderliği gibi kavramları akademik literatüre dahil etmişlerdir (Erçetin vd., 2018). Kuantum liderliği kavramı zamanla örgütlerdeki krizlerle başa çıkma, belirsizlikler ve tahmin edilemeyen durumlar karşısında liderlik davranışlarını analiz eden bir liderlik modeli olarak akademik çalışmalarda yerini bulmuştur (Turan, 2017). Çağdaş yaklaşımlar geleneksel yaklaşımlara karşın; evrende hiçbir şeyin sabit olmadığı, kestirilebilirliğin mümkün olmadığı, olgu ve olayların öngörülemediği tezini savunmaktadır (Fris ve Lazaridou, 2006). Kuantum fiziği, tıpkı diğer bilim dallarında olduğu gibi, liderlik ve yönetim anlayışını da dönüştürerek "kuantum liderliği" adında yeni bir liderlik paradigmasının doğmasına öncülük etmiştir. Kuantum liderlik, kuantum fiziğinin temel prensiplerini benimseyerek geliştirilmiş modern bir liderlik yaklaşımıdır ve bu yaklaşımın temelinde "kuantum vizyonu" yatar (Çiçek ve Erkasap, 2023).

Çağdaş bilim anlayışı, dünyada bir sonraki adımda ne olacağının öngörülemediğini savunmaktadır. Bu anlayışa göre evren işleyen bir makinenin aksine; gizemli, kaotik, karmaşık, çalkantılı ve rastlantısal bir durumdur (Şanal, 2020; Taşdelen ve Polat, 2015; Ruelle, 2014). Bu durum yönetime ilişkin yeni bakış açıları ve güncel paradigmaları beraberinde getirmiş ve eğitim örgütlerinde yeni liderlik yaklaşımlarını doğurmuştur (Konan ve Mermer, 2021). Bu çalışma, eğitim alanındaki liderlik pratiklerine yenilikçi bir perspektif kazandırmayı hedefleyerek okul müdürlerinin kuantum liderlik anlayışlarını derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, kuantum liderlik teorisinin temel özellikleri ve okul yöneticilerinin bu yeni liderlik paradigmasına ilişkin algıları teorik bir yaklaşımla ele alınacak, aynı zamanda bu konuda yapılan mevcut araştırmalar detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu çalışma, eğitim liderliği literatürüne katkıda bulunmayı ve okul müdürlerinin liderlik yaklaşımlarını geliştirme yolunda önemli bir adım olmayı hedeflemektedir.

Kuantum teorisi çerçevesinde, liderlerin zihinsel modellerini derinlemesine analiz edebilme ve böylelikle öğrenme yeteneklerini geliştirebilmelerini sağlayacak kuantum yetenekleri şunlardır: Bilinçli görme, liderin bilerek ve anlam yükleyerek gözlem yapabilme yetisi; yaratıcı düşünme, yenilikçi ve yaratıcı problem çözme kapasitesi; sezgisel biliş, sezgi yoluyla anlama ve kavrama becerisi; sorumlu davranış, hesap verebilir ve etik davranış sergileme kapasitesi; güven, yaşamın akışına ve süreçlerine güvenme yeteneği; ve ortak varoluş, birlikte çalışma ve ortak hedeflere ulaşma becerisidir (Shelton, 2011).

21.yüzyıl yetkinlikleri içinde önemli bir yer tutan yaratıcı düşünme yeteneği, Milli Eğitim Bakanlığının oluşturduğu öğretim müfredatında belirli disiplinlere özgü temel yetkinlikler arasında gösterilmiştir (MEB, 2018). Bu bağlamda eğitim-öğretim ortamlarının öğretmenler tarafından yenilikçi, yaratıcı ve kritik düşünme yeteneklerini teşvik edecek şekilde tasarlanmasının önemi vurgulanmaktadır. Çok yönlü düşünebilen, yenilikçi çözümler üretebilen ve yeni durumlara hızla adapte olabilen bireylerin yetiştirilmesi gerektiğine işaret eden (Kozikoğlu ve Küçük, 2020) aynı zamanda kapasitelerin etkin kullanımı, yaratıcı düşünme yeteneklerinin geliştirilmesi ve yeni düşünme eğilimlerinin sergilenmesinin altını çizen (Orhan, 2014) tarafından desteklenmektedir. Bu durum, eğitimcilerin yaratıcı düşünme becerilerini ön plana çıkarma ve geliştirme konusundaki önemini göstermektedir.

Kuantum örgütler; kendi kendilerini aşağıdan yukarıya doğru örgütleyen, doğaçlama yapıları olduğu düşünülen yapılardır. Bu yapılarda örgütsel süreçlerde katılımcı bir anlayış söz konusudur. Belirsizlik, rastlantısallık, tamamlayıcılık, ekip çalışması, düşey örgütlenme,

kendi kendini örgütlenme, değerler, güven, diyalog gibi özellikler kuantum tipi örgütlerde belirginleşmektedir (Konan ve Mermer, 2021; Ruelle, 2014).

Eğitim kurumları içerisinde kaotik ortamların ve koşulların ortaya çıkması kaçınılmaz bir gerçektir. Bu tür durumlarla karşılaştığında okul yöneticilerinin sorumluluğu bu kaotik ortamı ve durumları avantaja çevirerek yönetmek olmaktadır (Sullivan, 1999). Zira okulun lideri konumundaki müdürler; sağlam bir eğitim temeline, zengin kurumsal deneyime dayanan, okul içindeki baş aktör konumundadır (Yasin vd., 2013). Kuantum örgütler doğaları gereği örgütsel öğrenmenin içe dönük olarak gerçekleştiği ve kişisel değerlerin yapılan eylemler örtüştüğü örgütlerdir (Taşdelen ve Polat, 2015). Bu anlamda kuantum liderlik yaklaşımı, eğitim kurumlarının performansını ve verimliliğini önemli ölçüde artırma potansiyeline sahiptir. Bu bakış açısıyla yenilikçi düşünceler geliştirerek ve okulların kalite standartlarını yükselterek eğitim alanında önemli ilerlemeler kaydedilmesi mümkündür (Haris vd., 2016).

Kuantum liderler, eğitim alanında yönetici rollerini üstlenirler. Bu liderlerin etki alanı; sistemin içinde bulunan personeli, öğrencileri ve velileri kapsar. Bir okulu etkili bir şekilde yönetebilmek adına, okul yöneticisinin hem personeline hem de ilgili taraflara yönelik etkileyici ve örnek bir liderlik sergilemesi gerekmektedir (Ertürk Kayman, 2008). Günümüzde rekabet avantajını kazanmak ve ayakta kalmak için kurumlar, benzersiz fikirler geliştirmek zorundadır. Yeni ve özgün fikirlerle harekete geçirilen tasarımlar, onları çağdaş dünya düzenine uyum sağlama konusunda destekler. Başarılı adaptasyon, yaratıcı düşünme yetisine sahip olan ve yaratıcı bir şekilde düşünebilen bireylerle mümkün olmaktadır (Özgenel ve Çetin, 2017; Burkus, 2014). Yaratıcı düşünme; karmaşıklıkları yönetme, meraklı olma, kendini yönetebilme, yaratıcılık, risk alma, analitik düşünme ve mantık yürütme yetenekleri ile birlikte orijinal fikirleri ortaya koyma süreci olarak tanımlanabilir. Literatürde yaratıcı kişilikler; çeşitli fikirler geliştirebilen, hatalardan çekinmeyen, risk alabilen, meraklı ve durumları farklı perspektiflerden değerlendirebilen bireyler olarak tanımlanmaktadır.

Okul yöneticilerinin liderlik anlayışları eğitim kurumlarının idaresi ve ilerlemesinde kritik bir role sahiptir. Bu yazı, okul yöneticilerinin kuantum liderlik üzerine olan görüşlerini inceleyen araştırmalara yoğunlaşacak ve bu görüşlerin okul yönetimine ve öğrencilerin akademik başarısına olan etkilerini analiz edecektir (Bass & Riggio, 2006; Hallinger, 2018). Bu bağlamda araştırmamız, öğretmenlerin perspektiflerini kullanarak çeşitli eğitim seviyelerinde görev alan okul müdürlerinin kuantum liderlik davranışlarını uygulama seviyelerini tespit etmeyi hedeflemekte ve bu hedef doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aramaktadır:

- 1- Okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeyleri, öğretmenlerin algılarına ilişkin hangi düzeydedir?
- 2- Öğretmenlerin cinsiyeti, mesleki tecrübesi, görev yapılan okul kademesi ve eğitim seviyesi gibi demografik özelliklerin, okul yöneticilerinin kuantum liderlik düzeylerine bağımsız değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?

Yöntem

Bu kısımda; araştırmanın yapısı, hedef kitlesi, veri toplama yöntemleri, veri toplama süreci ve veri analiz yöntemleri hakkında detaylı bilgiler sunulmaktadır.

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma, betimsel tarama yöntemiyle oluşturulmuş bir niceliksel araştırmadır. Nicel araştırmalarda tarama yöntemleri, mevcut durumu olduğu gibi detaylıca tanımlamayı hedefleyen araştırma stratejileridir (Karasar, 2023).

Evren-Örneklem

Araştırma, 2023-2024 akademik yılında Mardin'deki hem devlet hem de özel okullarda çalışan öğretmenler ve müdür yardımcıları arasından seçilmiş katılımcılardan meydana gelmektedir. Örneklem seçiminde, kolay ulaşılabilir ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Anket, 7 Aralık 2023 ile 9 Ocak 2024 tarihleri arasında Google Forms kullanılarak ilgili katılımcılara dağıtılmış ve onlardan yanıtları doldurmaları istenmiş olup, yapılan anket çalışmasına toplam 470 kişiden veri toplanmıştır. Fakat ankete bulunan kontrol maddesini 94 kişi yanlış olarak cevapladığından bu formlar değerlendirilirken analiz dışı bırakılmıştır, geriye kalan 376 formun analizi yapılmıştır.

Tablo 1.Çalışmadaki katılımcılara ilişkin demografik bilgiler

Demografik Özellikler	Grup	f	%
Cinsiyet	Kadın	119	31,6
	Erkek	257	68,4
Görev Ünvanınız	Öğretmen	333	88,6
	Müdür Yrd.	43	11,4
Görev Yapılan Okul Kademesi	Okul öncesi	33	8,8
	İlkokul	83	22,1
	Ortaokul	181	48,1
	Lise	79	21,0
Eğitim Düzeyiniz	Lisansüstü	328	87,2
	Lisans	48	12,8
Öğretmenlikteki Hizmet Süreniz	0-5 yıl	80	21,3
	6-10 yıl	113	30,1
	11-15 yıl	104	27,7
	16 yıl ve üzeri	79	21,0
Mevcut müdürle çalışma süreniz	1 yıldan az	32	8,5
	1-2 yıl	71	18,9
	3-4 yıl	153	40,7
	5 yıl ve üzeri	120	31,9
	Toplam	376	100

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların cinsiyete göre; 119'u kadın (%31,6) ve 257'si erkektir (%68,4). Görev ünvanına göre; 333'ü öğretmen (%88,6) ve 43'ü (%11,4) müdür yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Katılımcıların görev yaptığı kademeye göre; 33'ü (%8,8) okul öncesi, 83'ü (%22,1) ilkokul, 181'i (48,1) ortaokul ve 79'u (%21,0) da lisede görev yapmaktadırlar. Katılımcıların eğitim düzeyine göre; 328'i (%87,2) lisansüstü ve 48'i (%12,8) lisans eğitimi mezunudur. Katılımcıların öğretmenlikteki hizmet süresine göre; 80'i (%21,3) 0-5 yıl, 113'ü (%30,1) 6-10 yıl, 104'ü (%27,7) 11-15 yıl, 79'u (%21,0) 16 yıl ve üzeri görev yapmaktadır. Katılımcıların mevcut müdürle çalışma süresine göre; 32'si (%8,5) 1 yıldan az, 71'i (%18,9) 1-2 yıl, 153'ü (%40,7) 3-4 yıl ,120'si (%31,9) 5 yıl ve üzeri katılımcı aynı müdürle çalışmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplama sürecinde, araştırmanın hedeflerine uygun olarak anket yöntemi tercih edilmiştir. Konan & Mermer (2021) tarafından oluşturulan “Kuantum Liderlik Ölçeği” araştırmacıların izni alınarak kullanılmıştır. Bu anket 25 maddeden oluşur ve her bir soru için 5 puanlık Likert tipi bir ölçek kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Anket sonuçlarının istatistiksel değerlendirmesi için SPSS 24.0 yazılımı kullanılmıştır. Verilerin analizinde; ortalama, standart sapma, medyan, frekans, oran, en düşük ve en yüksek değerler gibi tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerin yanı sıra; verilerin normal dağılıma

uygunluğu basıklık ve çarpıklık değerleri ile incelenmiştir. Normal dağılım sergileyen değişkenlerde iki grup arasındaki farklılıklar bağımsız örneklem t testi ile, üç veya daha fazla grup arasındaki farklılıklar ise tek yönlü anova testi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular

Araştırma bulguları ve bu bulguların analizleri, araştırma sorularının belirlendiği sıralamaya göre tablolar halinde sistematik bir şekilde düzenlenmiştir ve sunulmuştur.

Araştırmanın birinci sorusu, "Okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeyleri, öğretmenlerin algılarına ilişkin hangi düzeydedir?" olarak belirlenmiştir. Bu sorunun cevabını bulmak için kullanılan ölçekten elde edilen verilere dayanarak betimsel istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin, okul müdürlerinin Kuantum Liderlik düzeylerine ilişkin verdikleri puanların minimum ve maksimum puanlar, ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak aşağıdaki tabloya dahil edilmiştir.

Tablo 2. Kuantum liderlik ölçeğine ilişkin betimsel istatistiksel bulgular

Maddelere ilişkin kuantum liderlik düzeyi	n	X	Ss
[Öğretmenlerle sürekli etkileşim halindedir.]	376	3.62	1.24
[Beklenmedik olaylar karşısında soğukkanlılığını korur.]	376	3.62	1.04
[Vereceği kararların sonuçlarını önceden kestirebilir.]	376	3.62	1.05
[Sonuçtan çok süreci değerlendirir.]	376	3.55	1.09
[Öğretmenlerin farklı görüşte olmalarını yönetsel açıdan zenginlik olarak görür.]	376	3.53	1.15
[Değişime direnen öğretmenleri değişimin gerekliliği konusunda bilgilendirir.]	376	3.46	1.03
[Geleneksel kalıpların dışına çıkar.]	376	3.47	1.11
[Çevredeki değişikliklere uyum sağlar.]	376	3.65	1.01
[Öğretmenleri gerektiğinde bir arada çalışabilecek şekilde serbest bırakır.]	376	3.55	1.13
[Üstün yetenek ve gayretleriyle öne çıkan öğretmenleri destekler.]	376	3.59	1.09
[Öğretmenlere birbirini etkileyen bir bütünün bileşenleri oldukları hissini verir.]	376	3.56	1.04
[Farklı özellikteki öğretmenleri ortak amaçlar etrafında bir arada tutmayı başarır.]	376	3.57	1.11
[Duruma ve yaşanan olaylara özgü değerlendirmeler yapar.]	376	3.62	1.07
[Uzun vadeli esnek planlar yapar.]	376	3.61	.99
[Ekip çalışmasını ast-üst ilişkisinin üzerinde tutar.]	376	3.56	1.10
[Ani gelişen olumsuz durumlarla başa çıkmayı bilir.]	376	3.62	1.08
[Zor durumlarda bile işlerin yeniden düzene gireceğine inanır.]	376	3.67	1.03
[İlişkili olduğu diğer örgütlerdeki gelişmeleri gözler.]	376	3.70	.96
[Okulda hareketliliğin ve canlılığın kaynağıdır.]	376	3.55	1.09
[Çevreyi ve bireyi birbirinden ayırmadan anlamaya çalışır.]	376	3.67	1.03
[Performansı, zamanı ve kişiyi dikkate alarak değerlendirir.]	376	3.68	1.00
[Gerektiğinde risk almayı ilerlemenin bir gereği olarak görür.]	376	3.56	1.04
[Değişen koşulların belirsizliğinde oluşabilecek karışıklıkları yönetebilme]	376	3.67	.99
[Her öğretmeni lider olabilecek potansiyelde görür ve gerekli gördüğünde liderlik]	376	3.44	1.19
Kuantum Ölçeği Puan Ortalaması	376	3.59	.77

Tablo 2'de yer alan öğretmen değerlendirmelerine göre, okul müdürlerinin kuantum liderlik pratikleri konusunda ortalama puan ($X = 3.59$) "Kararsızım" ile "Katılıyorum" aralığında yer almakta ve "Katılıyorum" seçeneğine daha yakın bir konumda bulunmaktadır. Standart sapmanın ($Ss = .77$) düzeyi, katılımcıların birbirlerine benzer yanıtlar verdiğini ve yüksek bir tutarlılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, öğretmenlerin okul müdürlerinin kuantum liderlik yetkinliklerine genel olarak pozitif bir bakış açısıyla yaklaşıtlarını ifade etmektedir.

Araştırmanın ikinci sorusu, "Öğretmenlerin cinsiyeti, mesleki tecrübesi, görev yapılan okul kademesi ve eğitim seviyesi gibi demografik özelliklerin, okul yöneticilerinin kuantum liderlik düzeylerine bağımsız değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?" şeklinde tanımlanmıştır. Bu soruya yanıt aramak için kullanılan verilere dayanarak, tek yönlü varyans analizleri (ANOVA) yapılmış; bağımsız gruplar içinse t testleri uygulanmış ve sonuçları tablolarla sunulmuştur.

Tablo 3. Kuantum liderlik ölçeğinin görev yapılan okul kademesine göre anova sonuçları

Ölçek	Görev Yeri	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Fark (Scheffe)
Kuantum Liderlik Ölçeği	Okul Öncesi	43	28.65	6.23	1.489	.21	
	İlkokul	187	28.24	5.80			
	Ortaokul	178	26.12	6.10			
	Lise	122	25.86	6.01			

* $p < .05$

Tablo 3'te sunulan bulgulara göre, görev yapılan okul kademesine bağlı olarak öğretmenlerin okul müdürlerinin kuantum liderlik davranışları hakkındaki düşünceleri arasında [$F_{(3-372)}=1.489$, $p=.21$] istatistiksel olarak önemli bir fark bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle öğretmenlerin kuantum liderlik düzeylerinin, çalıştıkları öğrenim kademesine göre okul müdürleriyle ilgili benzer olduğu ve bu algıların eğitim kademesine göre farklılık göstermediği sonucuna varılabilir.

Tablo 4. Okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerinin öğretmenlerin mesleki kıdemine göre anova analizi sonuçları

Ölçek	Kıdem Yılı	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Fark (Scheffe)
Kuantum Liderlik Ölçeği	0-5 yıl (1)	80	3.74	.75	4.725	.30	1>4 3>4
	6-10 yıl (2)	113	3.53	.77			
	11-15 yıl (3)	104	3.72	.62			
	16 yıl ve üzeri (4)	79	3.35	.92			

* $p < .05$

Tablo 4'e göre, öğretmenlerin mesleki tecrübesine bağlı olarak okul müdürlerine ilişkin kuantum liderlik düzeyleri arasında [$F_{(3-372)}=4.725$, $p=.3$] istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğu belirlenmiştir. Özellikle 0-5 yıl ve 16 yıl veya daha fazla mesleki tecrübeye sahip öğretmenler arasındaki karşılaştırmada 0-5 yıl tecrübeye sahip öğretmenlerin, kuantum liderlik düzeyleri konusunda daha olumlu görüş bildirdikleri rapor edilmiştir. Diğer bir deyişle 0-5 yıl tecrübeye sahip öğretmenler, okul müdürlerinin kuantum liderlik özelliklerine daha fazla katılım göstermektedirler. 11-15 yıl ile 16 yıl veya daha fazla tecrübesi olan öğretmenler arasındaki karşılaştırmada ise 11-15 yıl tecrübeye sahip öğretmenlerin lehine bir farklılık olduğu ve bu grup öğretmenlerin, kuantum liderlik düzeyleri konusunda daha yüksek katılım gösterdikleri görülmüştür.

Tablo 5. Okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerinin öğretmenlerin mevcut müdürle çalışma süresine göre anova analizi

Ölçek	Mevcut Müdürle Çalışma Süresi	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Fark (Scheffe)
Kuantum Liderlik Ölçeği	1 yıldan az (1)	153	3.81	.75	5.113	.00	1>3 3>4
	1-2 yıl (2)	120	3.63	.77			
	3-4 yıl (3)	71	3.74	.62			
	5 yıl ve üzeri (4)	32	3.47	.92			

* $p < .05$

Tablo 5'teki bulgular, öğretmenlerin mevcut okul müdürüyle çalışma sürelerine dayanarak okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerinde [$F_{(3-372)}=5.113$, $p=.00$] istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmediğini belirtmektedir. Mevcut müdürle çalışma süresi 1 yıldan az olan ve 3-4 yıl arası çalışan öğretmenler karşılaştırıldığında 1 yıldan daha kısa süre mevcut müdürle çalışmış öğretmenlerin, müdürlerin kuantum liderlik özelliklerini daha olumlu değerlendirdikleri görülmüştür. Yani 1 yıldan daha az süredir mevcut müdürle çalışan öğretmenlerin, kuantum liderlikle ilgili ifadelerle daha fazla katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Aynı şekilde, 1 yıldan az ve 5 yıldan fazla süreyle mevcut müdürle çalışan öğretmenler arasında yapılan karşılaştırmada da 1 yıldan daha kısa süre mevcut müdürle çalışmış öğretmenlerin, kuantum liderlik düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bu, 1 yıldan daha az bir süredir mevcut müdürle çalışan öğretmenlerin, kuantum liderlikle ilgili ifadelerle daha fazla meyil gösterdiklerini açıklamaktadır.

Tablo 6. Okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerinin öğretmen cinsiyetine göre analiz sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Kuantum Liderlik Ölçeği	Kadın	119	3.55	.81	374	-.648	.51
	Erkek	257	3.61	.76			

Tablo 6' da yer alan bulgular incelendiğinde öğretmenlerin kuantum liderlik düzeylerine ilişkin, cinsiyetlerine göre aldıkları puanlarda anlamlı düzeyde farklılaşma bulunmadığı tespit edilmiştir [$t_{(374)} = -.648$, $p > .05$]. Araştırma kapsamında ulaşılan bu bulgulara dayanarak kadın ve erkek öğretmenlerin, okul müdürlerine yönelik kuantum liderlik düzeylerinin benzer olduğu ifade edilebilir.

Tablo 7. Okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerinin öğretmenlerin eğitim düzeyine göre analiz sonuçları

Ölçek	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Kuantum Liderlik	Lisans	328	3.59	.76	374	.012	.99

Ölçeği	Lisansüstü	48	3.78	.89
--------	------------	----	------	-----

Tabloda 7'deki veriler göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlerin eğitim düzeylerine göre okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerine ilişkin anlamlı düzeyde farklılaşma olmadığı rapor edilmiştir [$t_{(374)} = .012, p > .05$]. Bu sonuca göre eğitim düzeyi, okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeyleri üzerinde bir etkiye sahip değildir. Yani hem lisans mezunu hem de lisansüstü eğitim almış öğretmenler, okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerine dair benzer görüşlere sahiptirler.

Tablo 8. Okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerinin öğretmenlerin görev ünvanına göre analiz sonuçları

Ölçek	Görev ünvanı	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Kuantum Liderlik Ölçeği	Öğretmen	333	3.56	.78	374	-1.735	.08
	Müdür Yrd.	43	3.78	.75			

Tablo 8'de belirtilen veriler incelendiğinde öğretmenlerin görev ünvanlarına göre okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeyleri arasındaki farklılıkların anlamlı olmadığı [$t_{(374)} = -1.73$ ve $p > .05$] görülmektedir. Bu durum, görev ünvanının, okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeyleri üzerinde bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Yani öğretmenler ve okul müdür yardımcıları, okul müdürlerinin kuantum liderlik özelliklerine dair benzer görüşleri paylaşmaktadırlar.

Tartışma, Sonuçlar ve Öneriler

Bu çalışma, okul müdürlerinin öğretmen görüşlerine dayalı olarak kuantum liderlik becerilerini incelemeyi hedeflemektedir. Araştırma bulguları, okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerinin genellikle "kararsızım" ile "katılıyorum" arasında değişkenlik gösterdiğini ve "katılıyorum" seçeneğine daha yakın bir eğilim sergilediğini ($X=3.59$) ortaya koymuştur. Öğretmenlerin kuantum liderlik düzeyleri üzerine yapılan analiz; görev yapılan okul kademesi, cinsiyet, eğitim düzeyi ve görev ünvanı gibi değişkenler arasında anlamlı bir fark olmadığını gösterirken mesleki kıdem ve mevcut okul müdürüyle çalışma süresi gibi faktörler açısından anlamlı farklar rapor edilmiştir. Elde edilen bulgular, alan yazındaki mevcut çalışmalarla uyum içersindedir.

Erçetin vd., (2018), kuantum liderlik teorisi çerçevesinde liderliğin öngörülemez, belirsiz ve tanımlanması zor bir olgu olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Araştırmanın bulguları; öğretmenlerin, okul müdürlerinin kuantum liderlik özelliklerine genel olarak pozitif bir bakış açısıyla yaklaştıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, Çiçek ve Erkasap'ın (2023) liderlik literatürüne yaptıkları kuantum vizyonu katkısını doğrulayan bir nitelik taşır.

Öğretim kademesi ne olursa olsun benzer şekilde algılanan kuantum liderliği, bu liderlik stiline evrensel olarak uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Bu durum, Shelton (2011) tarafından yapılan, kuantum yeteneklerinin çeşitli eğitim seviyelerindeki liderler tarafından uygulanabileceğini belirten araştırmalarla uyumludur. Mesleki deneyimle ilgili elde edilen bulgular ise daha az deneyimli öğretmenlerin kuantum liderlik özelliklerine daha pozitif yaklaştıklarını ortaya koymaktadır. Bu, Turan (2017) tarafından gerçekleştirilen,

kuantum liderliğin yenilikçi liderlik yaklaşımlarına olan açıklığın önemini vurgulayan çalışmalarla paralel bir bulgudur.

Mevcut okul müdürüyle çalışma süresinin uzunluğu ile öğretmenlerin kuantum liderlik düzeyleri arasındaki ilişki, liderlikteki yenilikçilik ve değişim süreçlerinin başlangıcında öğretmenlerin genellikle olumlu algılara sahip olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum; Lewis ve Wigen (2017) tarafından yapılan çalışmada vurgulanan, kuantum liderliğin örgütlerde yaşanan kriz ve belirsizlik durumlarını yönetme kapasitesine dair bulguları destekler niteliktedir.

Bu araştırma, eğitim liderliği alanına okul yöneticileri tarafından kuantum liderlik yaklaşımının algılanışı ve uygulanışına dair değerli bilgiler sunarak önemli bir katkı sağlamıştır. Kuantum liderliği, eğitim kurumlarının karşı karşıya olduğu belirsizlik ve karmaşayla mücadelede etkili bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin demografik özellikleri ve mesleki tecrübeleri gibi faktörlerin, liderlik algıları üzerindeki etkileri de bu çalışmada belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin, kuantum liderlik davranışlarına ilişkin görüşleri görev yapılan okul kademesi, cinsiyet, eğitim düzeyi ve görev ünvanı gibi değişkenler açısından anlamlı bir fark göstermezken mesleki kıdem ve okul müdürüyle çalışma süresi gibi faktörlerde anlamlı düzeyde farklılaşmalar rapor edilmiştir. Bu bulgular, literatürde önemli bir yer tutabilir. Bu sonuçlar doğrultusunda hem uygulayıcılara hem de araştırmacılara yönelik şu öneriler sunulabilir:

Bu çalışmanın bulguları değerlendirilirken, araştırmanın kapsamının 2023-2024 Akademik yılı Güz döneminde Mardin ve çevre ilçelerindeki görev yapan öğretmenler ve müdür yardımcıları üzerinden toplanan verilere dayandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışmanın genişletilmiş örneklem grupları üzerinde tekrarlanması, okul müdürlerinin kuantum liderlik düzeylerinin daha açık bir şekilde belirlenmesine yardımcı olabilir. Benzer temalı araştırmalar; öğretmenler, okul yöneticileri, öğrenciler ve öğrenci velileri gibi daha geniş katılımcı gruplarından görüş alarak karşılaştırmalı bir metodolojiyle yürütülebilir. Ayrıca öğrenciler, öğrenci velileri ve öğretmenlerin katılımıyla gerçekleştirilecek nitel bir çalışma, konunun daha derinlemesine anlaşılmasına olanak tanıyabilir.

Eğitim yöneticilerinin kuantum liderlik yeteneklerini geliştirmeleri amacıyla Erçetin ve ekip arkadaşlarının (2018) öne sürdüğü kuantum liderlik teorisine uygun olarak sürekli eğitim ve profesyonel gelişim programlarının hayata geçirilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Bu programlar, yöneticileri değişen eğitim ortamlarına adapte olmaları ve yenilikçi liderlik uygulamalarını benimsemeleri konusunda destekleyerek önemli faydalar sağlayabilir. Bunun yanı sıra Shelton (2011) tarafından işaret edilen, kuantum yeteneklerinin daha iyi kavranmasına imkân tanıyacak çok disiplinli araştırma metodolojilerinin kullanılması; eğitim, yönetim ve psikoloji gibi çeşitli alanlardan gelen bakış açılarını entegre ederek kuantum liderliğin karmaşıklığını derinlemesine anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Lewis ve Wigen'in (2017) öne sürdüğü gibi kuantum liderliğin örgütlerde kriz ve belirsizlik durumlarını yönetme kapasitesine dikkat çekilmesiyle birlikte, okul müdürlerinin bu liderlik ilkelerini benimsemeleri; öğretim kadrosu ve öğrencilere yönelik kapsayıcı, yenilikçi ve esnek bir öğrenme ortamının oluşturulmasında kritik bir rol oynar. Bu yöntem, eğitim kurumlarının sürekli değişen taleplerine uyum sağlamalarını ve öğrencilerin başarısını en üst düzeye çıkarmalarını destekler. Turan'ın (2017) vurguladığı üzere, kuantum liderliğin yenilikçi liderlik metotlarına açıklık gerektirdiği ve okul kültüründe yapılması gereken zorunlu değişikliklerin önemi; öğretmenlerin ve öğrencilerin yenilikçi düşünceye ve sürekli öğrenmeye daha açık olmalarını teşvik edecek şekilde ön plana çıkarılmıştır.

Bu araştırmanın sonuçları, kuantum liderliğin eğitim liderliği pratiğinde etkili bir metot olabileceğini ortaya koymaktadır. Eğitim yöneticilerinin bu yenilikçi yaklaşımı kabul etmeleri

ve sürekli öğrenme ile profesyonel gelişime açık bir tutum sergilemeleri, bu liderlik modelinin potansiyelini tam anlamıyla ortaya çıkarmak için temel bir öneme sahiptir. Bu durum, eğitim kurumlarının mevcut zorluklarını aşmalarına ve öğrenci başarılarını yükseltmelerine olanak tanır. Araştırma bulguları bağlamında okul müdürlerinin belirsiz durumlara baş etmeleri için hizmet içi seminerler görmeleri ve bu alanda okumalar yapmalarının teşvik edilmesinin, kuantum liderlik becerileri kazanmalarına katkı sunacağı şeklinde öneriler geliştirilebilir. Sunulan önerilerin, kuantum liderliğin eğitim ortamlarında başarılı bir şekilde hayata geçirilmesine yönelik bir yol haritası niteliğinde olduğu ve eğitim liderleri, öğretmenler ile politika yapıcılar için değerli bir kaynak teşkil edeceği söylenebilir.

Kaynakça

- Bass, B. M., ve Riggio, R. E. (2006). **Transformational leadership** (2nd ed.). Psychology Press.
- Burkus, D. (2014). **The myths of creativity**. San Francisco: Published by JosseyBass.
- Çiçek, S., ve Erkasap, A. (2023). VUCA Dünyası ve Kuantum Liderlik İlişkisi Üzerine Bir Çalışma. **Eklektik Sosyal Bilimler Dergisi**. 1(1), 49-79.
- Dağlı, A., ve Ağalday, B. (2018). Okul Müdürlerinin Paternalist Liderlik Davranışlarının İncelenmesi. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**. 17(66), 518-534. <https://doi.org/10.17755/esosder.341663>
- Değirmenci, M. ve Utku, Ş. (2000). Yönetim ve Örgüt Yapısına Kuantum Mekaniği Açısından Bir Bakış, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**. 1(2), 76-83
- Erçetin, Ş.Ş., ve Kamacı, M.C. (2008). Quantum Leadership Paradigm. **World Applied Sciences Journal**. 3(6), 865-868.
- Erçetin, Ş. Ş., Çevik, M. S., ve Çelik, M. (2018). Okul Müdürlerinin Kuantum Liderlik Davranışlarını Gerçekleştirme Düzeyleri. **Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama**. 1(2), 109-124.
- Ertürk, A. (2018). Çağdaş Liderlik Yaklaşımları: Hizmetkar Liderlik, Ruhsal Liderlik, Kuantum Liderlik. In N. Güçlü & S. Koşar (Eds.), **Eğitim Yönetiminde Liderlik: Teori, Araştırma ve Uygulama** (s. 143-180). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ertürk Kayman, E. A. (2008). **Türkiye'deki mesleki eğitim ve öğretimin güçlendirilmesi projesi (megep) içindeki yaygınlaştırıcı okul yöneticilerinin, kuantum liderlik davranışlarını gerçekleştirme düzeyleri** (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fris, J., and Lazaridou, A. (2006). An additional way of thinking about organizational life and leadership. The Quantum Perspective. **Canadian Journal of Educational Administration and Policy**. 8: 1-29.
- Hallinger, P. (2018). Leadership for learning revisited. **School Leadership & Management**. 38(1), 5-21.
- Haris, I., Afdaliah, Budiman, A., Haris, K. (2016). Exploring quantum perspective in school leadership: a review of effective principal leadership in the changing nature of school management. **International Journal of Social Sciences & Educational Studies**. 2(4), 38-53.
- İş, E., ve Balcı, S. (2017). Okul Müdürlerinin (İlkokul-Ortaokul-Lise) Hizmetkâr Liderlik Davranış Boyutlarının Öğretmen Algılarına Göre Değerlendirilmesi. **Journal of International Social Research**. 10(50), 517-529.
- Konan, N., ve Mermer, S. (2021). Kuantum Liderlik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. **E Uluslararası Pedandragoji Dergisi (e-upad)**. 1(1), 74-86. <https://trdoi.org/10.27579808/e-ijpa.13>
- Karasar, N. (2023). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. (38. baskı) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Keskinkılıç Kara, S. B. (2013). Yeni Bilim ve Liderlik. **Akademik Bakış Dergisi**. 34: 1-13
- Kosa, G. (2020). Yöneticilerin Kuantum Liderlik Düzeylerinin İncelenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma. **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 9(2), 916-926.
- Kozikoğlu, İ. ve Küçük, B. A. (2020). the investigation of the relationship between teachers' creative thinking tendencies and individual innovativeness characteristics. **Journal of Education and Future**. 17, 25-37.
- Lewis, D., & Wigen, J. (2017). **Quantum leadership: Advancing innovation, transforming health care (3rd ed.)**. Sigma Theta Tau. Management Review. 26(1), 59-68.
- Northouse, P. G. (2018). **Leadership: Theory and Practice**. SAGE Publications.
- Orhon, G. (2014). Yaratıcılık: **Nörofizyolojik, Felsefi ve Eğitsel Temeller**. Ankara: Pegem.
- Özgenel, M. ve Çetin, M. (2017). Marmara Yaratıcı Düşünme Eğilimleri Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**. 46, 113-132. DOI: 10.15285/maruaebed.335087.
- Ruelle, D. (2014). **Rastlantı ve Kaos**, (Çev: D. Yurtören). İstanbul: Say Yayınları.
- Shelton, D. (2011). **Quantum Leadership: Creating Sustainable Value in Health Care**. CRC Press.
- Sullivan, T. J. (1999). Leading people in a chaotic world. **Journal of Educational Administration**. 37(5), 408-423.
- Taşdelen, M. ve Polay, T.Y. (2015). Organizational development and quantum organizations. **International J. Soc. Sci. & Education**. 5(4), 570-579.
- Turan, A. (2017). Kuantum Liderlik: Geleneksel ve Modern Liderlik Anlayışlarının Bir Analizi. **İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk Dergisi**. 2(2), 109-124.
- Turan, S ve Özkan, M. (2023). **Uygulamalı Okul Liderliği**. Asos Yayınları, Elazığ.
- Yasin, M., Mustamin., Mohd, T. L. (2013). Principal competencies and the achievement of national education standard in indonesia. **International Journal of Humanities and Social Science Invention**. 2(8), 31-36.
- Yücebalkan, B. (2020). "Kuantum Liderlik ile Kuantum Paradigmasının İlişkisi", **International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal**. 6(34): 1357-1366

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2024, 5(1), s. 54-66.

**Öğretmenlerin Tükenmişlik Deneyimi:
Nedenler ve Çözüm Önerileri**

Dr. Öğr. Üyesi Engin İŞ
Öğretmen Eren GÜÇLÜ

Öğretmenlerin Tükenmişlik Deneyimi: Nedenler ve Çözüm Önerileri***Engin İŞ¹****Eren GÜÇLÜ²****Özet**

Öğretmenler arasında sıklıkla gözlemlenen tükenmişlik olgusunun nedenleri, etkileri ve bu sorunun üstesinden gelmek için yapılması gerekenlerin belirlenmesi, araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimleyici örnek olay yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırma amacıyla toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmada, verilerin toplanması için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu araştırmada, çalışma grubu Mardin ilinin merkez Artuklu ilçesindeki okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim düzeylerinde görev yapan toplamda 12 öğretmenden oluşmaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, öğretmenlerin tükenmişlik algılarına yönelik bulgularda duyarsızlaşma, düşük başarı hissi ve duygusal tükenme öne çıkmıştır. Duyarsızlaşma durumunda, ders yükünün fazlalığı, yönetsel baskı ve çalışanlar arası iletişim eksikliğinin etkili olduğu ifade edilmiştir. Düşük başarı hissinde ise kişisel yetersizlik hissi, yüksek beklenti ve haksız rekabetin etkili olduğu söylenebilir. Duygusal tükenmede ise stres en önemli etken olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, öğretmenlerin iş stresiyle başa çıkma stratejilerinin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu sebeple, öğretmenlerin desteklenmesi ve çalışma ortamlarının iyileştirilmesi, tükenmişlik hissinin azaltılması ile öğretmenlerin öğrencilere daha etkili bir şekilde rehberlik etmelerini sağlayabilir. Bu destek, öğretmenlerin mesleki gelişimlerini teşvik ederek iş yüklerini dengeleyerek ve psikolojik destek sunarak gerçekleştirilebilir. Ayrıca, pozitif çalışma ortamları ve iş birliği kültürü oluşturulması, öğretmenlerin motivasyonunu artırabilir, onları daha başarılı bir şekilde öğrencilerine yönlendirebilir ve öğrencilerin başarısı üzerinde olumlu etkiler yaratılabilir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, Yetersizlik, Öğretmen, Duyarsızlaşma.

Teachers' Burnout Experience: Causes and Solution Suggestions**Abstract**

The main purpose of the research is to determine the causes and effects of burnout, which is frequently observed among teachers, and what needs to be done to overcome this problem. In this study, a descriptive case study approach, one of the qualitative research methods, was used. The data collected for research purposes were analyzed by content analysis. In the study, a semi-structured interview form was used to collect data. In this research, the study group consists of a total of 12 teachers working at pre-school, primary and secondary education levels in the central Artuklu district of Mardin province. Purposive sampling method was used to determine the participants. In the study, depersonalization, low sense of achievement and emotional exhaustion came to the fore in the findings regarding teachers' burnout perceptions. It has been stated that the excessive course load, administrative

* Bu çalışma için Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 08.11.2023 tarih ve 119084 sayılı etik kurulu onayı alınmıştır. This study has obtained ethical approval from the Scientific Research and Publication Ethics Committee of Mardin Artuklu University on November 8, 2023, with protocol number 119084.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, enginis@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4304-0662.

² Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, eren.geo3509@gmail.com, ORCID ID: 0009-0001-2710-8316.

pressure and lack of communication between employees are effective in depersonalization. It can be said that the feeling of personal inadequacy, high expectations and unfair competition are effective in the feeling of low success. Stress has been identified as the most important factor in emotional exhaustion. These results emphasize the need to improve teachers' strategies for coping with work stress and their working conditions. For this reason, supporting teachers and improving their working environments can reduce the feeling of burnout and enable teachers to guide students more effectively. This support can be achieved by encouraging teachers' professional development, balancing their workload, and providing psychological support. Additionally, creating positive working environments and a culture of collaboration can increase teachers' motivation, direct them to their students more successfully, and have positive effects on students' success.

Keywords: Burnout, Incompetence, Teacher, Depersonalization.

1.Giriş

Günümüz bilgi ve teknoloji çağının hızla değişen ve sürekli gelişen koşullarında, bireyler çeşitli nedenlerle tükenme hissiyle karşılaşabilmektedir. Bu hızlı yaşam koşulları altında iş ve özel yaşamın dengelenmesi konusunda ortaya çıkan zorluklar, insanların fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkileyebilir. Tükenme hissiyle birlikte iş ve yaşam kalitesinde düşüş yaşanabilir, hem bireyin kendisini hem de çevresini etkileyebilir. Bireyler, fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak, yaşamlarını sürdürebilmek için sürekli çalışmak zorundadırlar. Özellikle, işyerlerinde geçirilen zamanın artmasıyla birlikte, fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları daha sık rastlanabilir hale gelmiştir. 21. yüzyılın yüksek üretim ve tüketim ortamı, çalışan bireylerin karşılaştığı problemleri artırmıştır. Bu bağlamda, tükenmişlik kavramı, modern toplumun çalışma alanlarında sıkça karşılaşılan ve bilimsel çalışmalara da konu olan bir durum haline gelmiştir (Maslach ve Jackson, 1981; Maslach vd., 2001). Tükenmişlik, genellikle uzun süreli stres, aşırı iş yükü, düşük özerklik hissi, duygusal tükenme ve kişisel başarı hissinde azalma gibi faktörlerle ilişkilendirilir. Çalışanlar, bu tür zorlayıcı koşullar altında, motivasyon kaybı, duygusal tükenme ve iş tatminsizliği gibi belirtiler gösterebilirler. Bu durum, hem bireylerin sağlığını hem de iş verimliliğini olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle, iş yaşamında dengeyi sağlamak, stresle başa çıkma tekniklerini öğrenmek, iş ve özel hayat arasında sağlıklı bir denge kurmak önemlidir. Ayrıca, iş yerlerinde tükenmişlik riskini azaltmak için, çalışma koşullarını iyileştirmek, destekleyici bir çalışma ortamı oluşturmak ve çalışanların psikolojik ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu şekilde, bireylerin sağlığı ve iş verimliliği artırılabilir, dolayısıyla toplumun genel refahı da iyileştirilebilir.

Tükenmişlik kavramı, literatüre ilk olarak 1974 yılında Herbert Freudenberger tarafından kazandırılmıştır. Freudenberger'in çalışmaları, özellikle uyuşturucu bağımlısı çalışanlar üzerindeki klinik araştırmalara dayanmaktadır ve tükenmişlik kavramını literatüre dâhil etmiştir (Kaya ve Özhan, 2012: 8). Freudenberger, tükenmişliği başarısızlık hissi, aşırı yorgunluk, enerji, güç ve kaynakların aşırı zorlanması sonucu tükenme olarak tanımlamıştır. Tükenmişlikle ilgili bilimsel çalışmalarda en çok dikkate alınan isimlerden biri olan Maslach, tükenmişliğin düşük kişisel başarı, duygusal tükenme ve duyarsızlaşma olmak üzere üç alt boyutta incelendiğini belirtmiştir (Maslach ve Jackson, 1981:99). Bu tanımlar, tükenmişlik kavramının geniş bir yelpazede ele alınabileceğini ve sadece işle ilgili değil, genel yaşam koşullarıyla da ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Tükenmişlik, bireyin kaynaklarını aşırı bir şekilde harcaması sonucu yaşadığı bir durum olarak değerlendirilebilir ve bu durum kişisel ve mesleki yaşamın her alanında olumsuz etkilere yol açabilir.

Modern iş yaşamında yapılan araştırmalar, birçok meslek dalında tükenmişliğin ciddi olumsuz sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalar, doktorlar, öğretmenler, hemşireler, psikologlar, diş hekimleri, polisler, avukatlar ve çocuk gelişimcileri gibi meslek gruplarında, gün içinde birçok kişiyle temas halinde olan ve sürekli iletişim kuran bireylerin tükenmişlik yaşama olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Girgin, 2011: 603-604). Bu bağlamda, özellikle öğretmenlik gibi sürekli iletişim gerektiren, sürekli fedakârlık isteyen ve duygusal açıdan kişiyi yıpratın insan-emek mesleklerinde tükenmişlik yaşama riski daha fazla olabilmektedir. Öğretmenlik gibi mesleklerde, sürekli öğrencilerle iç içe olma, onlara rehberlik etme ve eğitim verme gibi görevler, öğretmenleri duygusal olarak tüketebilir. Araştırmalar, özellikle öğretmenler arasında tükenmişliğin çok yaygın görüldüğünü ortaya koymuştur (Schwab, Jackson & Schuler, 1986; Tang, Schwarzer & Schmitz, 2001). Bu durum, eğitim sisteminin gerektirdiği yoğun tempoya, sınıf içi yönetim zorluklarına, öğrencinin bireysel ihtiyaçlarına duyarlı olma gerekliliğine ve iş yüküne bağlı olarak ortaya çıkabilir. Özellikle öğretmenlerin mesleki tükenmişlikle mücadele etmeleri, kendilerine duygusal bakım sağlamaları ve iş-yaşam dengesini sağlamaları önemlidir. Bunun yanı sıra, eğitim kurumlarının da öğretmenlerin ihtiyaçlarını anlamaları ve desteklemeleri gerekmektedir. Zira çalışma ortamında stres faktörlerine maruz kalan öğretmenlerin örgütsel sessizlik algı düzeyleri yükselmekte, kurumlarına karşı yabancılaşmakta ve fedakârlık gösterme eğilimleri de azalmaktadır (Karadaş ve Özgün, 2023; Eray vd., 2021). Diğer yandan mutlu bir öğretmen, daha verimli bir öğretim sürecine katkıda bulunabilir ve dolayısıyla öğrencilerin başarısını artırabilir.

Eğitim, bireyin hayatının erken dönemlerinde başlayıp ölümüne kadar devam eden bir süreci kapsar. Bu sürecin en önemli unsurlarından birini okullar ve bu kurumların en önemli paydaşları olan öğretmenler oluşturur. Öğretmenlik mesleği, özünde yoğun insan-emek süreçlerini barındırması nedeniyle sürekli bedensel, zihinsel ve psikolojik dayanıklılık gerektirir. Ancak, insani doğanın bir gereği olarak, çeşitli nedenlerle bu dengeler bozulabilir veya kesintiye uğrayabilir. Öğretmenlik, sadece bilgi aktarımıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda öğrencilerin kişisel gelişimlerine, duygusal ve sosyal yönden sağlıklı bir birey olmalarına katkıda bulunmayı da amaçlar. Dolayısıyla, öğretmenlik mesleği sadece bilgiyi öğretmekle değil, aynı zamanda öğrencilere rehberlik etmek, onların potansiyellerini keşfetmelerine yardımcı olmak ve onları desteklemekle de ilgilidir. Ancak, öğretmenlik mesleğinin getirdiği bu yoğun ve sorumluluk dolu süreç, öğretmenlerin fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Uzun çalışma saatleri, sınıf içi yönetim zorlukları, öğrenciyle ilişkilerde yaşanan problemler, ailelerle iletişim gereksinimi gibi faktörler, öğretmenlerin stres seviyelerini artırabilir ve tükenmişlik hissine yol açabilir. Ayrıca, okul yöneticilerinin ve eğitim kurumlarının da öğretmenlerin ihtiyaçlarını anlamaları ve desteklemeleri gerekmektedir. Sağlıklı bir öğretmen, sağlıklı bir eğitim ortamının temelini oluşturur ve dolayısıyla toplumun geleceği için hayati bir rol oynar. Bu nedenle, öğretmenlerin kendi bakımlarına önem vermeleri, düzenli olarak dinlenmeleri ve stresle başa çıkma yöntemlerini öğrenmeleri son derece önemlidir.

Eğitim sisteminin etkinliği ve başarısı, toplumun genel refahı ve ilerlemesi için öğretmenlerde tükenmişlik sorunu çok önemlidir. Çünkü tükenmişlik sorunu aşağıda belirtilen birçok ciddi etkilere neden olabilmektedir (Akyürek, 2020; Cemaloğlu & Şahin, 2007; Seferoğlu, Yıldız, & Yücel 2014; Şıklar & Tunalı, 2012). Bunlar: Tükenmişlik, öğretmenlerin motivasyonunu ve performansını olumsuz yönde etkileyerek eğitim kalitesini düşürebilir. Tükenmiş öğretmenler, öğrencilerle ilişkilerinde ve ders planlamalarında yetersiz kalabilirler. Tükenmişlik, öğretmenlerin işlerinden memnuniyetsizliklerini artırabilir ve mesleki tatminsizliklerine yol açabilir. Bu durum, öğretmenlerin işlerinden ayrılmasına ve eğitim sisteminde kayıplara neden olabilir. Tükenmişlik, öğretmenlerin öğrencilerle olan

ilişkilerini etkileyerek öğrenci başarısını olumsuz yönde etkileyebilir. Motivasyonu düşük öğretmenler, öğrencilerin akademik başarısını ve duygusal gelişimini etkileyebilir. Tükenmiş öğretmenler, okul iklimini olumsuz etkileyebilirler. Daha fazla stres, gerginlik ve olumsuz duygular, öğrenci-öğretmen ilişkilerini ve okul ortamını kötüleştirir. Öğretmenlerin göreve devamlılığı ile toplumda eğitim sektörüne olan güveni azaltabilir.

Bu nedenlerden dolayı, öğretmenlerde tükenmişlik sorununun önlenmesi ve yönetilmesi, eğitim sisteminin etkinliği ve öğrenci başarısı için kritik bir öneme sahiptir.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Tükenmişlik, bireysel ve örgütsel birçok sonuca sebep olabilen önemli bir sorundur ve özellikle yarattığı olumsuz etkilerle dikkat çeker. Bu bağlamda, öğretmenlik mesleği, hem vizyon oluşturma hem de toplumsal önem açısından göz ardı edilemez bir rol oynamaktadır. Öğretmenler, toplumun temel taşlarıdır ve çağın gereksinimlerine uygun olarak eğitilen bireylerin yetiştirilmesinde kilit bir role sahiptirler. Öğretmenlerin yaşadığı tükenmişliklerin nedenleri, sonuçları ve bu durumla başa çıkma yolları, bugünün ve gelecek nesillerin sağlıklı eğitim süreçleri için büyük önem taşımaktadır. Tükenmişlik, öğretmenlerin iş performansını olumsuz etkileyebilir, mesleki tatminsizlik ve motivasyon kaybına yol açabilir ve sonuç olarak öğrenci başarısını etkileyebilir. Ayrıca, öğretmenlerin fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde de olumsuz etkileri olabilir. Bundan dolayı, öğretmenlerin tükenmişlikle başa çıkma becerilerini geliştirmeleri ve desteklenmeleri gerekmektedir. Sağlıklı nesillerin yetişebilmesi için sağlıklı öğretmenlerin varlığı büyük önem taşır. Öğretmenlerin zihinsel ve fiziksel sağlıkları, toplumun genel refahını etkileyen sonuçlar doğurabilir. Eğitim sistemimizin en önemli bileşenlerinden birini oluşturan öğretmenler, geleceğimizi şekillendirmede kilit rol oynarlar. Bu bağlamda, öğretmenlerin tükenmişlikle ilgili konuların farkında olmaları ve gerekli destek ve kaynaklara erişim sağlamaları kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, öğretmenlerin tükenmişlik durumunu araştırmak son derece önemlidir. Bu araştırmada elde edilecek sonuçların, öğretmenlerin tükenmişlik anlamında ihtiyaçlarının anlaşılması ve desteklenmesi konusunda rehberlik etme ve daha etkili çözümler geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Öğretmenler arasında sıklıkla gözlemlenen tükenmişlik olgusunun nedenleri, etkileri ve bu sorunun üstesinden gelmek için yapılması gerekenlerin öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlenmesi, araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap bulunulmaya çalışılmıştır.

- Öğretmenlerin tükenmişlik algıları nedir?
- Öğretmenlerin mesleki açıdan karşılaştıkları güçlükler nelerdir?
- Mesleki açıdan daha sağlıklı süreç yürütebilmek için mevcut zorluklara çözüm önerileri nelerdir?

2. Yöntem

Bu çalışmada, okul yöneticileri ve öğretmenlerin tükenmişlik durumlarına ilişkin farkındalık düzeylerini ortaya çıkarmak için nitel araştırma yöntemlerinden betimleyici örnek olay yaklaşımı kullanılmıştır. Betimleyici örnek olay yaklaşımı, araştırmacının bir veya birden fazla durumu ayrıntılı bir biçimde derinlemesine betimlemeye ve analizini yapmaya çalıştığı bir nitel araştırma yöntemidir (Berg ve Lune, 2019: 354). Araştırma amacıyla toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiş ve sunulmuştur. Araştırmada, verilerin toplanması için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme tekniği, bazı kaynaklarda mülakat olarak da ifade edilmektedir. Bu tanıma göre, mülakat veya görüşme, belirli bir amaç etrafında ve belirli bir düzende iki ya da daha fazla kişi arasında gerçekleştirilen söyleşilerdir (Karasar, 2023: 77). Görüşmenin amacı, katılımcının iç

dünyasına girerek ilgili konu veya durum hakkındaki bakış açısını anlamaktır (Patton, 2014: 339). Görüşmeler için öğretmenlerin uygun zamanlarında sessiz bir ortam ayarlanmış ve her bir öğretmenle farklı ortamlarda ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ortalama 20-25 dakika süren görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılara kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı ve hiçbir şekilde paylaşılmayacağı açıkça belirtilmiş ve güven verilmiştir. Çalışmada geçerlik ve güvenirlik için katılımcı teyidi ve uzman görüşü alınarak sağlanmaya çalışılmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Bu araştırmada, çalışma grubu olarak Mardin ilinin merkez Artuklu ilçesindeki okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim düzeylerinde görev yapan 8 kadın ve 4 erkek öğretmen olmak üzere toplamda 12 kişi ile çalışılmıştır. Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır ve katılımcıların yaş ve mesleki kıdem özelliklerinin çeşitlilik göstermesine dikkat edilmiştir. Nitel araştırmalarda genellikle gerekli minimum örneklem büyüklüğü 5-25 kişiden oluşan bir çalışma grubundan oluşmalıdır (Creswell, 2021: 81). Katılımcılarla ilgili detaylı bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

<i>Katılımcı</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>Görev Okul türü</i>	<i>Yapılan Mesleki Kıdem</i>	<i>Medeni Durum</i>	<i>Öğrenim Durumu</i>
K1	Kadın	İlköğretim	1-5	Bekar	Lisans
K2	Kadın	Okul öncesi	1-5	Bekar	Lisans
K3	Erkek	Ortaöğretim	6-10	Bekar	Lisans
K4	Kadın	Ortaöğretim	21+	Evli	Lisans
K5	Kadın	Okul öncesi	1-5	Evli	Lisans
K6	Erkek	Ortaöğretim	6-10	Evli	Y.Lisans
K7	Kadın	Okul öncesi	1-5	Evli	Lisans
K8	Kadın	İlköğretim	11-15	Evli	Lisans
K9	Erkek	İlköğretim	11-15	Evli	Lisans
K10	Kadın	Ortaöğretim	6-10	Bekar	Lisans
K11	Kadın	İlköğretim	11-15	Evli	Y.Lisans
K12	Erkek	Ortaöğretim	6-10	Bekar	Y.lisans

3. Bulgular

Araştırmada verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlar tablolarda bir bütün olarak sunulmuştur.

Tablo 2.Öğretmenlerin Tükenmişlik ve Güçlülere İlişkin Görüşleri

Kategori	Alt kategori	Kod	f
TÜKENMİŞLİK	Duyarsızlaşma	Kod 1: Ders yükü fazlalığı (K1, K4, K11)	3
		Kod 2: Yönetimsel Baskı (K2, K1, K10)	3
		Kod 3: Çalışanlar arası iletişim eksikliği (K3, K6, K8)	3
	Düşük Başarı Hissi	Kod 1: Kişisel yetersizlik hissi (K4, K5, K2, K12)	4
		Kod 2: Yüksek beklenti (K5, K3, K11, K12)	4
		Kod 3: Haksız Rekabet (K12, K1, K3)	3
	Duygusal Tükenme	Kod 1: Yüzeysel insan ilişkileri (K2, K4, K10)	3
		Kod 2: Stres (K10, K8, K9, K11, K12)	5
		Kod 3: Engellenmişlik (K6, K10)	2
GÜÇLÜKLER/ OLUMSUZ DÜŞÜNCELER	Okul/Öğrenci Kaynaklı Nedenler	Kod 1: Öğrencilerin duyarsızlığı / ilgisizliği (K11, K3, K5, K7, K10, K11)	6
		Kod 2: Yönetimsel mobing davranışları (K9, K6, K10, K1, K2)	5
	Kişisel Nedenler	Kod 1: İlişki/Evlilik (K4, K8, K11)	3
		Kod 2: Ailevi nedenler (K4, K10, K11)	3

Araştırmada, öğretmenlerin tükenmişlik algılarıyla ilgili bulgular incelenmiştir. 'Öğretmenlerin tükenmişlik algıları nedir?' sorusuna cevap aranmıştır. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda duyarsızlaşma, düşük başarı hissi ve duygusal tükenme gibi unsurlar bu bulgular arasında öne çıkmıştır. Duyarsızlaşma durumunda, ders yükünün fazlalığı, yönetimsel baskı ve çalışanlar arası iletişim eksikliğinin (f=3) etkili olduğu belirtilmiştir. Düşük başarı hissinde ise kişisel yetersizlik hissi (f=4), yüksek beklenti (f=4) ve haksız rekabet (f=3) önemli faktörler olarak öne çıkmıştır. Duygusal tükenme durumunda ise stres (f=5) en önemli etken olarak vurgulanmıştır. Bu bulgular, öğretmenlerin tükenmişlik

durumlarını anlamak ve bu konuda gerekli önlemleri almak açısından önemlidir. Konu ile ilgili bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K1: 3.Sınıfta geçen yıl dersleri çok iyi yürütürken bu sene çok yoğun ve koştura koştura dersleri işlemek durumunda kalıyorum. Bazı konuları yetiştiremediğimden geçiştirmek zorunda kalıyorum. Geçiştirmek zorunda kalmak beni de kötü etkiliyor. Kendimi yetersiz gördüğüm anlar oluyor tabi.

K2: Okul öncesi eğitimde eğitimin başlangıcı veliler olmalıyken biz veliler tarafından bakıcı muamelesi görüyoruz. Olmayan bu farkındalık ne yazık ki idarede de var. Diğer kademelerin herhangi bir şeye ihtiyacı olduğunda hemen giderilirken biz ikinci plana atılıyoruz. Buna rağmen yine en çok azarı biz işitiyoruz. Velilerin şikâyetlerinde idare genelde veliden taraf oluyor.

K3: Çalışma arkadaşlarımla iletişim problemi yaşadığımı çok net ifade edebilirim. En azından idareci konumunda olan meslektaşlarımla. Çok defa problemleri aşmaya çalışmalarında duvarla karşılaştım.

K10: Okulda birçok şeyle boğuşuyoruz. İdarenin saçma istekleri, öğrencilerin şımarıklıkları, velilerin gereksiz şikâyetleri. Tüm bunlara rağmen dersleri, konuları yetiştirmeye çalışıyoruz. Öğretmen camiasının erken yaşlanmasının bence en önemli sebebi yaşadıkları bitmek bilmeyen strestir.

Araştırmada, öğretmenlerin tükenmişlik algılarına yönelik güçlükler ve olumsuz düşünceler incelenmiştir. 'Öğretmenlik ile birlikte yoğun insan-emek mesleği icra ediyorsunuz. Mesleki açıdan karşılaştığınız güçlükler nelerdir?' sorusu sorulmuş ve katılımcılar, öğrencilerin duyarsızlığı/ilgisizliği (f=6), yönetsel mobbing davranışları (f=5) ve ailevi ile kişisel nedenlerin (f=6) önemli olduğunu belirtmişlerdir. Elde edilen bulgular, öğretmenlerin derse olan ilgi ve duyarsızlık düzeyi ile birlikte, okuldaki öğretim sürecinde mobbing olarak algılanan yönetici davranışlarının tükenmişlik konusunda en önemli güçlükler olduğunu göstermektedir. Bu durum, öğretmenlerin karşılaştığı zorlukları anlamak ve bu sorunların üstesinden gelmek için önemli bir adımdır. Konu ile ilgili bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K11 Öğrencilerin sınıfta kalır mıyım endişeleri yok. Disiplinsiz davranışlara karşı ciddi bir yaptırımımız kalmadı. Öğrenciler yatarak bile geçiyorum zaten modundalar. Dolayısıyla bu kafadaki öğrencileri eğitip topluma kazandırmak çok zor oluyor.

K9: Balık baştan kokar derler hani başımızdaki yöneticilere bakınca eğitimin bu seviyelerde olması çok da şaşırtmıyor. Adamların kişisel egolarıyla, despot yönetim anlayışlarıyla, en iyi ben bilirim kafalarıyla mücadele ederken eğitimci kalabilmek çok zor oluyor.

K7: 3 yaşında kızım var. Çocuk yetiştirmenin ne denli zor olduğu herkesin malumu. Ciddi zaman-emek istiyor. Sınıfımda 12 4-6 yaş arası öğrencim var. Hem zihnen hem bedenen beni bitiriyor, yetiştiremiyorum.

Tablo 3. Katılımcıların Çözüm Önerilerine İlişkin Görüşleri

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Kişisel Öneriler	Kod 1: İletişimi canlı tutmak (K10, K3, K6)	3
		Kod 2: Değerli/Önemli Hissettirilme İhtiyacı (K3, K4, K5, K8, K10, K12)	6
	Resmi/Fiziki Öneriler	Kod 1: Öğretmenlik mesleğine saygınlık kazandırılması (K1, K5, K7, K8, K12)	5
		Kod 2: Ödüllendirilmek/Takdir edilmek-Onore edilmek (K9, K4, K5, K10)	4

Öğretmenlik mesleğini daha sağlıklı yürütebilmek için mevcut zorluklara çözüm önerileriniz var mı?" sorusu sorulmuş ve katılımcıların tükenmişliği azaltmak için önerdikleri çözümler incelendiğinde, kişisel öneriler ve resmi/fiziki öneriler şeklinde görüşler belirtilmiştir. Bu öneriler altında kendilerini değerli ve önemli hissettirme($f=6$), öğretmenlik mesleğine saygınlık kazandırma ($f=5$), ödüllendirme/takdir etme($f=4$) ve iletişim($f=3$) gibi çözümler ifade edilmiştir. Katılımcı öğretmenlerin çözüm önerilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, kendilerini önemli ve değerli hissedecek davranışlara ve bir ortamda çalışmak istediklerini, böyle bir ortamda çalıştıklarında tükenmişlik konusunda çok sorun yaşamayacaklarına inandıkları söylenebilir. Bu çözüm önerilerinin bazılarının öğretmenler tarafından uygulanabileceği, bazılarının toplumun algısıyla ilgili olduğu ve bazılarının ise yöneticiler ve politika yapıcılar tarafından benimsenmesi gereken başlıklar olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K10: İnsanınız sonuçta inişlerimiz çıkışlarımız oluyor. Biz öğretmenler olarak dertlerimizi paylaşabilmeliyiz, birbirimize dayanak olmalıyız. Yüzü asık öğretmen tüm çalışma arkadaşlarını etkileyebiliyor. Bence uygun iletişim kanallarını sürekli açık bırakabilmeli ve çözümü kendi aramızda bulabilmeliyiz.

K3: Öğretmenlerin çoğunun psikolojisi bozuk. İnsanca yaşamdan uzak bir yaşam içinde hayatta kalmaya, kendini idame etmenin ve bu şartlarda öğrencilerine faydalı olma mücadelesi içinde. Bu gibi kaygılı ve verimsiz şekilde, değer görmeden mesleğini devam ettiriyor. Toplumda onca fedakârlıklara rağmen değerimiz yeterince bilinmiyor.

K1: Üzerimizde çok fazla sorumluluk var. Veli, öğrenci, idare baskıları. Tüm bu olumsuz ortamların yok edilmesi gerekiyor. Öğretmenlik mesleğinin eskisi gibi saygınlığının olması için politika yapıcılara iş düşüyor.

K9: Velilerin, öğrencilerin ve hatta öğretmen üstü pozisyonlarda olan yönetici ve birimlerin öğretmene hak ettiği saygıyı göstermesi gerektiğini düşünüyorum. Yaptığımız, harcadığımız, ortaya koyduğumuz tüm emeğin karşılığını görmek istiyoruz.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Öğretmenler arasında sıklıkla gözlemlenen tükenmişlik olgusunun nedenleri, etkileri ve bu sorunun üstesinden gelmek için yapılması gerekenlerin belirlenmesi, araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Araştırmada, öğretmenlerin tükenmişlik algılarına yönelik bulgularda duyarsızlaşma, düşük başarı hissi ve duygusal tükenme öne çıkmıştır. Duyarsızlaşma durumunda, ders yükünün fazlalığı, yönetsel baskı ve çalışanlar arası iletişim eksikliğinin ($f=3$) etkili olduğu ifade edilmiştir. Düşük başarı hissinde ise kişisel yetersizlik hissi ($f=4$), yüksek beklenti ($f=4$) ve haksız rekabetin ($f=3$) önemli olduğu söylenebilir. Duygusal tükenmede ise stres ($f=5$) en önemli etken olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, öğretmenlerin karşılaştığı zorlukların çeşitli boyutlarını vurgulamaktadır. Ders yükünün artması, yönetsel baskının hissedilmesi ve iş arkadaşlarıyla iletişim eksikliği gibi faktörler, öğretmenlerin duyarsızlaşma yaşamasına neden olabilmektedir. Kişisel yetersizlik hissi, yüksek beklentilerin karşılanamaması ve haksız rekabet algısı da düşük başarı hissinin etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin stresle başa çıkma yetenekleri, duygusal tükenme düzeylerini etkileyen belirgin bir faktördür. Durak ve Seferoğlu (2017) öğretmenlerin disiplin sorunları ve sınıf yönetimiyle ilgili problemlerin yaşanmasının tükenmişlik duygusu hissetmelerinin en önemli nedenleri olduğu sonucuna varmıştır. Akman vd. (2010) ise araştırma sonucunda bazı değişkenlere bağlı olarak, öğretmenlerin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı boyutlarında değişen ağırlıklarla tükenmişlik yaşadıklarını bulmuştur. Bu sonuçlar, öğretmenlerin iş stresiyle başa çıkma stratejilerinin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Öğretmenlerin tükenmişliği üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, Aksu ve Baysal (2005) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin duygusal tükenme boyutunda yaşadıkları tükenme, duyarsızlaşma yönünde yaşadıkları tükenmeden algı açısından daha yüksek bulunmuştur. Yaptığımız çalışmada da tükenmişliğin alt boyutları içinde özellikle duygusal tükenmenin yoğun olarak öne çıkması, her iki çalışmanın birbirini desteklediğini göstermektedir. Akyürek (2020) öğretmenlerin tükenmişlik durumuna ilişkin algılarına yönelik olarak; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı boyutlarında çok nadir düzeyinde olduğunu, öğretmenlerin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıdaki tükenmişliği az yaşadıklarını ifade etmiştir. Seferoğlu, Yıldız ve Yücel (2014) tarafından yapılan bir çalışmada öğretmenlerin tükenmişliği yaşama biçimlerinin 'yaş, cinsiyet, mesleki kıdem, eğitim durumu, çalışılan okul türü' gibi değişkenlerle farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tükenmişlik olgusuyla ilgili elde edilen sonuçlar, yoğun insan-emek mesleği yürüten ve ciddi mesai harcayan öğretmenlerin çeşitli sebeplerle tükenmişlik yaşayabileceğini göstermektedir. Ders yükü, yönetsel baskı, iletişim problemleri, yetersizlik hissi, yüksek beklentiler, stres, haksız rekabet gibi faktörler, tükenmişliği ortaya çıkaran ve bu duygu durumlarının sıklığını artıran etkenler olarak belirlenmiştir. İnsanlarla yoğun iletişim gerektiren mesleklerde tükenmişlik riskinin daha yüksek olduğu bilinmektedir. Öğrencileri bilişsel, kişisel ve duygusal açılarından şekillendirip topluma ve geleceğe hazırlamayı kendilerine görev edinen öğretmenlerin, mesleklerini icra ederken tükenmişlik yaşama olasılıkları oldukça yüksektir. Gündüz (2005) yaptığı çalışmada tükenmişlik ile ilgili olarak, çalışma alanı ne olursa olsun iş ortamındaki desteğin önemli bir etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuç araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Karadaş ve Özgün (2023) yaptığı çalışmada öğretmenlerin tükenmişlik, mutsuzluk gibi örgütsel stres kaynaklı faktörlere maruz kalmalarının, çalıştıkları kuruma ve mesleklerine karşı yabancılaşmalarına yol açabileceğini belirtmektedir. Öğretmenlerin mesleki motivasyonunu ciddi şekilde azaltan,

verimliliği düşüren ve meslektaşlarıyla, öğrencileriyle, çevresiyle ve ailesiyle iletişimini önemli ölçüde kısıtlayan tükenmişlik ise üzerinde ciddi bir şekilde durulması gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada, öğretmenlerin tükenmişlik algılarına yönelik güçlük ve olumsuz düşünceler konusunda, öğrencilerin duyarsız veya ilgisiz davranışları (f=6), yönetsel mobbing davranışları (f=5) ve kişisel nedenler arasında ailevi faktörler (f=6) öne çıkmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, öğrencilerin derse olan ilgi eksikliği ve duyarsızlığının yanı sıra, okuldaki öğretim sürecinde mobbing olarak algılanan yönetici davranışlarının öğretmenler açısından tükenmişlik açısından en önemli güçlükler olduğunu ortaya koymaktadır. Cemaloğlu ve Şahin (2007) yaptıkları araştırmada öğretmenlerde duyarsızlaşmanın daha fazla olduğu, öğrenci sayısının, öğretmenlerin üstlerinden takdir görmelerinin, öğretmenlerin mesleki verimliliklerini değerlendirmelerinin, mesleklerini isteyerek yapmalarının, öğretmenlikten duydukları manevi doyumun duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıyı etkilediğini saptamıştır. Bu sonuç araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Bu sonuçlar, öğretmenlerin mesleklerini icra ederken karşılaştıkları zorlukları ve duygusal yıpranmayı anlamamıza yardımcı olmaktadır. Öğrencilerin derse olan ilgisizliği ve duyarsızlığı, öğretmenlerin motivasyonunu düşürebilir ve tükenmişlik hissini artırabilir. Benzer şekilde, yönetsel mobbing davranışlarına maruz kalmak da öğretmenlerin iş memnuniyetini azaltabilir ve duygusal tükenmeyle ilişkilendirilebilir. Ailevi faktörlerin de tükenmişlik üzerinde önemli bir etkiye sahip olması, öğretmenlerin iş-yaşam dengesini sağlamalarını zorlaştırabilir ve mesleki performanslarını etkileyebilir. Bu nedenle, öğretmenlerin desteklenmesi ve çalışma ortamlarının iyileştirilmesi, tükenmişlik hissini azaltılması ile öğretmenlerin daha etkili bir şekilde öğrencilere rehberlik etmeleri sağlanabilir.

Araştırmada tükenmişliği azaltmak için elde edilen sonuçları incelediğimizde, bunları öğretmenlerin doğrudan yapabilecekleri eylemler ve özellikle okul yöneticileri ile bakanlık düzeyinde alınması gereken önlemler olmak üzere iki ana gruba ayırabiliriz. Okul yöneticilerinin öğretmenler üzerinde olumsuz etkileri minimuma indirecek adımlar atması gibi bakanlık düzeyinde de alınması gereken önlemler bulunmaktadır. Okul yöneticilerinin olumlu iletişim kanallarını açık tutmaları, öğretmenler üzerindeki yüksek beklentileri dengelemeleri ve mobbing gibi duygusal sorunlara neden olan süreçleri ele almaları önemlidir. Bakanlık düzeyinde ise meslek itibarının artırılması, öğretmenlerin mali ve sosyal haklarının iyileştirilmesi, ayrıca yoğun müfredat programlarının gözden geçirilmesi gibi önlemler öğretmenlerin tükenmişlik yaşama riskini azaltmak için gereklidir.

Öğretmenlerde tükenmişliği tetikleyen faktörler arasında öğrencilerin amaçsızlık ve disiplinsiz davranışları önemli bir rol oynamaktadır. Bu durumlarla başa çıkabilmek için sınıfta kalma politikasının yeniden gözden geçirilmesi, okul disiplin kurullarının yetkilerinin artırılması, yöneticilerin öğretmenleri dinlemesi ve saygı duyması, okulların demokratik bir şekilde yönetilmesi ve öğretmenlerin fikirlerine saygı gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca, velileri bilinçlendirici çalışmaların yapılması ve öğretmenleri baskı altına alan tavırların sonlandırılması da önemlidir. Öğretmenlerin tükenmişlik yaşamalarının, mesleklerini icra ederken karşılaştıkları zorluklarla yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Bu durum, eğitim sisteminde yapısal ve kültürel değişikliklerin önemini vurgulamaktadır. Öğretmenlerin mesleki motivasyonlarını artırmak ve tükenmişliği azaltmak için çeşitli önlemler alınmasının gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde eğitim sisteminin temelini oluşturan öğretmenlerin tükenmişlik yaşamalarını azaltmak için alınması gereken önlemlere özel önem verilmelidir. Öğretmenlerin tükenmişlik durumlarını anlamak ve önlem almak, sağlıklı bir eğitim ortamı sağlamak için önemlidir.

Çalışma sonucunda, öğretmenlerin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük başarı hissi gibi tükenmişlik belirtileri yaşadığı tespit edilmiştir. Öğretmenlerin tükenmişliklerinin altında ders yükü, yönetimsel baskı, iletişim problemleri, yetersizlik hissi gibi çeşitli faktörlerin etkili olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, sağlıklı toplumların gelişimi sağlıklı öğretmenlerle mümkündür. Öğretmenlerde tükenmişliği azaltmak ve sağlıklı bir çalışma ortamı oluşturmak için aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir. Bu önerilerin uygulanması, öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini azaltabilir ve daha sağlıklı bir öğretmen çalışma ortamı oluşturabilir.

1. Destekleyici Bir İş Ortamı Sağlama: Okul yöneticileri, öğretmenlere destek olmalı, onların duygusal ve profesyonel ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Öğretmenlerin sorunlarını dinlemeli ve çözüm için çaba göstermelidir.
2. Duygusal ve Psikolojik Destek: Okullarda danışmanlık hizmetleri sunularak, öğretmenlere duygusal ve psikolojik destek sağlanmalıdır. Bu destek, stresle başa çıkma ve duygusal zorluklarla baş etmelerine yardımcı olabilir.
3. Eğitim ve Gelişim Fırsatları: Öğretmenlere sürekli eğitim ve gelişim fırsatları sunularak, mesleki becerilerini güçlendirmeleri ve motivasyonlarını artırmaları sağlanmalıdır.
4. İş Yükünü Dengeleme: Okul yöneticileri, öğretmenlerin iş yükünü dengede tutmak için gerekli önlemleri almalıdır. Aşırı ders yükü, tükenmişliği artırabilir, bu nedenle ders programları ve müfredat gözden geçirilmelidir.
5. İyi İletişim: Okul yöneticileri ve öğretmenler arasında açık ve etkili iletişim sağlanmalıdır. Problemler hakkında konuşulmalı, öğretmenlerin fikirleri ve önerileri değerlendirilmelidir.
6. İyileştirilmiş Çalışma Koşulları: Öğretmenlerin çalışma koşulları iyileştirilmeli, fiziksel ve sosyal ortamları destekleyici hale getirilmelidir. Rahat ve güvenli bir çalışma ortamı, öğretmenlerin motivasyonunu artırabilir.
7. Takdir ve Ödüllendirme: Öğretmenlerin başarıları takdir edilmeli ve ödüllendirilmelidir. Bu, öğretmenlerin kendilerini değerli hissetmelerini sağlayarak tükenmişliği azaltabilir.
8. Velilerle İş Birliği: Velilerle iş birliği ve iletişim önemlidir. Veliler, öğrencilerin eğitimine destek olmalı ve öğretmenlerle iş birliği içinde çalışmalıdır.

Kaynakça

- Akman, B., Taşkın, N., Özden, Z., Çörtü, F. (2010). Okul Öncesi Öğretmenlerinde Tükenmişlik Üzerine Bir Çalışma. *İlköğretim Online*. 9(2), 807-815.
- Aksu, A., Baysal, A., & Okulu, R. Ü. P. M. Y. (2005). İlköğretim Okulu Müdürlerinde Tükenmişlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 41(41), 7-24.
- Akyürek, M. İ. (2020). Öğretmenlerde tükenmişlik. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(37), 35-47.
- Avcı, Ü. ve Seferoğlu, S.S. (2011). Bilgi Toplumunda Öğretmenliğin Tükenmişliği: Teknoloji Kullanımı ve Tükenmişliği Önlemeye Yönelik Alınabilecek Önlemler. *Akdeniz Araştırmaları Dergisi*. 9:13-26.

- Berg, B. L. & Lune, H. (2019). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Konya: Eğitim yayınevi
- Cemaloğlu, N. ve Şahin, D. E. (2007). Öğretmenlerde Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 2: 465-484.
- Creswell, J. W. (2021). **Educational Research: Planing, Conducting and Evalvatig Quantitative**. Prentice Hall Upper Saddle River, NS.
- Durak, H. Y., ve Seferoğlu, S. S. (2017). Öğretmenlerde Tükenmişlik Duygusunun Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 37(2), 759-788.
- Eray, GK, Kaya, A. ve Karadaş, H. (2021). Örgütsel sessizliğe ilişkin öğretmen algıları. **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9(2), 219-240. <https://doi.org/10.53586/susbid.992144>
- Girgin, G. (2011). Bir Grup İlköğretim Öğretmeninde Tükenmişlik Sendromu. **Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi**, 31:602-608.
- Gündüz, B. (2005). İlköğretim Öğretmenlerinde Tükenmişlik. **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1(1), 152-166.
- Karadaş, H., & Özgün, N. (2023). Öğretmenlerin Örgütsel Stres ile İşe Yabancılaşma Düzeylerinin İncelenmesi. **Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi**, 8(1), 93-112. <https://doi.org/10.46628/itbhssj.1249621>.
- Karasar, N. (2023). **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler**. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, V., ve Özhan, K.Ç. (2012). Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkisi: Turist Rehberlerinin Üzerine Bir Çalışma. **Çalışma İlişkileri Dergisi** 2: 109-130.
- Maslach, C.& Schaufeli, W. B. & Leiter, M. P. (2001). *Job Burnout*. Annu. Rev. Psychol., 52: 397-422.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The Measurement of Experienced Burnout. **Journal of Organizational Behavior**, 2(2), 99-113.
- Patton, M. Q. (2014). **Qualitative Research & Evaluation Methods**. Thousand Oaks, CA:Sage.
- Schwab, R.L., Jackson, S.E. ve Schuler, R, S. (1986). Educator burnout: Sources and consequences, **Educational Research Quarterly**, 10 (3), 14-29.
- Seferoğlu, S. S., Yıldız, H., & Yücel, Ü. A. (2014). Öğretmenlerde Tükenmişlik: Tükenmişliğin Göstergeleri ve Bu Göstergelerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. **Eğitim ve Bilim**, 39(174), 348-364.
- Şıklar, E., & Tunah, D. (2012). çalışanların tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi: eskişehir örneği. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (33), 75-84.
- Tang, C. S. K., Au, W. T., Schwarzer, R., & Schmitz, G. (2001). Mental health outcomes of job stress among Chinese teachers: Role of stress resource factors and burnout. **Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior**, 22(8), 887-901.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. 8. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yücel, G. F. (2006). **Öğretmenlerde Mesleki Tükenmişlik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı**. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE.

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2024, 5(1), s. 68-79.

Kasımiye Medresesi'nin Tarihi ve Kültürel Değeri

Lisans Öğrencisi Nilgün FIRAT

Kasımiye Medresesi'nin Tarihi ve Kültürel Değeri**Nilgün FIRAT¹****Özet**

Medreseler, İslam dünyasında eğitim ve bilginin yayılmasında merkezi bir rol oynamıştır. Bu kurumlar, dini ilimlerin yanı sıra matematik, astronomi ve felsefe gibi çeşitli bilim dallarında eğitim vererek, kültürel ve bilimsel gelişmelerin önünü açmışlardır. Mardin, bu tarihi eğitim kurumlarının güzel örneklerine ev sahipliği yapmakta olup şehrin kendine has mimari dokusunu ve kültürel mirasını bu medreseler aracılığıyla sergilemektedir. Kasımiye Medresesi, Mardin'in en dikkat çekici tarihi yapılarından biridir. Artuklu ve Akkoyunlular dönemlerinde inşa edilen bu medrese, mimari yapısı, taş işçiliği ve süslemeleriyle ünlüdür. Eğitim kurumu olarak kullanılmasının yanı sıra, bölgenin bilim ve din eğitimi merkezi olarak da hizmet vermiştir. Kasımiye Medresesi'nin avlusundaki havuz ve kubbeleri, Mardin'in en çok ziyaret edilen yerlerinden biri haline gelmiştir ve şehrin kültürel değerini artırmaktadır. Bu makale, Kasımiye Medresesi'nin tarihi sürecini, mimari özelliklerini ve kültürel etkilerini ele alarak, eserin toplumsal hayattaki yerini irdelleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Medrese, Kasımiye Medresesi, Sultan Kasım.

The Historical and Cultural Value of Kasımiye Madrasa**Abstract**

Madrasas played a central role in the spread of education and knowledge in the Islamic world. These institutions paved the way for cultural and scientific developments by providing education in various branches of science such as mathematics, astronomy and philosophy as well as religious sciences. Mardin is home to beautiful examples of these historical educational institutions and exhibits the city's unique architectural texture and cultural heritage through these madrasas. Kasımiye Madrasa is one of the most remarkable historical buildings of Mardin. Built during the Artukid and Akkoyunlu periods, this madrasa is famous for its architectural structure, stonework and decorations. In addition to being used as an educational institution, it also served as a centre of science and religious education in the region. The pool and domes in the courtyard of the Kasımiye Madrasah have become one of the most visited places in Mardin and increase the cultural value of the city. This article examines the historical process, architectural features and cultural impacts of the Kasımiye Madrasah and explores its place in social life.

Keywords: Mardin, Madrasa, Kasımiye Madrasa, Sultan Kasım.

¹ Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, nilgunfirat63@gmail.com, ORCID ID: 0009-0009-7599-4947.

Giriş

Anadolu coğrafyası, jeopolitik konumu ile zengin iklimi sayesinde sayısız uygarlığa ev sahipliği yaparak, zengin bir sosyal, kültürel ve iktisadi mozağin teşekkülünü sağlamıştır. Bu mozağın kümülatif parçalarını oluşturan medeniyetler ise bıraktıkları eserlerle tarih sahnesinde dikkat çekmişlerdir. Her köşesi tarihi eserlerle çevrili olan Anadolu, eski çağdan günümüze derin bir sosyo-kültürel hazineyi içerisinde barındırarak cazibesini arttırmaktadır. Bu cazibenin yegâne parçası olan Mardin, Mezopotamya'nın kesişim noktasında olması hasebiyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, hem Anadolu hem de Mezopotamya olmakla çift taraflı medeniyet halkasından beslenmiştir. Bu durum, Mardin'in çok kültürlü bir yapıya evrilmesini sağladığı gibi her alanda olduğu üzere mimari anlamda da dikkatleri üzerinde toplamış, şehrin silüetini şekillendiren ve ona özgün bir kimlik kazandıran camiler, kiliseler ve manastırların dışında medreseler de Mardin'in manevi mimarisinin temel taşı haline gelmiştir.

İslam medeniyetinin önemli müesseselerinden biri olan medreseler, geçmişten günümüze bilgi ve kültür aktarımında köprü görevi görmüş, ilim ve sanatın gelişimine katkıda bulunarak hem dini hem de dünyevi ilimlerin öğretilip yayıldığı kurumlar olmuştur (Tetik, 2018: 67-71). “Medrese” kelimesi, Arapça 'da “ders” anlamına gelen “dirâse” kökünden türemiş ve eğitim verilen mekânları ifade etmek için kullanılmıştır (Bozkurt, 2003: 323-324). Bu kurumlar, bilginin korunması ve yayılmasında kilit bir rol oynamış, modern eğitim sistemlerinin temellerini atmıştır. İslam medeniyetinin ulaştığı coğrafyalarda kurulan medreseler, zengin tarihi ve kültürel mirasın canlı örnekleri olarak, şehrin manevi ve entelektüel yaşamında merkezi bir yer tutmuştur. Kasımiye Medresesi de örneklerden yalnızca birisidir. Artuklular tarafından başlatılan ve Akkoyunlular döneminde tamamlanan Kasımiye Medresesi, Mardin'in sosyo-kültürel tarihine derinlemesine işlenmiş, zamanı aşan bir mücevher olarak günümüze kadar ulaşmıştır (Altun, 1978: 277; Atalan, 2008: 307). Bu yapı, mimari özellikleri ve tarihsel bağlamıyla, bölgenin kültürel zenginliğine katkıda bulunan bir eğitim ve bilim merkezi olarak hizmet vermiştir.

Geçmişten günümüze kadar ulaşan mimari yapılar, bir kentin kimliğini ve niteliğini yansıttığı üzere şehrin tarihi ve kültürel mirasının temel taşlarını oluşturmaktadır. Bu değerli birikimlerin korunması, gelecek nesillere aktarılması ve mevcut kültürün yaşatılması, fiziksel ve sosyal sürdürülebilirlik açısından her yönüyle incelenmesi gereken bir süreçtir. Yapıların yeniden işlevlendirilmesi, ekonomik ve sosyo-kültürel değişimler için önemli bir etkidir. Yeniden işlevlendirme, tarihi ve kültürel varlıklarımızı korumanın yanı sıra, geleceğe örnek oluşturacak ve kültürel değerlerimizin müstakbel kuşaklara aktarılmasını sağlayacak bir yöntemdir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007: 207). Bu çalışmada, Kasımiye Medresesi'nin tarihi süreç içerisindeki gelişimi ve mimari özellikleri incelenerek kültürel etkileri bölgesel bazda değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Şehir Tarihi

Mardin, Anadolu'nun güneyi ve Mezopotamya'nın kuzeyinde olmakla iki bölgenin sınırlarının iç içe geçtiği bir yerde konumlanmıştır. Şehrin ne zaman ve nasıl kurulduğuna dair kesin bilgiler mevcut olmadığı gibi ismi hakkında da çeşitli rivayetler haizdir. Bunları sıralayacak olursak eğer Ermenice'de “Merdin”, Süryanice 'de “Merdo” (Kaleler) ve Arapça 'da “Mardin” olarak aktarılmıştır. Fakat Metropolit Hanna Dolebeni, şehrin en eski adının “Ardobe” olduğunu ve bu ismin Asur tarihine dayandığını belirtir (Dolebeni, 1972: 17-18). Yazılı kaynaklarda ise Mardin ismi, ilk kez 4. yüzyılda Antakyalı Tarihçi Ammianus Marcellinus tarafından kaydedilmiştir. Buna göre Marcellinus, “Maride” ve “Lorne” kaleleri arasında geçen Nusaybin yolunu tarif ederken, “Maride”nin Mardin, “Lorne”nin ise aynı

bölgede bulunan İzala dağında bir kale olduğu aktarmıştır (Marcellinus, 1935: 562, Efeoğlu, 2022: 90). Bazı çağdaş araştırmacılar, Mardin isminin savaşçı olarak bilinen Marde kavmiyle ilişkili olduğunu ve bu kavmin İran hükümdarı Erdeşir tarafından bölgeye yerleştirildiğini öne sürerken, halk arasında şehrin gerçek adının “Merdin” olduğu ve “kaleler” anlamına geldiği yaygın bir görüştür (Taştımir, 2003: 43-44).

Mardin adının kökeni üzerine oluşan çeşitli rivayetler, şehrin sadece bir yerleşim yeri olmadığını, aynı zamanda birçok medeniyetin buluşma noktası ve zengin bir tarihi mirasa sahip olduğunu vurgular. Bu mütenevvi bilgiler, Mardin'in tarih öncesi dönemlerden itibaren önemli bir kültürel ve stratejik merkez olduğunu göstermektedir.

Antik dönem kaynaklarında sıkça adı geçmese de Asur kitabelerinde Tur Abdin ve Masius dağları “Kasıra Dağları” olarak anılmıştır. Arkeolojik bulgular, bölgenin M.Ö. 4. binyıla kadar uzanan köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir (Efeoğlu, 2022: 90). Bölgede M.Ö. 3000'lerden itibaren Hurri, Hurri-Mitanni, Asur, Med, Babil gibi çeşitli krallıklar egemenlik kurmuş, stratejik konumu nedeniyle Mardin, 7. yüzyıl ortalarına kadar Roma-Part ve Bizans-Sasani devletleri arasındaki siyasi ve askeri mücadelelerin odak noktasında yer almıştır (Taştımir, 2003: 44). Hicri 19. yılına gelindiğinde İyaz b. Ganım komutasındaki Müslüman orduları, Tur Abdin ve Dara bölgeleriyle birlikte Mardin'i barışçıl bir şekilde fethederek İslam topraklarına katmıştır (Belazuri, 2013: 204).

Malazgirt Savaşı'ndan sonra artan Türkmen göçleri, Selçuklu Sultanı Melik Şah'ın 1086 yılında bölgeyi fethetmesiyle devam etmiş, sultanın vefatından sonra Artuk Bey'in oğullarından Necmeddin İlgazi tarafından 1106 yılında ele geçirilmiştir. Artuklu hakimiyetinin artışıyla beraber Mardin'de Artuklular devri başlamıştır (Şahin, 2022: 39-40; Öztürk, 1991: 8; Minorsky, 1997: 318).

Artuklu Beyliği dönemi boyunca Mardin, Timur'un gerçekleştirdiği çeşitli istilalar nedeniyle tahribata uğramıştır. 1789-1843 yılları arasında yaşamış ve Mardin'de müftülük yapmış olan Abdüsselam Efendi'nin (2007) “Mardin Tarihi” adlı eserinde aktardığı üzere Timur, kaleyi ele geçiremeyeceğini anladığında şehirdeki camileri, minareleri, medreseleri, duvarları ve surları mümkün olduğunca yakıp yıkmıştır. Daha sonra şehri terk ederek Bağdat'a yönelmiştir. Timur'un Mardin'den ayrılmasının ardından, Artuklu hükümdarı Sultan İsa, yıkılan yapıları, camileri, medreseleri ve bazı hamamları ve evleri onarmaya başlamıştır. Timur'un ayrılışından altı yıl sonra Sultan İsa bin Melik Davut vefat etmiştir. Otuz bir yıl hükümdarlık yapan Sultan İsa, 1406 yılında vefat ettiğinde, kendi adını taşıyan ve günümüzde Zinciriye Medresesi olarak bilinen yapıya defnedilmiştir. Sultan İsa'nın ölümüyle birlikte tahta amcasının oğlu Melik Sait Şehabeddin Ahmet bin Melik Sait İskender bin Melik Salih Ekber geçmiştir. Tahta geçtiği dönemde yıkıma uğramış şehrin onarımını sürdürmeye çalışmış, ancak yaşamı buna yetmemiş ve çeşitli engeller nedeniyle Mardin'i tam anlamıyla imar edememiştir. Bu karışıklık içerisinde Karakoyunlu Türkmenlerinden Kara Mehmet'in oğlu Kara Yusuf, bölgedeki çevre yerleri kontrolü altına aldıktan sonra Mardin'e yaklaşmıştır. Bu durum, Artuklular için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Melik Salih, tehdidi ortadan kaldırmak için askerlerini hızla hazırlamış ve Kara Yusuf'un ordusuna karşı harekete geçmiştir. İki taraf arasında yaşanan şiddetli çatışmada Kara Yusuf, birçok askerini kaybederek Musul'a geri çekilmek zorunda kalmıştır. Musul'da güç toplayan Kara Yusuf, ikinci bir saldırı için harekete geçmiştir. Bu kez, Artuklu hükümdarı Melik Salih ve ordusunu ciddi şekilde zayıflatmıştır. Öyle ki, Melik Salih çatışma alanı Nusaybin'den kaçarak Büveyre Derbendi'nde sıkışmıştır. Karakoyunlular tarafından kuşatılan Artuklu ordusu büyük kayıplar vermiştir. Melik Salih, bir şekilde savaş alanından kaçarak Mardin Kalesi'ne sığınmayı başarmıştır. Kara Yusuf, iki yıl boyunca kaleyi kuşatma altında tutmuş ve çevre yerleri ele geçirmeye devam etmiştir. Sonunda, Melik Salih'in etrafındaki adamları da etkisiz hale getirilmiş ve Melik Salih'in gücü büyük ölçüde azalmıştır. Kuşatmaya daha fazla direnemeyen Melik Salih, son çare olarak barış yolunu seçmiş ve elçisini bir mektupla Kara

Yusuf'a göndererek anlaşma teklif etmiştir. Melik Salih anlaşma namesinde Kara Yusuf'a şu sözleri kaleme almıştır:

"Memleketimize göz dikmiş ve kıyamet günü hesabından korkmuyorsun. Her şeyi kendine helal görüyorsun. Her türlü zulümlerde bulunmuş, adamlarımızı öldürmüş ve mallarımızı talan etmişsin. Oysa bu topraklarda senin hiçbir hakkın yok. Yazık ki biz işimizi tamamen sana bırakıyor, senin yapacaklarına karşı Allah'tan yardım diliyoruz. Eğer kalede gözün varsa hilekârlardan olma. Aramızda artık barışı sağlayalım. Geçmiş geçmişte kaldı. Ancak benim şu şartım var; kendi kızlarından birini bana ver onunla evleneyim. Böylece senin şerrinden ve hilelerinden kendimi koruyabileyim. Mardin kalesine karşılık bana Musul hükümdarlığını ver. Bana zulüm ve ihanet yapmayacağına dair yemin et. Eğer bu taksimata razı olduysan anlaşmayı kabul ederim. Yok, eğer bu şartları kabul etmezsen ne hileler yapmak istiyorsan bende gereğini yaparım" (Abdüsselam Efendi, 2007: 60-61).

Kara Yusuf, koşulları kabul ederek Melik Salih ile kızını evlendirir ve Musul'un hükümdarı yapar. Buna rağmen, yeminine sadık kalmaz ve Melik Salih ile kızını zehirleyerek Musul'a gönderir. Varışlarından üç gün sonra, Melik Salih ve eşi aynı gün hayatını kaybeder. Üç yıl süren hükümdarlığının ardından Melik Salih, M.812 (1409) yılında vefat eder. Melik Salih'in ölümüyle, Mardin'deki Artuklu Beyliği'nin üç yüzyıllık egemenlikleri sona ermiştir (Abdülğani Efendi, 1999: 95-96; Abdüsselam Efendi, 2007: 59-62). Artuklular her ne kadar tarih sahnesinden ayrılmış olsa da mimari ve sanatsal açıdan zengin bir miras bırakmışlardır. Metal işçiliği ve tekstil sanatlarında önemli eserler üretmiş, Batı ile kurdukları temaslar neticesinde, eserlerinde zaman zaman Bizans ikonografisinin unsurlarını da görmek mümkündür.

Artuklu Beyliği'nin ardından bölgede Karakoyunlular hüküm sürmüştür. Karakoyunlular dönemi, hem Timur hem de Akkoyunlu istilalarıyla dolu çetrefilli bir dönemi başlatmıştır. 70 yıllık hükümdarlığın bitmesinden sonra Karakoyunlu devletinin ardından Mardin, Akkoyunlu egemenliğine girmiştir. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın bölgeyi ele geçirmesinin ardından, Mardin'in yönetimi kardeşi Cihangir Mirza'nın oğlu Kasım Paşa'ya devretmesiyle beraber Kasım Paşa, Timur istilalarının yarattığı tahribatı onarmak ve şehri yeniden imar etmekle görevlendirilmiştir. Sultan Kasım, 1494 yılından itibaren sikke basma, ferman yayınlama ve dış ilişkiler gibi bağımsız devlet işlevleriyle hareket ederek bağımsızlık yolunda adımlar atmıştır. "Kasım Sultan" veya "Kasım Paşa" olarak anılmasının nedeni, bağımsızlık idealleriyle kurguladığı yönetim biçiminden kaynaklanmaktadır (Tekin, 2007, 232; Çağlayan, 2017: 148).

Kasım Paşa'nın Mardin'deki hükümdarlık süresi 37 yıl sürmüştür. Bu dönemde, Timur istilaları ve Karakoyunlu ile Akkoyunlu arasındaki çatışmalar nedeniyle, kale dışındaki tüm şehir harabeye dönmüş ve Kasım Paşa bu yıkımı onarmakla meşgul olmuştur. Bu amaçla, Tebriz, Azerbaycan ve diğer yerlerden yaklaşık 80.000 aileyi toplayarak şehrin cami, hamam, çarşı ve evlerinin onarımını sağlamıştır. Şehir, güzel bir yapıya kavuşana kadar imar çalışmaları devam etmiştir. Ayrıca, 2 bin civarında köyün de imarını gerçekleştirmiştir. Kasım Paşa, şehrin dışında inşa ettirdiği medresede defnedilmiştir (Abdusselam Efendi, 2007: 71). 16. yüzyıla gelindiğinde Mardin, Yavuz Sultan Selim'in fetih hareketleri sonucu Osmanlı toprak bütünlüğüne dâhil edilmiştir (Göyünç, 1991: 32).

2. Kasımiye Medresesi

Kasımiye Medresesi, Kasım Paşa'nın Mardin'i yeniden imar etme çabalarının bir simgesi olarak yükselir. Timur istilasının ardından şehri eski ihtişamına kavuşturma görevini üstlenen Kasım Paşa, Tebriz, Azerbaycan ve diğer bölgelerden getirdiği ustalarla şehrin sosyal ve dini yaşamının kalbi olan camileri, hamamları, çarşıları ve evleri onarmıştır (Çağlayan, 2017: 150). Bu kapsamlı yeniden yapılanma süreci, şehrin sadece fiziksel yapısını değil, aynı zamanda kültürel ve eğitim hayatını da canlandırmıştır. Kasım Paşa'nın bu büyük

dönüşüm projesinin en önemli parçalarından biri olan Kasımiye Medresesi, o dönemde Anadolu coğrafyasının eğitim ve bilimin merkezi haline gelmiştir.

Medrese, şehrin güneybatısıyla dış tarafında yer alır. Birçok kaynak Albert Gabriel 'in medrese hakkında verdiği bilgilerden bahsederek medresenin, Artuklu hâkimiyetinin sonlarına doğru inşa edildiği veya Zinciriye Medresesinin inşa edilmesinden sonra, inşasının aynı mimar tarafından başlatılmış olduğu görüşünü öne sürerken, yapının Akkoyunlu Cihangir Mirza'nın oğlu Kasım Padişah tarafından tamamlandığı aktararak medrese adının Kasım Padişah'a atfedildiğini kaydetmektedir. (Gabriel, 1940: 35; Göyünç, 1991: 117; Sözen, 1981: 128-129; Altun, 1971: 99; Alper, 2005: 241). Ancak kesin bir bilginin olmaması ile birlikte kim tarafından ve ne zaman yapıldığına dair herhangi bir kitabenin bulunmamasından dolayı net bir kanıya varılamamıştır. Fakat medresenin mimari yapısından dolayı esasen Artuklu estetiğini yansıttığı görülmektedir. Yanı sıra Şehrin bu şekilde bayındır hale getirilmesi için Sultan Kasımın faaliyetlerini göz önünde bulundurulacak olursak medresenin onun döneminde inşa edilmiş olması da yüksek ihtimaldir. Bu ihtimali yüksek tutan veriler, bölgede yaşayan yerli halkın medreseyi Sultan Kasım'a ithaf etmesi ve sultan ile kız kardeşinin türbesinin burada bulunmasıdır. Sultan Kasım'ın burada defnedilmiş olması göz önünde bulundurulduğunda, Kasımiye Medresesi'nin inşasının Artuklu Beyliği'nden devralınmış olmasına rağmen Zinciriye Medresesine kıyasla daha görkemli bir yapıya sahip olması, binanın Akkoyunlu döneminde yapıldığını düşündürmektedir. Nitekim mescidi örten soğan tipi kubbe, Artuklu mimari yapısında görülmemiştir. Sultan Kasım'ın Mardin'in imarı için Tebriz ve Azerbaycan başta olmak üzere çeşitli yerlerden getirtmiş olduğu mimar ve ustaların yapının kubbesi ve mimarisinde etkili olduğu söylenilebilir (Çağlayan, 2017: 150). Bu durum medresenin Kasım Padişah döneminde yaptırıldığını ve dolayısıyla yapının Akkoyunlulara ait olduğunu ihtimalini yüksek kılmaktadır.

Kasım Paşa'nın son istirahatgâhı olarak bilinen bu medrese, geçmişten günümüze uzanan bir bilgi ve hikmet serüveninin tanığı olduğu gibi Mardin'deki en zengin vakfiyelere sahip yapılar arasında yer alır. Nejat Göyünç'ün (1991: 117) tahrirlerine göre, 1526 yılında medreseye ait 243 dükkân bulunmakta ve bunların 74'ü Kayseriye Bedesteninde yer almaktadır. Ayrıca, şehirde Kasımiye Hamamı ve çevre köylerde değirmenler gibi çeşitli yapılar da vakfiyenin gelir kaynakları arasındadır. Toplam geliri 141.082 akçeyi bulan vakfiye, medrese, zaviye ve mescidin giderlerini karşıladıktan sonra kalan miktarı devlete aktarmaktadır. 1540 yılında Diyarbakır'daki Sultan Kasım Vakfiyesi'ne ait 13 dükkânın eklenmesiyle yıllık gelir 199.631 akçeye yükselmiştir. Aynı yıl, medresenin gelirinden faydalanan üç önemli şahsiyetten bahsedilmektedir: Mevlana İnyetüddin günlük 15 akçe alırken, Mevlana Hüseyin Şirvani günlük 10 akçe ve Mevlana Mansur Münecim günlük 3 akçe almaktadır. Bununla birlikte medresenin iç mimari planında Hanefi ve Şafi mezheplerine ait ayrı mescitler dahi bulunmaktadır (Göyünç, 1991: 117-118; Aydın vd. 2019: 170).

Kasımiye Medresesi, mimari özgünlüğünü koruyarak, Birinci Dünya Savaşı'na kadar eğitim ve öğretim işlevini sürdüren tek yapı olmuştur. Asker konağı olarak da kullanılan medrese, 1960'lardan sonra 1974'te müze olarak Mardin Valiliğine tahsis edilmiş ve günümüze kadar ziyarete açık kalmıştır. 2007'deki onarım çalışmasından sonra mescidi ibadete açılan medrese, çeşitli etkinliklere ev sahipliği yaparak, Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği programlar, konserler, uluslararası Mardin Bienalleri, defileler ve sergilerle medresenin avlusu, geniş ve görkemli yapısıyla uyum sağlamaktadır (Çağlayan, 2017: 163-164).

2.1. Taş İşçiliği ve Medrese Mimarisi

Kasımiye Medresesi, Mardin'in güneyinde, Mezopotamya ovasına hâkim bir konumda, kesme ve yuvarlak taş kullanılarak inşa edilmiş etkileyici bir taç kapı ile ziyaretçilerini karşılar. Bu kapıdan geçildiğinde, kubbeli ve beşik tonozlu bir koridor, geniş ve kare şeklindeki avluya açılır. Avlu, sivri kemerli revaklarla çevrilidir ve kuzeyde yer alan sel

sebilli eyvan, suyunu avlunun ortasındaki havuza ulaştırır. Medrese, cami ile aynı portale sahip olmakla birlikte, her biri kendi başına duran bağımsız birimlerdir. Üst örtüler, tonozlarla kaplanmış, medrese, cami ve türbe bölümleri, mihrap çevreleri ve kapı içleri mukarnaslı nişlerle estetik bir yumuşaklık kazanmıştır. Kapı ve tonoz süslemeleri, kapalı mekânların dekorasyonu ile uyum içinde olup, dilimli kubbe ile sonlanan duvar payandaları, Mardin'in kendine has estetik hareketini yansıtır (Soyukaya vd. 2013: 152; Yeşilbaş, 2020: 238).

Yapının üst katı, alt katın planını yineleyerek mimari bütünlüğü sağlar. Medresenin avlusundaki büyük eyvan, sel sebilli kanallar vasıtasıyla havuzun merkezine su taşır. Revaklardan bazıları, yıldız şeklindeki işlemeli tonozlarla dikkat çeker ve bu detaylar, yapının zengin mimari süslemesine katkıda bulunur. İki teras üzerine inşa edilmiş olan iki katlı medrese, cami ve türbe, geniş bir külliye kompleksini oluşturur. Giriş cephesi, Aydınoğulları tarafından inşa edilen Selçuk İsa Bey Camii'ni andırır ve Suriye ile Memluk mimarisinin etkilerini barındırır. Renkli taş süslemeler ise, yapının güneyden aldığı estetik etkileri gözler önüne serer (Aslanpa, 1973: 194; akt. Çağlayan, 2017: 160). Mezopotamya ovasını ayaklar altına alan Kasımiye Medresesi'nin bu harikulade mimarisi, tüm tarihi yaşanmışlığa tanıklık eden bir ihtiyar misali boy göstermiştir.

Bir diğer dikkat çeken mimari tasarımlardan biri de güneşin doğuşundan batışına kadar her dersliğin doğal ışıktan en iyi şekilde yararlanmasını sağlayacak biçimde planlanmasıdır. Bu özellik, medresenin her cephesindeki eğitim alanlarının aydınlık ve kullanışlı olmasını garanti eder. Ayrıca derslik kapılarının yüksekliği, öğrencilerin hocalarının huzuruna girerken başlarını eğmelerini ve böylece saygı göstermelerini gerektirecek şekilde bir metreden biraz fazla olarak tasarlanmıştır. Bu tasarım detayı, eğitime ve öğretmene duyulan saygının, medresenin fiziksel yapısına işlenmiş olduğunu gösterir ve Kasımiye Medresesi'nin eğitim anlayışındaki derinliği ve öğrenci-hoca ilişkisine verilen önemi yansıtır. Bu özellikler, medresenin sadece bir eğitim kurumu olmanın ötesinde, aynı zamanda kültürel ve manevi değerleri de barındıran bir yapı olduğunu ortaya koyar.

2.2. Medrese Hakkındaki Rivayetler

Yazının olmadığı dönemlerde zengin bir mirası oluşturan rivayetler, geçmişten günümüze, dil ve tarih olmakla gelenek-görenek, örf-adet nosyonlarının canlı tutulmasını sağlamıştır. Bunlar, kimi zaman siyasi, sosyal, kültürel ve dinî olgular üzerinden de çeşitlenmiştir (Ugan ve Alak, 2012: 260-272). İşbu çeşitlilik, zengin kültürel mirasın müşahhas ürünlerini oluşturmuştur. Bu ürünler arasında bulunan Kasımiye Medresesi, yerel halkın rivayetleriyle sosyo-kültürel ile tarihi ehemmiyetini arttırmıştır.

İlk rivayet, medresenin avlusundaki havuzda akan su hakkındadır. Buna göre bu su, tasavvufi bir betimleme ile insan hayatının evrelerini temsil etmektedir: Çeşmeden çıkan su doğumu, döküldüğü yer gençliği, ince uzun oluk, olgunluğu ve havuzda toplanan sular, ölümü simgelemiştir. Bu suyun Mezopotamya toprağına dökülerek bitkilere hayat verdiği ve ölen her canlının bir şekilde tekrar ovada hayat bulacağına inanılır (Fındıkçı, 2018: 196-197). Bununla beraber Kasımiye Medresesi'nde yaşanan trajik olaylar, olağanüstü söylentilerin oluşmasını sağlamıştır. Rivayete göre, Kasım Paşa burada hunharca öldürülmüş ve kız kardeşi onun kanını feryatlarla medresenin eyvan duvarlarına sürmüştür. Bugün bile suyla yıkanınca belirginleşen bu izler, Kasım Paşa'nın kanının hüznü izleri olarak kabul edilir. Ayrıca, güneş ışınlarının duvarlara vurduğu anlarda, kızıl lekeler geçmişin bu acı verici hikâyesinin sessiz şahitleri olarak ortaya çıktığı ilaveten rivayet edilmiştir. Aynı muhtevaya sahip olan bir diğer rivayete göre Kemal Paşa adındaki bir askerin, İngiliz ve Fransız askerlerinin düzenledikleri baskın sonucunda çıkan savaşta öldürülerek, kanı duvara fışkırmış, suyun duvara atılmasıyla birlikte fışkıran kan izleri ortaya çıkmıştır (Balıkçı, 2019: 1027, 1032). Görüldüğü üzere bu rivayetler, benzer muhtevaya bağlı olarak gelişse de medresenin mistik

dokusuyla kültürel değerini arttırmaktadır. Böylelikle Kasımiye Medresesi'nin, gizemli yapısıyla hafızalardan silinmeyen bir iz bıraktığı söylenebilir.

Sonuç

Mardin, kuruluşundan bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yaparak bölgede zengin bir çeşitliliğin oluşumunu sağlamıştır. Bu oluşum, tarihi süreçlerde hâkim uygarlıkların geride bıraktıkları izlerle genişleyerek, sosyal, kültürel ve iktisadi yapının tekâmülünü hızlandırmıştır. Fakat tarihin farklı dönemlerinde gelişen hâkimiyet mücadeleleri, şehrin tahribatını arttırdığı gibi tarihî, kültürel ve dinî yapıların zedelenmesini etkilemiştir. Timur istilaları bu tahribatların önemli bir örneğini teşkil etmiştir. Ancak tarih sahnesindeki tahribatın ıslahı yine hâkim devletlerin varlığıyla gerçekleşmiştir. 15. yüzyılın ortalarında Akkoyunluların şehre hâkim olmasıyla beraber Mardin'de ciddi imar faaliyetleri başlamış, şehir bayındır hale gelmiştir. Bu imar faaliyetleri arasında bulunan Kasımiye Medresesi, Artuklu döneminden yarım kaldığı düşünülmüş, Akkoyunlular tarafından tamamlanarak ismini Kasım Padişah'tan almıştır. Ancak Sultan Kasım'ın imar faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda medresenin onun döneminde inşa edildiği kuvvetle muhtemeldir.

Kasımiye Medresesi aynı zamanda Mardin'in tarihi ve kültürel mirasını yansıtan, Mezopotamya ovasına hâkim, estetik ve eğitimsel değerleri mimari yapısında birleştiren, saygı ve öğrenimin taşa işlendiği bir medeniyet abidesi olmuştur. İhtişamlı kapısı, sivri kemerli revakları ve mukarnas süslemeleriyle dikkat çeken bu yapı, Suriye ve Memluk mimarisinin izlerini taşıyan giriş cephesi ve renkli taş detaylarıyla Mardin'in manevi silüetine katkıda bulunmuştur. Medrese, Mardin'in tarihi silüetinin yanı sıra Anadolu'nun kültürel mozağının en önemli parçalarından biri olarak yüzyıllardır ayakta durmaktadır. Geçmişten gelen bilgi ve hikmetin yanı sıra, kültürel diyalog ve buluşmaların da merkezi olmuş, günümüzde ise El Cezire Sanat Müzesi olarak hizmet vermiştir. Bu yapı, Mardin'in geleneksel mimarisinin en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilmekte ve şehrin kültürel mirasını ziyaretçilere sunmaktadır. Öyle ki medrese hakkında ortaya atılan rivayetler, yerel halkın medreseyle kültürel bütünlüğünün olduğunu yansıtmıştır. Medresenin taş duvarları ise Mardin'in zengin tarihini ve kültürünü temsil etmekle beraber her bir taşında farklı bir hikâye barındırmakta, bu hikâyelerin yaşatılması ve yeni nesillere aktarılması, medresenin korunmasının ve tanıtılmasının önemini daha da artırmaktadır. Ancak bugün, bu duvarlar üzerine yazılan yazılarla verilen zararlar, medresenin sadece fiziksel bütünlüğünü değil, aynı zamanda kültürel ve tarihi değerini de tehdit etmektedir. Her bir taşı Mardin'in zengin tarihini ve kültürünü temsil eden Kasımiye Medresesi'nin, bu tür tahribatlara maruz kalması gelecek nesillere aktarmamız gereken değerlerin korunmasına engel olunmaktadır. Bu durum, sadece Kasımiye Medresesi için değil, tüm tarihi yapılar için geçerli olan ve acilen ele alınması gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Abdülğani Efendi, (1999). **Mardin Tarihi** (Zengin, B. Haz.). Ankara: Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Abdüsselam Efendi, (2007). **Mardin Tarihi** (Güneş, H. H. Haz.). İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi.
- Ahmed b. Yahya El-Belâzurî, (2013). **Fütühu'l Büldân** (Fayda, M. Çev.). İstanbul: Siyer Yayınları.

- Alper, B., (2005). **Mercek Altında Bir Yapı: Sultan Kasım Medresesi, Taşın Belleği Mardin**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Altun, A., (1971). **Mardin'de Türk Devri Mimarisi**. İstanbul: Gün Matbaası.
- Altun, A., (1978). **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi**. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ammianus Marcellinus, (1935). **Roman History**. c.1, (Rolfe, C. J. Çev.). Cambridge: Harvard Universty Press.
- Arabacıoğlu, P., ve Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Değerlendirme Kavramı. **Megaron Dergisi**, 2(4). 204-212.
- Aslanpa, O., (1973). **Türk Sanatı II Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atalan, Ö., (2008). Artuklu Mimarisinin Anıtsal Mimarisinin Korunması Üzerine Model Yaklaşımı: Kasımiye Medresesi Örneği. (Özcoşar, İ. Ed.). **I. Uluslararası Artuklu Sempozyumu Bildirileri**. c.2, 305-314.
- Aydın, S., vd., (2019). **Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet**. İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları.
- Bozkurt, N., (2003). Medrese. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. (28), 333-338. Ankara.
- Çağlayan, M., (2017). **Mardin Ortaçağ Anıtları ve Yapım Teknikleri**. İstanbul: Hiper Yayınları.
- Çelik Balıkçı, Ş. (2019). Mardin'de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine. **Folklor/Edebiyat**. 25(100), 1023-1040.
- Dolebeni, H., (1972). **Tarihte Mardin** (Aydın, C. P. Çev.). İstanbul: Deyrulzafaran Manastırı.
- Efeoğlu, E., (2022). Ortaçağ Seyyah ve Coğrafyacıların Kaleminden Mardin. **International Journal of Mardin Studies**. 3(2), 87-99.
- Fındıkçı, M., (2018). **Mardin Mardin**. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Gabriel, A., (1940). **Voyages Archéologiques Dans la Turquie Orientale**. Paris: E. de Boccard.
- Göyünç, N., (1991). **XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Minorsky, V., (1997). "Mardin", **İslam Ansiklopedisi**. (7), 317-322. İstanbul.
- Öztürk, U. (1997), **XX. Yüzyılda Mardin Tarihi ve İnanç Coğrafyası**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soyukaya, N., Vd. (2013). **Mardin Kültür Envanteri**. İstanbul: Mardin Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Sözen, M. (1981). **Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi**. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Şahin, A. (2022). **Mardin İdari, Fiziki ve Sosyal Hayat (1789-1840)**. Aktif Yayınevi.

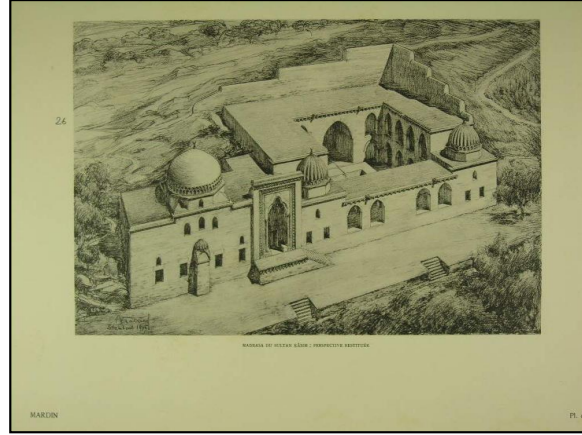
Taştemir, M., (2003). “Mardin”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. (28), 43-48. Ankara.

Tetik, A. (2018). **Mardin Kasımiye Medresesi İçin Yeniden İşlevselleştirme Önerileri Geliştirilmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

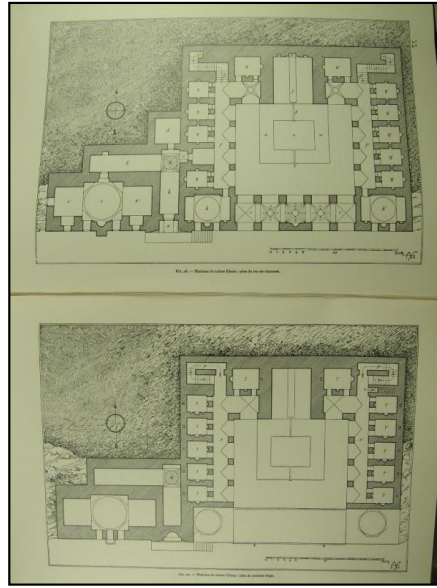
Ugan, Z. K. ve Alak, M. (2012). Gayr-i Dinî Rivayetler. **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. (4). 259-289.

Yeşilbaş, E. (2020). “Mardin’deki 13.-15. Yüzyıl Cami ve Medreselerinde Taç Kapı Tasarımı ve Bezemesi”, **Mukaddime**. 11(1), 235-273.

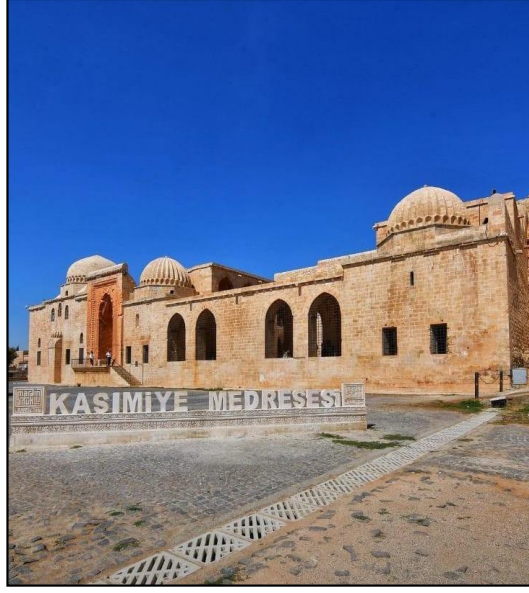
Ekler

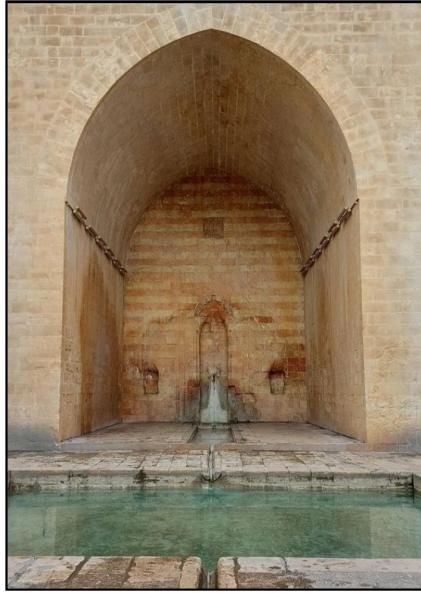
Şekil 1: Kasımiye Medresesine yukardan bakış (Gabriel, 1940: 26).

Şekil 2: Kasımiye Medresesi'nin zemin ve üst kat planı (Gabriel, 1940: 23).

Şekil 3: Kasımiye Medresesi'nin dış cephesi

Şekil 4: İnsan hayatının farklı evrelerini temsil eden çeşmenin duvarında olduğu rivayet edilen kan lekeleri

Kitap Tanıtımı | Book Reviews

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2024, 5(1), s. 82-85.

Zeynep Gül KÜÇÜK,
Mardin Çevresinde Süryaniler
(Kitap Tanıtımı / Book Reviews)

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi
Eyyüp EFEOĞLU

Zeynep Gül Küçük, Mardin Çevresinde Süryaniler, (Ankara: Sarkaç Yayınları, 2013, 190 sayfa, ISBN: 978-605-4556-27-4).

Mezopotamya coğrafyası, bulunduğu jeopolitik konum ve sahip olduğu fiziki verimlilik sayesinde nice dil, din ve ırk çeşitliliğine mazhar olmuş, beşeri farklılığın ana öznesini teşkil etmiştir. Bu özne, zengin sosyal ve kültürel bir mirasın doğmasını sağlamıştır. Bu mirasın müşahhas verileri, toplumların geçmişten günümüze aktarmış oldukları; şiir, ezgi, atasözü, tekerleme, destanlar, hikâyeler ile efsaneler üzerinden somutlaşmıştır. Bunlar aynı zamanda toplumların manevi dünyası için önemli olan gelenek ve görenekleri ile inançlarını yansıtmaktadır. Mezopotamya coğrafyasının nail olduğu bu kültürel ve sosyal mozaik, yakın coğrafyalarda yaşamını sürdüren toplumların bütünüyle genişleyerek çeşitlenmiştir. Bu bakımdan Mezopotamya, eski çağlardan beri dinlerin, kültürlerin ve toplumsal yaşamların kesiştiği bir merkez hâline gelmiştir. Bahsini ettiğimiz merkezin bir parçası olan Süryaniler, başta Mezopotamya olmakla birlikte Suriye'nin orta ve kuzey kesimleri ile Anadolu coğrafyasının geniş iklimlerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Şüphesiz bu iklimlerin en yoğun olduğu bölge Mardin ve çevresini kapsamaktadır. Zeynep Gül Küçük tarafından kaleme alınan, 2013 yılında Sarkaç Yayınları vasıtasıyla yayımlanan "*Mardin Çevresinde Süryaniler*" adlı eser, Süryanilerin siyasi, sosyal, kültürel ile iktisadi konumlarını, kitabın temel muhtevasını oluşturan Mardin ve çevresinde sınırlayarak ele almaktadır. Akademik araştırma yöntemleri kıstas alınarak hazırlanan bu eser, sadece bilimsel çevre değil aynı zamanda genel okuyucu kitlesi için de sade, didaktik ve açıklayıcı üslup teknikleriyle kaleme alınmıştır.

Eser; *Giriş, Beş Bölüm, Sonuç* ile Hz. Muhammed tarafından hazırlatılan, Süryaniler ve diğer Hristiyan cemaatlere verildiği iddia edilen Ahitname belgesinin tercümesiyle görsellerinin eklendiği *Ek-A*, Süryanilerin sosyal, kültürel ve dini yapılarına ait fotoğraflarla müşekkel olan *Ek-B* biçiminde *İki Ekten* oluşmaktadır.

Eserin *Giriş* kısmında (s.1-3) konunun belirlenmesi, amacı ve sınırları ile birlikte izlenilen metodolojik yöntem ve kaynaklardan bahsedilmiştir. Yazar, dinler tarihi incelemelerinde objektif yaklaşımı hedefleyerek, Süryanileri nesnel bir biçimde ele almaya çalışmış, konuya bağlı gelişen problematikleri karşılaştırma yöntemiyle açıklamıştır. Buna göre, eserin ana teması olan Mardin ve çevresindeki Süryaniler konu sınırını oluştururken, Keldani, Nasturi, Asuri, Yakubi, Sabii gibi etnik ve dini kavramlar olmak üzere İstanbul, Hindistan, Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün, İsrail, Amerika, İsviçre, Almanya, Fransa, Hollanda ve Brezilya'da yaşayan Süryaniler konunun sınırları dışında kalmış; ancak muhtevaya bağıntılı şekilde kısaca bahsedilmiştir. Yazar, aynı şekilde eserin temel dinamiği olan kaynaklar kısmında, ince ve sık dokuduğu metodolojik yöntemlerden bahsederken, saha çalışmasına önem verildiğini bu sebeple Süryanilerin kilise ve manastırlarının ziyaret edilerek kaynak toplandığını, metropolit ve papaz görüşmeleriyle konu sınırlılıklarının pekiştirildiğini aktarmaktadır. Bununla beraber literatür taraması sürecinde Süryaniler hakkında yazılan eserleri zikrederken, önemli kaynak bütünlüğünü oluşturan Süryanice eserlerin, dil yetersizliği sonucunda bizatihi incelenemediği ancak Süryani müelliflerin telif ettiği Türkçe eserlerin birincil kaynak olarak ele alındığına dikkat çekmektedir.

Eserin *Birinci Bölümü*'nde (s. 5-35), Süryanilerin tarihsel gelişimi; Hristiyanlık öncesi ile sonrası olmak üzere Süryani adı, kökeni ve dili ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Yazar, titiz etimolojik inceleme ile Süryani ismine ait tarihsel verilerle isnat edilen görüşlere yer vermiş; ancak nihai olarak Süryani kelimesinin günümüzde çeşitli ırk ve kimliklere bağlı olmalarına rağmen Hristiyan mezhebi ve kilise yandaşları olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Ayrıca ilgili tabirin yanı sıra Süryani ismiyle mevcut olarak kullanılan "Süryani Kadim" ifadesi hakkında da bilgi vermiş, detaylı bir semantik incelemesi yapmıştır. *Süryanilerin Kökeni*, eserin dikkat çeken başlıklarındandır. Yazar, Süryanilerin kökeni hakkında detaylı bir etnolojik yaklaşımla birlikte farklı görüşleri sunarak, tartışma ortamı yaratmaya çalışmıştır. Süryanilerin Hristiyan öncesi ve sonrası kökeni hakkında varılan sonuç aktarılan görüşler bütünlüğünde sağlanarak, Süryani toplumunun, Asurluların bir parçası, Aramilerin bir kolu veyahut İsa öncesinden itibaren kadim Mezopotamya halkı olduğu görüşleri işlenmiştir. Bu kısımda, Süryani Ortodoks kilisesi ile Süryani aydınların köken tartışmalarında farklı görüşlere sahip oldukları tasrih edilmiştir. Süryani dilini filolojik yeterliliğe bağlı bir şekilde inceleyen yazar,

Mezopotamya zenginliğiyle harmanlanan bu kadim halkın, Sami dil ailesine bağlı dönemin baskın dili olan Aramicenin önemli bir temsilcisi olduğu aktarırken, Süryanicenin kendi içerisinde Doğu ve Batı lehçelerine ayrıldığını ifade eder. Gelişen tarihsel devrim, Süryanicenin tekâmülünü etkilemiştir. Yazar, bu devrim sürecini VII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar aktarırken, Süryanicenin VIII. ve X. yüzyıllarda bilim ve kültür dili olarak öncü olduğunu, Arapçanın baskın dil biçiminde tarih sahnesinde yükselmesiyle beraber Süryani alfabesiyle yazılan “Gerşuni Dili’nden söz ederek, Süryani diline ait morfolojik yaklaşımlar genel okuyucu kitlesine uygun bir şekilde aktarılmıştır. Zengin dil yapısıyla dikkat çeken Süryani dilinin Mardin ve civarında günlük hayatta konuşulan “Turoyo” dili ile yazılı kaynaklarda kullanılan Süryanicenin farklılığı eser içerisinde irdelenmiştir. Yazar, Süryanilerin kökeni hakkında farklı görüşler ile bütüncül yaklaşmışsa da *Süryanilerin Tarihi* adlı alt başlığında Hristiyan öncesi Süryanilerin Arami kökenli olduğunu kesin ifadelerle belirtmiştir. Akabinde Süryani toplumunun Hristiyanlığa geçiş ile Antakya Süryani Kilisesinin oluşumu ve önemi tarihsel boyutlarıyla tetkiki bir şekilde ele alınarak, teolojik yaklaşımlarla Süryanilerin Hristiyan dini dâhilinde sürdürdüğü faaliyetler ve gelişen kristoloji tartışmalarına yer vermiştir. İslamiyet’in doğuşuyla beraber artan Müslüman Arap hâkimiyeti karşısında Süryanilere mukabil gelişen hoşgörü sıklıkla belirtilmiş olup Türk-İslam devletleri devrinde de bu hoşgörü devam etmiş ve Süryanilerin ile diğer azınlıkların sosyal, kültürel ve dini yaşamlarına saygı gösterilmesi bahsi eserin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. XIX. yüzyıl başlarında artan ulus-devlet anlayışıyla beraber gelişen merkezîyetçilik, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde büyük bir sorun haline almıştır. Nitekim imparatorluk içerisinde bulunan gayrimüslim tebaanın bağımsızlık idealleri veyahut batılı devletlerin Osmanlı Devleti’nin iç işlerine el atması farklı siyasi iç çekişmeler ile olgulara sebebiyet vermiştir (Koç Başar, 2017: 198). Bu bakımdan Süryanilerin Osmanlı idaresine bağlı ve itaatkâr oldukları, Süryani kadimlerin, Türklerle müşterek yaşama arzularını Lozan Antlaşması’na kadar taşıdıkları aktarılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Süryani toplumunun cumhuriyet ideolojisini hemen benimseyerek entegre olması yazar tarafından dikkatle mütalaa edilen kısım olmuştur. XX. yüzyıl ortalarında çeşitli sebeplerle Süryanilerin artan göç nedenleri sebep ve sonuçlarıyla incelenerek, günümüz Süryani toplumunun güncel yaşamları okuyucuya nakledilmiştir.

Eserin *İkinci Bölümü*’nde (s.37-49), Mardin çevresinde yaşayan Ortodoks Süryanilerin sosyolojik yapısı ele alınmış, dini yaşamın önemli bir bölümünü oluşturan ibadet ile inanç esasları ve kilise idaresinin yapısal özellikleri incelenerek, anlaşılır bir dille okuyucuya sunulmuştur. Eser, Ortodoks Süryanilerin inanç esaslarını Tanrı, Melekler, Kutsal Kitap, Kıyamet ve Günah alt başlıkları ile ele alarak Ortodoks Süryanilerin inanış doktrinlerini âdeta resmetmiştir. Bununla beraber ibadet esasları kapsamında önemli literatür hazinesini oluşturan yazar, Süryani Ortodoksların yapısal olarak namaz ve oruç çeşitlerini alt başlıklarla tezyin etmiş, Ondalık ile Kutsal Ziyaret hakkında detaylı bilgiler sunmuştur. Bu bilgiler içerisinde vacip olan niteliklerin sıralanması, mevcut ibadetlerin Süryani Ortodokslar nezdindeki hassasiyetine önem atfetmiştir. Tapınmanın somut işleyişini sağlayan mabetler, her dinde olduğu gibi Ortodoks Süryaniler içinde önemli bir yere haizdir. Süryani kilise örgütünü, sahip olduğu teolojik yapı içerisinde ele alan yazar, teferruatlı bir araştırma ile din adamlarının hiyerarşik sınıflandırmayla beraber Episkoposluk (Başrahiplik), Papazlık ve Diyakosluk biçiminde üçe ayırarak, kendi içlerinde sahip oldukları rütbelere, yetki ve sorumluluklar ile yeterliliklerine kadar etraflı ve ayrıntılı tahkiklerde bulunmuştur. Bu araştırmalar sürdürülürken Süryanilerin Türkiye’de mevcut olan yapılanmalarını “Süryani Kadim Cemaati”, Süryani Katolik Cemaati”, “Süryani Protestan Cemaati” şeklinde üç grupta incelemiştir.

Eserin *Üçüncü Bölümü* (s.51-77), Hristiyanlıkta Sakrament doktrini, teolojik yapı bütünlüğünde etimolojik ve tarihsel incelemeler ile ele alınarak kitabın en hacimli bölümünü oluşturmaktadır. Somut ve soyut ibadetlerin pratiğini yansıtan Sakrament teolojisi, kapsamlı bir yöntemle tahkik edilmiş; sakramentlerin sayıları, özellikleri, uygulanış biçimleriyle şartları ve çeşitleri detaylıca okuyucuya sunulmuştur. Dini ayinler bütünü oluşturduğu bu yapının Hristiyanlık içerisindeki önemi, Hristiyan yaşamın ilahi inayetini içeren Tanrı ve İsa Mesihî tanıtan, önceleyen kutsal simgelerden teşekkül olduğudur. Yazar, genelden öze anlatım biçimiyle Hristiyanlık dâhilinde ele aldığı sakrament bahsini, Doğu kiliseleri olmakla Ortodoks Süryani kilisesini kapsayan araştırmalarla incelemektedir. *Sakramentlerin Sayısı* adlı alt başlığında, yazar kümülatif olarak ele aldığı kaynakları, karşılaştırmalı biçimde Hristiyanlar nezdinde bir yapı sunarak sıralamıştır. Bunun üzerine etraflıca incelenen; Vaftiz, Murun, Tevbe, Evharistiya, Hasta Yağı, Kehnutluk, Nikâh adlı sakrament çeşitleri,

iki başlık altında tahkik edilip Hristiyanlıkta ve Süryani Ortodokslarda sakramentlerin muhtevaları olmakla uygulanış biçimleri ve nitelikleri karşılaştırmalı üslupta sorgulanarak okuyucu kitleye Sakrament teolojisi hakkında geniş bilgiler sunulmuştur. Bu bilgiler içerisinde mevcut kavramların Süryanice karşılığının verilmesi konu bütünlüğü açısından faydalı olmuştur.

Eserin *Dördüncü Bölümü*'nde (s.79-92), konu sınırlılıkları üzerinden Mardin ve çevresindeki Süryanilerin sivil yaşamı ayrıntılı bir biçimde ele alınarak; sosyal, kültürel ve iktisadi olgularla tezyin edilmiştir. Yazar, okuyucuya konu içerisindeki genel kavramsal muhtevayı açıkladıktan sonra Süryanilerin toplumsal yapı bütünlüğünü ayırmış olduğu alt başlıklar neticesinde irdelenmiştir. Buna göre Süryanilerin, örf-adet ve gelenek-göreneklerinin tamamı olacak şekilde; bayramlar, düğünler, aile hayatı ile cenaze merasimleri ve toplumsal hayatın önemli bir kısmını oluşturan dayanışma faaliyetleri araştırılarak başta çeşitleri olmakla yeterlilikleri kapsamlı bir şekilde tasvir edilmiştir. Süryaniler, tarihsel süreç içerisinde kültürel motiflerini sanat ve zanaat nosyonlarıyla mekân fark etmeksizin kendi yapılarında işlemişlerdir. Bu yapı "*Süryanilerde El Sanatları*" adlı alt başlığında toplanarak açıklayıcı bir üslupla okuyucuya sunulmuştur.

Eserin *Beşinci Bölümü* (93-131), Mardin ve çevresinde bulunan Süryanilerin dini yapıları ile bu yapıların iç mekanizması ve sürdürülen eğitim faaliyetleri müfredatlarıyla beraber genişçe incelenmiştir. Kilise ve manastırın önemiyle başlayan yazar, genel bir sunuşun ardından Süryaniler özelinde kapsamlı bir araştırma yaparak, manastırların, Süryani medeniyeti ile kültürünün nasıl canlı tutulduğundan iase ve ikmaline kadar geniş bir panorama çizmiş, akabinde Süryanilerin ibadethanelerini, "*Mardin'deki Kilise ve Manastırlar*", "*Mardin Çevresindeki Kilise ve Manastırlar*", "*Resmi Kayıtlarda İsmi Bulunmakla Birlikte Hakkında Bilgi Edinilmeyen Mabettler*" adı altında üç alt başlık üzerinden titizce tahkik etmiştir. Yazar, kapsayıcı gözetimin ardından sorgulayıcı bir üslupla, ele almış olduğu kilise ve manastırların coğrafi ile demografik bilgileri, iç ve dış mimari yapıları, geçmişten günümüze tarihsel süreçleri ile işleyiş ve faaliyetlerini başta Süryani müelliflerin eserleri olmakla etraflı bir literatür incelemesi üzerinden okuyucuya aktarmıştır.

Genel olarak söz konusu çalışma, Mezopotamya'nın kadim halkı olan Süryanilerin siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi yapılarını, bilimsel araştırma metoduna uygun hassasiyetle inceleyerek hem akademik çevre hem de genel okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Eser, Süryaniler hakkında mevcut literatür taramasını titizlikle sürdürmüş, saha çalışmalarıyla beraber konu bütünlüğü ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. Bu bütünlük, eserin bölümleriyle özdeşleşerek duru ve akıcı bir anlatımın ortaya çıkmasını sağlamış, Süryaniler hakkında inceleme yapacak olan araştırmacılar için hacimli bir kılavuz sunmuştur.

Kaynakça

Koç Başar, C. (2017). Osmanlı Millet Sisteminden Ulusa Geçiş. **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 23(1), ss.195-231.

Küçük, Z. G. (2013). **Mardin Çevresinde Süryaniler**. Ankara: Sarkaç Yayınları.

Eyyüp EFEÖĞLU,

Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı,
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi,
e-mail: eyyupefeglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8785-6802.

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2024, 5(1), s. 87-90.

Mehmet Zeki KUTLU,
Mezopotamya Turu
(Kitap Tanıtımı / Book Reviews)

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi
İbrahim ATALAN

Mehmet Zeki Kutlu, *Mezopotamya Turu*, (İstanbul: Kırmızı ve Siyah Yayınevi, 2020, 176 sayfa, ISBN: 978-605-80047-0-2).

Günümüzde spor dallarına hatırı sayılır bir katılım gösterilmektedir. Gerek spor dallarında yarışan oyuncular gerek ise müsabakaları izleyen binlerce, yüzbinlerce seyirci tarafından spor etkinlikleri sahiplenilmiş vaziyettir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, sporun önemini yansıtan şu cümleyi kurmuştur: “*Ben sporcunun zeki, çevik ve aynı zamanda ahlaklısını severim.*” Bu doğrultuda farklı dönemlerde çeşitli spor dallarına rağbet gösterilmiş; ancak hala yüzyıllardır varlığını sürdüren spor müsabakaları toplumun her kesimine ulaşamamıştır. Bu yeteneklerin keşfedilmesi ve kabuğundan çıkması için elbette bir yerlerde spor dünyası içinde olan antrenörler, kulüp başkanları, menajerler, beden eğitimi öğretmenleri ve hakemler gibi kişilere önemli görevler düşmektedir. Günümüzde birçok spor dalının bulunduğu bilinmektedir. Bu sporlar çeşitli alanlara ayrılmıştır. Kişilerin kendi yeteneklerine uygun olan bir spor dalına yönelerek büyük başarılar imza atması ve aileden başlayıp ülkesine kadar çevresindeki birçok insanı gururlandırması birçok açıdan büyük önem arz etmektedir. Bugün gelinen noktada, uluslararası alanda spor müsabakaları yapılmakta ve birçok farklı ülkeden oyuncular spor vesilesiyle bir araya gelip tanışmakta, yarışmakta ve en önemlisi de kültürel etkileşime girmektedir. Spor müsabakalarının bir amacı da yarışmaların olacağı şehirlerin kültürel zenginliğini tüm dünyaya tanıtmak ve bir nevi spor turnuvaları içinde turizm tanıtım günleri düzenlemektir. Bu sayede şehirler, sahip oldukları tarihî güzellik ve kültürel özelliklerinin dünyaya tanıtılmasıyla ekonomik anlamda bir gelişme de göstermektedirler.

Spor türleri içerisinde bisiklet dalı da gençler arasında popüler olan önemli bir aktivitedir. Bu doğrultuda gençler, bisiklet turları düzenleyerek parkur içerisinde yarışılan bölgenin önemli tarihi mekânlarını, güzelliklerini ve yollarını geçerek aktivitelerini tamamlarlar. Sporcular, bu sayede hem yarışmış hem de tarihî mekânları görme fırsatını yakalamış olurlar. Bisiklet turları, dünyanın farklı noktalarında, ülkelerinde ve şehirlerinde yapıldığı için oyuncular bulundukları ülkelerden turnuva nedeniyle ayrılmakta ve bambaşka kültürlerin olduğu ülkelere gitmekte ve buralarda yarışma fırsatı kazanmaktadırlar. Bu bakımdan bisiklet turları, yarışların yapılacağı ülkeler için büyük önem arz etmektedir. Bu yarışlar sayesinde farklı ülkelerden gelen oyuncular, takımlar ve seyirciler o ülkenin turizm ve ekonomisine katkıda bulunmuşlardır. Günümüzde bu amaçla spor turnuvalarına büyük yatırımlar yapıp desteklenmektedir.

Spor dünyası ile iç içe olan ve akademik alanda çalışmalarına devam eden yazar Mehmet Zeki Kutlu, 2020 yılında yayımlanan “*Mezopotamya Turu*” adlı eserinde, önemli bir spor dalı olan bisiklet sporu ve müsabakaları özelinde bir hikâye kurgulamıştır. Bu hikâyeyi kurgularken ilhamını, doğup büyüdüğü şehrin tarihî güzelliklerinden ve kültüründen almıştır. Eser boyunca yazar, bisiklet spor dalıyla ilgili terimler kullanmıştır. Kitabı diğer eserlerden ayıran özelliği ise bölümlerde geçen yer ve mekânların eşsiz güzelliğinin tarihinden bahsedilmesi ve okuyucuyu söz konusu yerlere götüren bir anlatımı olmasından kaynaklanmaktadır. Yazar, Mezopotamya'nın önemli merkezlerinden olan Mardin'den, Dara Antik Kenti'nden, uçsuz bucaksız Kızıltepe ve Nusaybin ovasında yarış halinde olan cırcır böceklerinden bahsetmekte ve daha sonra burada antrenman yapan 7 kişilik bir bisiklet grubu ve antrenörü ile hikâyeyi başlatmaktadır.

Eserde; giriş, gelişme ve sonuç bölümleri üzerinden bir anlatım mevcuttur. “Giriş” bölümü eserin (s.39-40.) sayfalarına kadar devam etmiştir. “Giriş”te, Mezopotamya topraklarında antrenman yapan bir grup sporcuya, Mardinli genç Mehmet'in rastlaması ve onların peşlerine basit bir bisiklet ile takılarak yarışmaya katılması işlenmiştir. Sonrasında oradaki antrenörün, Mardinli gencin azmini ve başarısını fark ederek bir süre sonra ona ulaşp

takımına alması ve birlikte madalyalar kazanmaları süreci konu edilmektedir. Azim ve başarısını pekiştirme adına yaşadığı şehir olan Mardin’de, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu (BESYO) hocalarından birine ulaşması da bu doğrultudaki çabasından ibarettir. Aynı zamanda eserde Antalya Büyükşehir Belediyesi Bisiklet Takımı Antrenörü Kosta’nın, Mardinli genç Mehmet’in peşine düşüp kendisine ulaşma serüveni de anlatılmaktadır. Bu bölümde Mehmet ve antrenörün bir araya gelmesinde aracı olan belediye başkanları ve hocaların spora verdikleri destek işlenmiştir. İkili görüşmeler neticesinde bir araya gelen Mehmet ve Antrenör Kosta’nın yolu Antalya’ya düşmektedir. Hayallerine adım adım yaklaşan Mehmet’in bir yandan ailesinden ayrılacak olması diğer taraftan da ülkesine ödülleri kazandırma isteği Mehmet’i değişik duygulara itmştir.

Kitabın “Gelişme” bölümünde (s.40-94) Mardinli Mehmet’in Antalya’da turnuvalara hazırlanma süreci konu edilmiştir. Bu süreçte çeşitli yarışmalara katılan Mehmet, derecelere girmiştir. Katılmış olduğu müsabakalar sonucunda farklı yer ve mekânlar görmüş, farklı kültürlerden insanlar tanımıştır. Bu bölümde antrenör, Mehmet’i büyük Mezopotamya turuna emin adımlarla hazırlamıştır.

Eserin “Sonuç” bölümünde (s. 94-176) ise kitaba ismini veren Mezopotamya turu konu edilmiş, bu tur içerisinde birbirinden güzel ve eşsiz Mezopotamya şehirleri tur boyunca durak durak geçilmiş, buralardan geçildiği esnada söz konusu yerlerin tarihî mekânlarından bahsedilmiştir. Her şehrin tarihî mekânları hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiş ve bu şehirler üzerinde ilgi uyandırılmaya çalışılmıştır. Eğitimi Antrenör Kosta’dan alan Mehmet, doğup büyüdüğü ve her bucağına hâkim olduğu memleketinde, antrenörünün verdiği taktik, eğitim ve kendisinin sahip olduğu coğrafya bilgisi sayesinde Mezopotamya turunu birincilikle tamamlamıştır. Hem ülkesine hem ailesine galibiyeti getiren Mehmet, aynı zamanda orada bulunan başka gençlerin yolunun aydınlatılmasına da öncülük etmiştir. Bu hikâye ile bir taraftan gençlerin spora teşviki sağlanmak istenmiş diğer taraftan da verilmek istenen mesaj başarılı bir şekilde ulaştırılmıştır. Olaylar birbirine bağlı bir şekilde devam ettiğinden hikâyede herhangi bir kopukluk meydana gelmemiştir. Yazar, hikâyeye başlarken Mezopotamya’nın ve Mardin’in eşsiz görüntüsünden ve havasından bahsederek konuya girmiştir. Bölgeden bahsederken gerçeklik olgusu üzerinden bir yer ve mekân anlatımı yapmıştır. Mardin Kalesi’nin eteğinde kurulan şehir ile yüzyıllardır var olan Dara Antik Kenti güzel bir anlatım ile hikâyede yerini almıştır. Aynı zamanda bölgede bulunan farklı dinlerin temsilcilerine de değinilmiş ve burada farklı din ve dillerin bir arada yaşadığı mesajı verilmiştir. Sonuç itibarıyla yazar, kent ve spor bağlamında ele aldığı bu eserle birlikte yazın dünyasına kendine özgü üslubuyla katkı sağlamıştır.

Kitabın yazarı Mehmet Zeki Kutlu, “*Mezopotamya Turu*” adlı eserinde olayları anlatırken ilahi bakış açısını kullanmıştır. Yazarın hem Mardin Midyatlı olup hem de spor dünyası ile iç içe olması eserin içeriğinin belirlenmesinde de etkili olmuştur. Nitekim kitapta, asırlardır akan Dicle ve Fırat nehirlerinin arasında kalan bölge için “*iki nehir arası*” anlamına gelen Mezopotamya kelimesinin sıkça kullanılması ve kitabın kapağında bulunması buna bir örnektir. Kitapta, hayatı boyunca ailesine para kazandırmak için bisikletle annesinin yaptığı ekmekleri satan bir genç anlatılmaktadır. Bu gencin isminin Mehmet olarak belirlenmesinde, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi 2018 Yılı Fair Play Kariyer Dalı Şeref Diploması ödülünü alan ve aslen Mardin Ortaköy (Gülharrin)’den olan Mehmet Samsa önemli bir etken olabilir. Mehmet her gün babasına destek olmak ve geçimini sağlamak için Mardin ve Ortaköy yolunda yokuşlu inişli yolları bisikletiyle pedal çevirerek gidip gelmektedir. Burada ise Ortaköy’e bir vurgu yapılmıştır. Yazar, eserde Mezopotamya topraklarından bir gencin spor dünyasına kazandırılma hikâyesini işlemektedir. Daha önce bu eksende herhangi bir eser yazılmadığı görülmektedir. Yazar, Mardin’den çıkan bir gencin spor dünyası yolculuğunu ve başarı adımlarını işlemiştir. Ayrıca kitapta, bisiklet sporuyla ilgili terimlerin yanında

Mardin'in yöresel yemeklerini ve tarihî mekânlarını da konu edinmiştir. Bu bakımdan kitap, okuyucular için hem bir Mardin gezi kılavuzu hem de bisiklet sporuyla ilgili temel terimlere yer veren bir eser olma niteliğindedir.

Yazar, eserde genel olarak, gençlerin bisiklet sporuna ilgi duyması ve bunun sonucunda kazanımlar elde etmesi ile beraber tarihi mekân ve güzelliklerin keşfedilmesinden bahsetmektedir. Bu doğrultuda aileler, çocuklarının bu kazanımlarından elde edecekleri başarıyla gurur duymuşlardır. Yazar, doğduğu bölgenin dinamiklerini iyi bildiği için anlatımı esnasında Mardin'de yaşayan ve kadim bir halk olan Süryani din adamlarına da yer vermiştir. Bu bakımdan farklı din ve milletlerin yaşadığı Mardin, açık hava müzesi olma özelliğinin yanı sıra etnik yapısıyla da okuyucularına sunulmuştur. Yazar, kitap boyunca sade bir anlatım benimsemiş ve okuyucularını sıkmadan ve olayları birbirinden koparmadan bir zincir halka şeklinde bağlantılı olarak vermiştir. Yazar, eserin yazılış amacını hem bu bölge ve ülkenin gençlerini spora kazandırmak hem de bölgenin tarihi önem ve vizyonunu okuyuculara vermek olarak aktarmıştır. Mardin merkez olmak üzere etrafındaki önemli yerler ile tarih kokan yapılar, güzel bir anlatımla kitapta yerini bulmuştur. Bu sayede Mezopotamya tarihi daha çok kişi tarafından bilinecek ve insanların bölgeye gelmesi de sağlanmış olacaktır.

Kitaba bakıldığında genel olarak gençlere yönelik olduğu görülmekle birlikte kitapta bulunan tarihî mekânların anlatımının genel kitleye de hitap ettiği dikkati çekmektedir. Nitekim Mardin'de bulunan Kasımiye Medresesi, Adıyaman'da Bulunan Nemrut Dağı, Şanlıurfa'da bulunan Balıklıgöl gibi tarihi öneme sahip yerler güzel bir anlatımla tasvir edilmiştir. Dolayısıyla kitabın ana fikri, bisiklet tutkusu ve merakı olanların başarıya giden yolu Mezopotamya duraklarında öğrenmeleri olarak açıklanabilir. Ayrıca kitapta bölgenin sosyal ve ekonomik yönlerine de değinilmiş ve açıklamalı bir şekilde işlenmiştir. Yemek kültürü, aile kültürü gibi sosyal etmenler, Mezopotamya medeniyetinin bir temsili olarak yazılmıştır. Yazar, genel olarak kitapta önemli yerleri ve bilgileri, hikâyenin karakterlerini konuşturarak açıklamıştır.

Yazar, başarıya giden yolda azim ve inancı temel etken olarak görmüş ve başarıya ulaşmak için çok çalışmanın gerekliliğini ifade etmiştir. Ayrıca her şey iyi giderken rehavete kapılmamak gerektiğini de okuyucuya aktarmaktadır. Bunun yanında yazar, birlik ve beraberlik içerisinde hareket edilmesini de savunmuştur. Türkiye'nin spor müsabakalarına olan ilgisi, vali ve belediye başkanlarının spor etkinliklerine olan destekleri ve katılımları okuyucuya verilen diğer mesajlardandır. Kitapta geçen bisiklet turlarının yapıldığı şehirler, sporcuların kaldıkları oteller ve otellerin konumları ile ilgili bilgiler, okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Kitap, başarılı bir şekilde antrenör ve oyuncuların ast-üst ilişkilerini ele almış ve disiplin konusunu işlemiştir. Antrenörlerin oyunculara yaklaşımları ve onlara verdikleri taktiler başarılı bir biçimde ele alınmıştır.

Kitap, bahsedilen mekânların gerçekliği ile güçlü bir yön kazanmışken bazı noktalarda verilen rakamsal ifadeler kitabın zayıf yönünü teşkil etmiştir. Bunun yanında dinî değerlerin yer alması da okuyucuyu kendine çekmiştir. Öyle ki kullanılan isimlerin gerçek olması da kitaba bir güç kazandırmıştır. Mardin'in ve bölgenin spor alanındaki yetkinliğini ele alması ve okuyuculara duyurması da kitabı ilgi çekici kılmaktadır. Yazar, doğup büyüdüğü coğrafyayı eserde çok iyi bir şekilde kullanmıştır. Kitap, birçok sporcu adayına başarı yolunda umut verdiği gibi insanların Mezopotamya'ya ilgi duymasını da sağlamıştır. Bu bakımdan bölgenin turizmine sağlayacağı katkılar ile bölgedeki gençlerin spora olan ilgisini artıracığı için Mehmet Zeki Kutlu'nun yazmış olduğu *Mezopotamya Turu* mutlaka okunulması ve üzerinde tartışılması gereken bir eser olmuştur.

İbrahim ATALAN,

Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı,
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi,
e-mail: ibrahimatalan757@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1155-5832.

